

Universitätsbibliothek Wuppertal

Danielis Chamieri Delphinatis Panstratiæ Catholicæ, sive Controversiarvm De Religione Adversvs Pontificios Corpvs.

Tomis quatuor distributum. : cum indicibvs necessariis.

De Sacramentis

Chamier, Daniel

[Frankfurt], 1627

Liber primus, De sacramentis in genere

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-926](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-926)

PANSTRATIÆ CATHOLICÆ

TOMI QUARTI

LIBER PRIMVS.

Qui est

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

Caput Primum.

De Nomine Sacramenti calumnia.

ERRAT animus reuoluens, exantlatos hactenus labores, prospiciens porro exantlandos. Certe annos iam quindecim confictato cum ingenio Papisticis omne genus, videri poterat tempestiua missio, quies grata. Et tamen pars ea superest, in quam collatum quantum fuit vquam, animositatis, subtilitatis, sophisticæ. Nam de Sacramentis, de Ecclesia, quis non vidit infinita disputationum plaustra: quarum vel tituli fatigent constantissimum, moles obruat ipsum Athlantem? Magna ea fatiscendi, magna desperandi occasio: si propriis freto viribus tantum opus esset susceptum. Sed Deus ipse autor consilij, animi fautor, sufficientiæ largitor, porro dabit, vt qui tot annos exercitiis non defecerim, & quod reliquum est persequens iura, vt optime, ad finem deducti operis vota soluam in Ecclesia. Exaudi, Pater optime: & vota rata habeto.

II. Prolixè disputatum postremo loco de Sanctificatione, Iustificationeque, atque earum beato sine in statu animarum redemptarum post hanc vitam. Ordo vocat ad vtriusque instrumenta, quæ sigillatim in quibusque hominibus promouent vtramque: sic enim nostra methodo promissit. Eo capite continebitur disputatio ingens de Sacramentis: Nam etsi hæc non fiat sola, quibus id diuini operis conficitur: tamen alios locos alia sibi postulant. Certe per verbum sanctificari fideles Christus docuit, Ioan. 17. Sanctifica eos in tua veritate: sermo tuus veritas est. Verbum autem per prædicationem efficacis: vnde consequens, & Verbum, & Verbi prædicationem, in instrumentis esse nostræ sanctificationis. Verum de Verbo Dei controuersia fuerunt. Tom. 1. Prædicationem sibi Tomus postremus vindicabit, cum reliquis quæ ad ordinem Ecclesiæ pertinebunt. Itaque Tomus hic totus occupatur sane in Sacramentario negotio. In quo nomen ante omnia considerandum: postea prolixius res discutienda.

III. De Nomine Sacramenti disputarunt quicunque ferme locum hunc communem sunt aggressi. Catholici paucis: non solent enim à vocibus momentum accessere Theologorum mysteriorum. Caluino instituit. lib. 4. cap. 14. sect. 2. valde breui. Petrus Martyr. in 4. ad Rom. Beza ipso statim initio 2. part. Quæst. & Respons. Hellenopus de tota re Sacramentaria, cap. 1. Polanus Syntag. lib. 6. cap. 49. Zuinglius de Vera & falsa Religione, cap. de Sacramentis. Musculus in Locis Communibus, cap. de Signis Sacramentalibus.

IV. At Papistæ vehementius: nam hi ne loqui quidem permittunt, nedum sentire, nisi ad suum præscriptum. Catechismus ad Parochos initio tractatus de Sacramentis. Eckius hom. 1. de Sacramentis. Polygranus in Assert. Gropperus in Enchir. Colon. initio tractat. de Sacramentis. Bellarm. de Sacramentis in genere lib. 1. c. 7. & 8. Gregor. de Valentia in tom. 4. disput. gen. 3. quæst. 1. par. 1. Francisc. Suarez de Sacramentis, tom. 1. in præfatione.

V. Bellarminus Caluino litem mouet, quod §. 13. cap. 14. lib. 4. Instituit. etsi dicat nolle contendere de nomine Sacramenti, tamen non obscure reprehendat: cum, Abundo, inquit, liquet veteres qui Sacramentorum nomen signis indiderunt, minime respexisse, quis fuisse verbi huius vsus Latinis Scriptoribus: sed notam hanc significationem pro suo comodo assignasse, qua simpliciter sacra signa designarent. Zuinglio etiam os suggillat, qui libro de Vera & Falsa Religione scripserit, Voce istam Sacramentum magnopere cupere Germanis nunquam fuisse acceptam. Ne Melanchthoni quidem parcat, qui in locis editis anno 21. & 22. caput de Signis inscripserit, non de Sacramentis: & in medio eius capitis, Quæ alij, inquit, Sacramenta, nos Signa appellamus.

VI. Hac occasione accersita, id nominis vsurpandum non paucis disputat. & iam vsurpatum, porro conseruandum: tum quia in Scripturis exstet tam quod eo Patres vsi sint: Denique quia propagatum in omnes linguas vulgares, Italicam, Gallicam, Hispanicam, Germanicam, & alias. Nec aliter Suarez, causatus huius temporis hæreticos (& quos indicet hæc phrasia Papistica, notum) nomen ipsum reicere in ea significatione.

VII. Sed nos illiberabilem dicimus, nec dignam Theologis contentione de nudis voculis: quæ quicquid iuris est, pendet à consuetudine: adeo vt solenne iam pridem fuerit axioma, loquendum esse cum multis, Tom. IV.

sentendum cum paucis. Scimus autem olim factum, cum sit iuris Ecclesiasticum factum Sacramentum, etiam ad denotandum id genus rerum de quo nunc nobis controuersia inchoatur. Itaque nemo prius est nostrum, qui eo non vtatur tam facile, tam libenter, quam alio quocunque.

VIII. Testes habeo omnes Confessiones, omnes Catechismos, quarumcunque Ecclesiarum, quæ à tyrannide Papistica vindicauerunt se in Christianam libertatem: Locos omnes communes, disputationesque, & scripta quæcunque prodierunt eorum; qui de hac ipsa materia scripserunt aliquid. Ex quibus omnibus silicos congeram, volumen exibat integrum. Certe in Confessione Augustana, cuius autor Melanchthon, Lutherus approbator verba sunt art. 13. De vsu Sacramentorum docent, Sacramenta instituta esse, non modo, vt sint nota professionis inter homines, sed multo magis vt sint signa & testimonia voluntatis diuinæ erga nos. Confessionis Gallicæ art. 35. Credimus adiuncta esse verbo Sacramenta, amplioris confirmationis causa. Catechismus ab ipso Caluino compositus, sect. 46. Pastori interroganti, Non est aliud à verbo medium, vt loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet? Respondet: Κατὰ τὸν ἵδρως. Verbi prædicationi adiunctis Sacramenta. Confessio Heluetica (& Heluetius fuit Zuinglius) art. 19. Prædicationi verbi adiunctis Deus mox ab initio in Ecclesia sua Sacramenta, siue signa Sacramentalia. Anglica, Recipimus Sacramenta Ecclesiæ. Scoticana art. 18. Notas vera Ecclesiæ Dei credimus, confitemur & profitemur, primum & ante omnia, veram prædicationem Verbi Dei: deinde rectam Sacramentorum Iesu Christi administrationem. Belgica 29. His notis vera Ecclesiæ à falsa discernetur: si in illa pura Evangelij prædicationi; legitimaque Sacramentorum ex Christi præscripto administratio vigeat. Polonia consensus, Docentur etiam homines Sacramenta esse actiones diuinitus institutas. Saxonica cap. 13. Ritus quidam diuinitus instituti, qui nominantur usitate Sacramenta. Bohemica art. 11. Docent in primis Sacramenta per Christum instituta ad salutem necessaria esse. Catechismus Ecclesiæ Tigurinae (& debet Tigurina suam liberationem Zuinglio) sectionem habet cui titulus, De Sacramentis Ecclesiæ Christi.

IX. Hæc sunt authentica ex quibus æstimari debebat, si quid erat disputandum. Non sunt enim particularia huius illiusve autoris placita: sed publica eorum omnium testimonia qui ab ignorantia Papisticæ tenebris liberati, suam fidem professi sunt: & iis verbis professi, quibus vt solent. Nam quæ causa erat, vt si quid in vocibus desiderarent, dissimularent potius, quam in rebus? Priuatas autem sententias si iuuat inquirere, quis tandem finis futurus est?

X. Et tamen ipsa illa, quæ recitantur non tantum ex Caluino, quem paulo pudentius tractarunt Sophistæ, sed etiam ex Zuinglio, ac Melanchthone, calumniam redolent ore pleno. Primum enim, non potuit aut Bellarminus aut quisquam alius negare, vt illos ipsos, eo ipso vocabulo, tam frequenter, tam familiariter, quam ipsum. Demus ergo initio disputationis non nihil in alteram partem esse testatos? quid tum? An propterea concludi debuit, ab istdem reitici? Et non potius ab initio velle aliter fuisse constitutum. Et si res fuisset in integro, aliud aliquid ipsos inquisituros: sed quando ita accidisset, noluisse inuolare: Et hæc calumniæ iusta causa erat? Et non debuit potius tum libertas tolerari, tum modestia laudari? Et quid tandem permitti cuiquam libertatis poterit, si ne in vocabulis quidem potest? Quis crimini vertit Hieronymo, quod *ὁ δὲ ἱεροσόλυμοι* suum sensum sit testatus, aduersus Græcorum Theologorum consensum?

XI. Et vero, vt de Melanchthone incipiam dicere, quæ causa fuit Bellarmino repetendi primas editiones locorum Communium, ab annis vice-simo primo & secundo? Quas ego quidem, nec vidi vquam, neque inquirere putauit operæ pretium. Certe habuit sophista ad manum postremam anni quadragesimi quinti; in qua titulus disertus. De Sacramentis, non de signis. Et in ipsa statim initio: Sacramentum, vt nunc quidem in Ecclesia loquimur, vocatur ceremonia in Evangelio instituta. Audis vsurpatum nomen: audis additam vsurpandi causam; morem Ecclesiæ: & hunc ipsum morem representatum in prima persona: non enim, vt alij loquuntur: sed vt loquimur. Fac initiis suis non nihil addubitalle: ac hic sibi certe testatus est satisfacere Ecclesiæ consuetudinem: quæ quidem pro ratione esse potuit; esse debuit in vocabulis. O calumniatores, qui non patiuntur quæquam mutare sententiam! Quid si nos eodem modo tuas negligamus Recognitionis

est in Scripturarum auctoritate fundatum, quod matrimonium sit Sacramentum, secundum eam acceptionem vocabuli, Sacramentum, qua dicimus Baptismum & Eucharistiam esse Sacramenta: quoniam secundum eam non accipitur, cum dicit Paulus de coniugio loquens Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia, ubi simpliciter nomen Sacramenti est, pro mysterio accipitur, cum Græcè μυστήριον. Viden? ut non omnes tibi contentiant Bellarmine? Et quidem de Brasmo forte Caetanog; minus mirum, qui & Concilium Tridentinum præcesserunt; Et alias suspecti fuere bimiaz e. aditionis: sed de Vasque, quid excipias? Namis & vixit post id conciliabulum, & fuit æque tecum Iesuita. Neque puto, aut Soto, aut Iansenius, merito villo suo debuerunt esse suspecti.

VII. Et sane, cum constet, ipso recte te, Sacramenti nomen sumi non raro generice, pro quocumque aut arcano, aut signo arcani sacri: facile vident omnes (te vno fortasse excepto) prius constituendum, vtrum sit eo Paulus vsus generice, an specificè: alioquin in certam conclusionem esse non nobis tantum, sed etiam Papistis. Non enim si quis hominem appellet Bellarminum, ideo significabit homo specificè Iesuitam. Nisi forte Papistis tubueniat obedientia cæca. Sed hos mittamus.

IX. Alteros potius videamus. Nam hoc opus, hic labor est: hoc sibi debuit operæpretium Iesuita proponere oculos: non iuratos in verba sua sed in deo: sed τὰς ἀπὸ πλάγιος ἰδέσθαι. Atqui hoc operæpretium Bellarmino desperatum: id, inquam, probari posse, quod est in questione. Non enim disputatur, possitne aliqua omnino significatio dari, secundum quam Sacramentum dici queat de Baptismo & Cæna Domini: aut etiam de Confirmatione, Pœnitentiâ, & vtille loquitur, non generice, sed specificè. Ratio quaerendi, quia & nos duo tantum numeramus, & Papistæ septem. Hæc inquam, dicimus non tantum esse Sacramenta: sed præter ea nulla esse. De nobis clarum: & postea disputabitur. Papistarum sensum habes à Thomas, qui p. 3. q. 60. att. i. vtroque oppugnat, & qui pauciora dicerent, & qui plura. Inibi autem Vasques: Fides Catholica vtrunque vitat extremum. & primo docet septem esse à Christo homine instituta Sacramenta. Tum aliquant post Secundo fides Catholica docet, non esse plura Sacramenta, quam hæc septem. Catechesis Tridentina neque plura, neque pauciora vult numerari. Imo ipsum Concilium session. 7. Canone 1. Si quis dixerit, Sacramenta noua legis non fuisse omnia à Iesu Christo Domino nostro instituta, aut vel plura, vel pauciora quam septem, aut etiam aliquod horum septem non esse vere & proprie Sacramentum, anathema sit.

X. Præterea Zuinglium audiuius sui scrupuli rationem reddere, quod audito Sacramento, omnes aliquid magnum sanctumque conciperent, quod vi sua conscientiam à peccato liberaret. At Horantij hæc totidem sunt verba: illo eod. c. l. libr. 7. loquitur Catholic. Hoc nostra religionis mysterium singularem habet vocem, quo aliquid magnum sanctumque omnes intelligamus, quod videlicet nostram conscientiam à peccato liberet, cum vocem hanc scilicet Sacramentum nudimus.

XI. Quæ cum ita sint, tum oportet aut Papistas; aut in Papistis ipsum Bellarminum, strenue nugari, aut probare Sacramenti nomen specificè dici, specificè dicendum; ita vt hoc τὸν δὲ significet, neque latius pateat, neque arctius cogatur. Quod si nequeat, cur contendit? cur pugnat? cur non herbam porrigit? An vinci quidem potest, sed vinci non vult videri pertinacia? Disputanti denique Bellarmino de generico illo vsu, idem ego quod olim dicebat Imperator militibus tergum vertentibus, Quid agitis milites? Vnde itis, hostes sunt. Quo itis, non sunt.

XII. Sed vt vt sit, probat ex Scripturis; inquam? Monstrum audacia. Qui enim potest, qui ipse fateatur in Scripturis non esse Sacramenti nomen? Sunt, inquit, cap. 7. duo notanda. Primum quidem Scripturas Sacras non Latine, sed vel Hebraice, vel Græcè à Prophetis & Apostolis scriptas fuisse: proinde non esse demonstrandam ex Scripturis vocem Latinam Sacramentum. Quid dixeris? Et post tam difflata verba, quid opus subtilitate? Nam ne erres, & vt tibi reuocem in memoriam, quod tam facile tu tibi permittis obliuisci; de hac ipsa Latina voce, quaestio est. Potin-es dare aliquem è nostris? Age, potin-es dare aliquem omnino, qui τὸ μυστήριον litem mouerit? O Bellarmine, iterum dico: Hic, vnde fugis, hostes sunt: illic non sunt, quo fugis.

XIII. Sed Græcè, μυστήριον, illi responderet. Post videro diligentius. Sed nunc quomodo? Adæquate, an verolate? Nam si adæquate, non nihil promouum esset: si, inquam, adæquate, vt τὸ μυστήριον neque plura, neque pauciora complecteretur, quam hæc signa de quibus instituta disputatio est. Sed hoc tu nunquam dixeris es, Bellarmine, quantumcunque audax sis, qui mos est: imo quæ pene natura est Iesuitarum. Sed si late; quid promoues? An somniantibus es similis potius, qui cum se putant intensissime currere, tam locum mutant minime?

XIV. Scio Latinum interpretem, μυστήριον Latine reddidisse Sacramentum: sed propterea, has siue duas res, siue septem, nuncupandas specificè Sacramenta, nego. Nec inquiri, vtrum τὸ μυστήριον dicatur specificè de iisdem rebus: quod post videro: Exemplo tantum faciliori Bellarminum docebo; quanta sit vltus incogitantia: atq; adeo ipse mihi suggereret exemplum: vt si non capiat, tum secure possimus quavis caute duriorum accusare. Vult vt si non capiat, tum secure possimus quavis caute duriorum accusare. Vult ille Gebræis מִסְתָּרִים esse Sacramenta. Atqui apud Latinum interpretem, ei voci Hebraicæ respondet Latina Consecratio. Leuit. 8. מִסְתָּרִים דְּהַקֹּדֶשׁ: consecrationis oblatio in odorem suauitatis. Et post מִסְתָּרִים דְּהַקֹּדֶשׁ: de arietis consecrationis: & sic semper. Anigitur mihi probes, Bellarmine, quia sic vox Latine respondeat Hebrææ, qua tu dicis Sacramenta olim significata, ideo è Scripturis constare, Consecrationis vocem vsurpandam, retinendam, & quidem specificè, In hac controuersia? Si non audes: agnosce in te simili, tuum erroreri.

pergam ad Græca in Latinis desinam: sicut & Bellarminus; mihi solus in hoc scammate aduersarius: nam reliquis modestiores vires erant, quam vt tam alto mari sese committerent.

II. Bellarminus ergo ex altissima credo Mosaicæ sapientiæ penetrabilibus, tria delegit nomina, quibus Hebræi sua solerent Sacramenta significare. Primum omnibus ceremoniis generale: קָדַשׁ vel קֹדֶשׁ: Ex 12. & 28. Exodi, Alterum מִסְתָּרִים מִלִּוְיָהוּ, Exodi 28. Tertium מִסְתָּרִים vel מִסְתָּרִים ex 2. Danielis. Chaldæum tamen, magis quam Hebræum.

III. Verumtamen in primo labalcit constantia. Agnoscit enim non tam ceremonias ipsas significari, quam legem ceremoniale. Sed debuit potius indefinite legem dicere. Nam originationi nihil habet peculiare ceremoniis, magis quam commune omnibus præceptis. Est enim primaria verbi significatio, Scribere. Ezechiel. 4. Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, & pone eum coram te, & describes super eam urbem Ierusalem. Kimchi post descriptos varios scripturæ locos in Radice: כָּתַבְתָּ עֵינַי כְּתִיבָה: Omnia significant scripturam.

IV. Sed vsus, vt sit, præpagaui latius. Kimchi: מִסְתָּרִים שֵׁשׁ לָרַע וְעַתָּה חָנְדוּ וְזָמַר. Et quia datur describendum eis quod quisq; habet cum vicino; atque id quod æquum est vt ab eo accipiat, appellatum est קָדַשׁ. Vnde Prouerbiorum octauo יְהוֹקִי עֲרֵק וְהַזְנוּיִם, Et principes scribent, id est statuent, iustitiam. Inde ergo nomen קָדַשׁ designauit quodcunque statutum: nempe vel legem, vel habens vim legis: imo etiam peculiare mandatum. Redditur autem varie: Græce, ἀπαγορεύω, ἀπαγορεύω, νόμος, νόμος, & aliter. Latine, ceremoniæ, Genes. 26. præceptum, Exodi 15. Lex, Genes. 47. denique, iustificationes, sed in Psalmis duntaxat: nempe ex Græco: cuius nusquam purior affectatio est.

V. Sed longe ultra ceremonias præferri doceant hi loci Psalm. 2. יְהוָה קָדַשׁ אֱלֹהֵינוּ וְעַתָּה חָנְדוּ וְזָמַר. Prædicans præceptum eius. Quodnam præceptum? An ceremoniale? Imo Bellarminus, Hac autem ordinatio meam Regem, constat ex decreto Dei, quod ego prædicaturus sum. Quod enim habemus in nostra vulgata editione, prædicans præceptum eius: & in textu Hebraico, Enarrabo decretum eius, intelligitur de decreto, quo Deus statuit Christi regnum in totum orbem propagandum. Psalm. 148. - בְּקוֹלָם יְבָרְכוּ, Παιδομαχ. 1970, καὶ τὰ ἀγγέλων, Præceptum posuit, & non præteribit. Bellarminus. Ipse mandauit rei non existenti, vt existeret, & mox obediens cepit existere, que antea nihil erat. Statuit ea, in æternum, & in seculum seculi: id est, constituit vt semper maneant; & non ad morem inferiorum corporum orientur, & occidant. Præceptum posuit, id est, decretum de hac re fecit Deus; & non præteribit; id est, & hoc decretum non præteribit, non abibit in auras. Psalm. 50. קָדַשׁ לְפָנַי מִן הַמַּלְאָכִים וְעַתָּה חָנְדוּ וְזָמַר. Quare tu enarras iustitias meas? Bellarminus, id est, quare profiteris te scire legem meam, vt enarras præcepta mea, in quibus omnis iustitia continetur. Sexcenta possum colligere: sed ista mihi sunt authentica interprete Bellarmino contra Bellarminum.

VI. Quid ergo veniebat in mentem; vt tam late patentiis vocabuli meminere in disputatione de Sacramentis: imo in disp. de nomine Sacramentorum? Aut, quo iudicio ei dictum esse hoc vnum de tribus nominibus; quibus sua Sacramenta Iudæi nominarent? Atque profecto quartum potuit מִסְתָּרִים quod etiam plerumq; illi additur. Et quintum מַצְוֹת: Et sextum, קָדַשׁ: Et quid non? Denique Etis ipsum nomen erit pertinens ad Erymont Sacramenti. Sed vt absoluiam vno verbo: nullus vnquam interpretum, קָדַשׁ reddidit Sacramenta: ne mysteria quidem.

VII. Alterum nomen מִסְתָּרִים siue מִסְתָּרִים, siue מִסְתָּרִים: quod, inquit, consecrationem, siue initiationem sonat. Exodi 29. & Leuit. 8. vbi agitur de consecratione Sacerdotis. Deducitur autem à מִסְתָּרִים, implere, perficere: quia qui Sacramentum suscipit, perficeret, vt sit idoneus ad sacram functionem peragendum.

VIII. Imo singularia מִסְתָּרִים & מִסְתָּרִים huc non pertinent: neque habent quicquam vicinum isti significationi: sed semper plenitudinem designant; Et Græcè redduntur τὸ πᾶν, vel τὸ ἅπλοσ. Itaque Bellarminus inconsideratus cæcitate admiscuit.

IX. Solum plura מִסְתָּרִים, in Editione Græca expressum fuit per τὰ ἅπλοσ, & Latina per consecrationem, idq; non nisi Exodi 29. & Leuit. 7. atque 8. neque alias vsquam. Ab Hebræis tamen putatur esse, non nomen genericum, sed species quædam sacrificij. Certe Kimchi in eadradice מִסְתָּרִים מִסְתָּרִים מִסְתָּרִים. Millium & Selamim fratres sunt in lingua; id est, vicinæ significationis.

X. Sed Rabbinos mittamus. Quid hoc tamen pertinet ad nomen Sacramenti? Sacramentum à sacrando. Ita esto sane. Sed enim מִסְתָּרִים verbum, vnde id nominis deductum, cum raro consecrare est, siue πλεον: tum nunquam vsurpatum pro consecranda alia re vlla præter hominem: & quidem vocatum peculiariter ad publicum aliquod in Ecclesia ministerium. Dicam amplius: nunquam eo solo verbo significari consecrationem: sed integra phrasi; que ad verbum sonat Implere manum alicuius. Exodi 29. מִסְתָּרִים מִסְתָּרִים. Et implebis manum Aaronis. Græcè & πλεονεξίας τὸς χεῖρας ἀβραάμ. Hieronymus. Postquam inueneris manus eorum. Leuit. 16. מִסְתָּרִים מִסְתָּרִים. Hieronymus & cuius manibus iniuncta sunt. Neque vnquam aliter in hac significatione. Quæ phrasi profecto vlti pari non potest de vlla reinanimata. Quam procul quæso à Sacramenti veriloquio?

XI. Nam hoc non dicitur a consecrando homine, sed te inanima: Est enim dictum passiuè, vt iuramentum, testamentum, fundamentum, purgamentum, atramentum. Tum autem, cum in vsu sit collocatione, ea tamen nunquam dicitur hominum accedentium, sed ipsorum Sacramentorum, puta aquæ, panis, calicis. Vnde Pauli phrasi prioris ad Cor. 10. Calix Benedictionis, non quo benedicimur, sed cui benedicimus.

XII. Denique ego מִסְתָּרִים vnquam occurrere pro Circumcisione, aut Pascha, aut omnino aliis vllis ritibus, ceremoniisve, præter illam, quam dixi Sacerdotum consecrationem. Itaque hic sine dubio abusus est Bellarminus Iesuitico imperio; quod sibi id genus arrogat hominum; tum in res, tum in verba, vt pro arbitrio statuant, desistant, vertant, inuertant omnia. Modestius pro Sacramento, ordinem dixisset.

XIII. Tertium nomen superest מִסְתָּרִים: hoc ille vult significari non solum rem secretam Eia: 24. sed etiam signum rei secretæ: quod probat ex Danielis secundo: non negans tamen etiam eo loco significare rem secretam.

CAP. III.

De Sacramenti nominibus Hebræis.

Vicimus primum statim congressum. Sed vltius tamen iuuat expentiri, quam dextre Scripturis vtantur Sophistæ. Incipiam ab Hebræis: Tom. IV.

XIV. Imo in Esaiā ambiguum, an significet rem secretam: & propius verumili, vt non significet: quamuis ita reddiderit Hieronymus, post Chaldaum paraphrasten. Nam ipsi Iudaei interpretes abeunt in diuersa: sarchi interpretatur ex analogia Chaldaica item Kimchi, addita patris sui auctoritate. Sed Abben Ezra, Rabbiorum doctissimus, non recedit ab etymologia Hebraica. Et videtur huic textus fauere. Nam Propheta lamentatur ac deplorat suam sortem. Vnde statim, *Ve mihi.*

XV. Notum autem ex aliis omnibus locis, quaeunque sunt eius originis voces Hebraeae, maciem significare oppositam pinguedini. Esaiā 17. *והיו בשרו וקמח*: Et pinguedo carnis eius emarcescet. Septuaginta recesserunt: *καὶ ἡ πλωα τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐξηρανώθη*; pinguis gloria eius commouebuntur, sive, excutientur. Ezech. 34. *והיו בשרו וקמח*. Διακρινὸν ἀνὰ μέσον σαρκὸς αὐτοῦ καὶ πλωα. Iudicio inter pecus pingue & macilentum. Numer. 13. *והיו בשרו וקמח*. Καὶ τὸν ἦν, εἰ καὶ ἡ ἐστὶν ἡ τροφή. Ipsa terra bona an mala.

XVI. Ap ea prima significatione progressum ad metaphoricam: Sophon. 2. *והיו בשרו וקמח*: Attenuabit omnes Deos terra, Graecè, *ἐξολοθρευθήσονται τὰ θεοὶ τῆς γῆς ὑπὸ τῆς γῆς*. Perdet omnes Deos gentium terra.

XVII. Veruntamen in Daniele, Linguae Chaldaica, nemo dubitat secretum significari. Itaque Septuaginta transtulerunt in *μυστήριον*: Latini interpres partim mysterium dixit, partim Sacramentum. Quid ad Bellarminum? Nimirum, inquit, signum rei secretae. Signum autem? Vnde? Nam ex textu ipso non habet. Ex vsu linguae habet rem ipsam secretam potius: quod potuit ab Esaiā doceri in Meturgemam. Ezech. 28. *סתר כל* omne absconditum. Iosue 2. *והיו בשרו וקמח* Iudic. 9. *דלוסה*, dolose. Prima Samuel. 18. & Ruth 6. *והיו בשרו וקמח* in abscondito. Genes. 49. *סתר* in arcum eorum. His omnibus locis paraphrasis Chaldaica vsurpat *סתר*. Et Esaias diserte *סתר* *לשון סוד*. Omnibus significatio secreti.

XVIII. Nec Danielis mens aliena. Postulabatur enim ab eo & somnium, & somnij interpretatio: vt utrumque tam arcanum, vt nomini hominum esset cognitum: ne regi quidem ipsi somnatori. Nec vero habes *סתר* dictum vlllo loco peculiariter de statua: sed de tota quaestione obscura sibi proposita. *Sociis suis indicauit negotium; vt quærent misericordiam à facie Dei caeli super Sacramento isto. Tunc Danieli mysterium per visionem noctis reuelatum est.* Et post, *Mysterium quod interrogat Rex, sapientes nequeunt indicare regi.* Respondens nimirum, cum interrogatus esset de indicando tum somnio, tum interpretationis.

XIX. Tum autem Daniel ipse rationem nominis reddens, non signa, signive rationem profert, sed secreti, arcanique. *Ipsa reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta.* Qua ratione Lyranus contentus fuit. *Super Sacramento; id est, secreto sacro: non dixit signo secreti facti. Mysterium, id est, occultum quod rex interrogat.* Neque curiosior Emanuel Sa, qui, *Sacramento, id est, arcano.* Itaque *סתר* dicitur statua (si tamen statua) non quod significaret aliquid ipsa: similiter interpretatio statuae, non quatenus significabatur: sed vt utrumque, quatenus erat absconditum, & ignorabatur omnibus hominibus. Quæ ratio nulla ratione congruere potest Sacramentis, quatenus signa sunt. Sunt enim ipsa in aperto: & quidem, vt paulo post constabit, sensibus exposita.

XX. Sed Sacramentis tamen conuenire non negem, quatenus significari potest ea voce res ipsa, quam, vt alias videbimus, alteram partem faciunt Sacramenti, quem opponunt signum & rem significatam. Et sic recte Heloporus, *Μυστήριον, porro idem est quod Chaldaeis סתר iuxta interpretationem τῶν ἰσδομήνων, aut Hebraeis סוד.* Sed enim adæquate Sacramentum designari, nulla fert ratio.

CAP. IV.

De Sacramenti nomine Graec.

I. Bellarmino nihil accreuit ab Hebraeis commodi. Quid à Graecis? *Μυστήριον* sibi sperauit propitium. Et hoc notat *δὸν τῆς μύσης* deriuari apud Clementem Protreptico; sed ad inuidiam potius quam ad veritatem. Alias, *δὸν τῆς μύσης καὶ τῆς γῆς*: alias, *δὸν τῆς μύσης καὶ τῆς γῆς*: sed posse *δὸν τῆς μύσης*, vnde sit etiam *μύσης*.

II. Tripliciter ait significare: primo ceremoniam initiandi: secundo arcanum quodcumque, siue secretum: tertio signum quodcumque rei arcanæ, & latentis. Hoc demum sensu occurrere in scripturis, Daniel. 2. Apocal. 17. posterioris ad Thessalon. 2. ad Ephes. 5.

III. De etymo non est nostrum contendere: Et notum varie in hoc notationum campo luxuriosa luisse ingenia: siue ita persuasa, siue solius acuminis ostentandi, vel etiam oblectationis captandæ causa. Et vero huius ipsius vocabuli originem Clemens ille, non *δὸν τῆς μύσης* repetit tantum inuidiosius quam verius: sed etiam *δὸν τῆς μύσης* & *Ἰησοῦν*; *καὶ τῆς ἰσδομήνων τῶν ἰσδομήνων*, paulum variatis literis; scilicet quasi *μυστήριον*, vel potius *μυστήριον*; non magis probabiliter, quam qui *εἰς μυστήριον* accesserunt: & qui *εἰς μυστήριον*: quasi qui apud Latinos, testamentum à mente, aut candelabrum, à labro.

IV. Sed etymologia quæ simplicissima, eadem optima: simplicissima autem, quæ ab analogia communi recedit quam minimum. Itaque reliquis omnibus omisissis: verum ac legitimum etymon illud est, quod Bellarminus protulit, sed non nisi vt possibile: *δὸν τῆς μύσης*, quomodo *δὸν τῆς λυθῶν*, *λυθῶν*, & *λυθῶν*: *δὸν τῆς ἀγῶν*, *ἀγῶν*, & *ἀγῶν*: & infinita similia. Est autem *μυστήριον*, sacris institui, initiari, sacra edoceri. Et quia sacra olim efferre nefas erat, inde *τῆς μύσης* fuerunt, non tantum sacra ipsa, quæ tradebantur, sed etiam quæ silentio honorabantur: indeque latius, quæcunque recondita, neque in promptu.

V. Quare apud Bellarminum primæ duæ significationes vere sunt annotatae, & passim occurrunt. Etiam apud Christianos. Nam inde est illud Nazianzeni oratione 42. *μυστήριον* *τῆς ἐκκλησίας* *τῆς ἐκκλησίας* *τῆς ἐκκλησίας*. Ne ad externos quædam magna nostrorum mysteriorum pars efferenda est. Quasi cum Halicarnasense scribit lib. 1. *ἐν τῷ ὄρει ἡ ἀποστολὴ ἡ ἡμετέρα, ἢ τῆς ἐκκλησίας*. *ὁ δὲ ἀποστολὴ*. *ὁ δὲ ἀποστολὴ*. Ego vero quæ videre non est fas omnibus, neque audire ab his qui viderunt licet, ea nec scripto prodenda censeo.

VI. Quamquam huiusmodi ratio præter Scripturam est. Nam illa etiam passim mysteria dicit, tamen non ea mente, vt nunquam efferantur. Contra enim præceptum manifestum, *Quæ audistis in aurem, predicare super teclia.* Sed quia multis iam seculis, fuissent occultata, etiam deinceps propalanda. Ad Rom. 16. *τὸ εὐαγγέλιον μὲν, τὸ κήρυγμα*. *Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποκάλυψις μυστηρίων ἡ ἀποκάλυψις ὁσίων ὁσίων ὁσίων*. *Euangelium meum, & præconium Iesu Christi, ex reuelatione mysterij, quod à temporibus secularibus tacitum fuit.* Ad Ephes. 6. *ὅτι μυστήριον τῆς ἐκκλησίας*. *ut notum faciam mysterium Euangelij.*

VII. Tertiam significationem, quæ ad signa transit, fateor esse frequentissimam: sed apud Christianos additum oportuit: nam apud externos nullam esse constat.

VIII. Quinetiam monendus Bellarminus, non propter ipsam signorum significandique rationem: argumento gemino. Vno; neminem Graecorum dari posse, qui *μυστήριον* dixerit esse *σημεῖον*: quomodo Latini omnes permiserunt sibi tandem dicere Sacramenta esse signa: Altero; quod nunquam inuenias dictum, exempli gratia, panem & calicem esse mysteria corporis & sanguinis Christi: quomodo Latini esse Sacramenta: sed tantum *τύπος*, *ἀντίτυπος*, & similia. Ac ne Latini quidem facile ausi tam impotenter abuti Graeco nomine: neque adeo vllum exemplum ostentare potuerunt Bellarminus, Gregorius de Valentia, Suarez, Valques, aut quisquam alius. Etsi non negem sæpe occurrere *τῆς μύσης* *τῆς ἐκκλησίας* *τῆς ἐκκλησίας*: sed alio sensu.

IX. In Scripturis, *μυστήριον* vsurpari, pro ipso rei sacrae signo profecto impostura est. De Daniele iam dictum, quod satis sit: tum autem neque Lyranus, neque prior Hieronymus, eo loco mysterium signum interpretantur, sed duntaxat secretum. Quinquam hoc argumentum non est à Scriptura, sed ab auctoritate Septuaginta Interpretum, aut Latini: quibus ita visum Hebraicam vocem interpretari.

X. Sed in Apocalypsi, *In fronte eius scriptum mysterium.* Et rursus, *Ego dicam tibi mysterium* (Sacramentum Latinus interpres substituit) *mulieris.* Et hinc habemus, inquit Bellarminus, mulierem illam forma meretricia, fuisse quoddam mysterium, id est, signum rei latentis, nimirum Romani Imperij, Antichristive. Non enim res ipsa latens, sed quæ videbatur mulier, mysterium appellabatur.

XI. Nec acute, nec feliciter. Cui enim sperauit se persuasurum, quia dictum sit mysterium mulieris, ideo mulierem esse signum? Quotidie legimus, audimus mysteria corporis, & sanguinis: an quia ipsum corpus, sanguis ipse signum est? Marci 4. *τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας*. Ad Ephes. 1. *τὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησίας*. Et 6. *τὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησίας*. Ad Coloss. 2. *τὸ μυστήριον τῆς ἐκκλησίας*. Post ad Thessal. 2. *τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας*. Prior ad Timoth. 3. *τὸ μυστήριον τῆς σοφίας*: Et, *τὸ εὐσέβειας*: multa; alia. Scilicet persuasurus est Sophista, regnum cælorum, voluntatem Dei, Euangelium, Deum, Christum, impietatem, fidem, pietatem, totidem signa dici. Quid stolidius?

XII. Non feliciter. Neminem enim potuit habere focium tam raræ subtilitatis. Rupertus, *Sacramentum hoc, id est secretum malum illius est, quod nunc ab oculis eius absconditum est, dum in purpura, & cocco, auroque, & lapidibus pretiosis, & margaritis nitet & fulget: neque nunc interim credere aut scire vult, quod mali quippiam sibi euenire possit.* Et paulo ante, *Et in fronte eius scriptum mysterium.* Ergo vel ironice dicitur: *velicirco, quia omnem fornicationis actum, in quo meretrix ista gloriatur, ipsa natura vult esse mysterium, id est, secretum.* Et licet meretricia prociacitas predicet, naturalis tamen pudor contendit fieri occultum. Haimo, *Videndum quare ipsum nomen mysterium appellatur. Mysterium quippe occultata res esse dicitur, in qua aliud videtur & aliud intelligitur.* Opera quippe Babylonis quibusdam sunt in fronte, quibusdam in mysterio. Simplicioribus quidem, qui ea peruidere, & intelligere non possunt, mysterium est, quia occulta sunt eis, quæ à multitudine reproborum gerantur interius; perfectioribus autem in fronte nomen suum ostendit, quia eius omnia opera facile cognoscunt. Et ideo nomen eius in fronte quidem est, sed tamen in mysterio scribitur; quia quibusdam in aperto ostenditur, quibusdam in mysterio clauditur. Ansbertus, *Ne superstitio pallio simulationis obiecta falleret incautos, diuina misericordia ex titulo frontis fecit esse sollicitos.* Sed cur tam innumeris ipsa simulationis arte decipit, cum in fronte nomen Babylonis portet, id est confusionis? Nisi quia non omnibus datum est nosse mysterium eius, sicut nec omnibus datum est nosse mysterium regni cælorum? Lyranus, *Ego dicam tibi Sacramentum, id est, significationem occultam.*

XIII. Clarates. Sacramentum mulieris, siue mysterium, id quod de muliere sciendum erat. Quomodo Sacramentum regni cælorum, id quod de eo cognoscendum. Et ideo mysterium, quia nondum sciebatur; & ita erat in occulto, erat secretum, quod nisi reuelando nemini poterat innotescere. Emmanuel Sa, *Sacramentum; Graecè mysterium, quasi dicitur, quid significet; nempe vt ne sit ipsa mulier mysterium, sed id quod per eam significabatur.* Immane quam procul à Bellarmini proposito. Nam hoc modo, non tantum non est mysterium, nomen specificum Sacramenti: sed ne genus quidem proximum, scilicet, quatenus signa sunt: sed remotius; quatenus occulta (si occulta) & arcana. Imo non quatenus ipsa, ita sunt: sed quatenus illa quæ ab eis significatur: quæ ratio nominis erit accidentaria.

XIV. Posterioris ad Thessalon. 2. legimus *τὸ μυστήριον ἡδὴ ἀνεργῆς τῆς ἀνομίας.* *Mysterium operatur* (passiue, quod durum; pro peragitur, vt Beza vertit longe melius) *iniquitatis.* Vocat autem Apostolus mysterium iniquitatis, (si quid vota valent Bellarmini) persequutiones Ecclesie primitiue, quæ significabant persequutiones excitandas in nouissimis diebus ab Antichristo. Sic enim exponere Chrysostomum, Theophylactum, Ambrosium: omnes.

XV. Omnes, inquit, nimis quam immodeste. Excipiendus erat Theodoretus, qui hæreses intellexit, per quas Diabolus abducebat à veritate. Excipiendus autor Commentariorum, qui adscribuntur Hieronymo; & Sedulius, qui falsas doctrinas. Et quidem, non quod hæreses, falsæ doctrinae significarent quicquam: sed quod occulte viam pararent Antichristo. Nos etiam excipiendi. Et inter Papistas, Gagnæus nobiscum, qui ipsum Antichristum appellamus mysterium iniquitatis: & hoc mysterium *ἀνεργῆς*, cœpisse expleri, siue exerceri iam tum ab initiis Ecclesie. Excipiendus Caietanus, qui, *Nominat, inquit, integritatem iniquitatum, mysterium iniquitatis.* A quo non procul abit Sa, *Mysterium iniquitatis scilicet plenum;*

plenum: quasi dicat, quia heretici, ut mysteria venditant, plane sunt nequitia. Quis omnes expositiones donec refutarit, non poterit securus concludere nominatum a Paulo mysterium pro signo, siue typo.

XVI. Amplius dico: eos ipsos qui Neronem putarunt a Paulo indicari, non putasse *μυστήριον* dici *ἀντὶ τοῦ πνεύματος*: sed pro arcano, & secreto, nondum reuelato. Neque a me dico, sed ab ipsis. A Chrylostomo, *καὶ καλῶς ἔστι τὸ μυστήριον, τὸ κρυπτόν, ὃ φανερωθεὶς, οὐδὲ ἀποκρυφισθήσεται*. Recte dicitur mysterium: hoc est, non aperte, sicut ille, neque omni exuto pudore. Et Chrylostomum cum audis, eadem opera Theophylactum audis; audis Oecumenium. Ab Anselmo, *Ac si dicatur: tunc Antichristus manifestus videbitur. Nam in cordibus iniquorum secreta sua iam nunc occultus operatur. Iam in malis & sceleribus, qui sunt in Ecclesia, operatur mysterium iniquitatis. Quod ideo dicitur mysterium, quia videtur occultum*. A Caietano, *Nominat, inquit, integritatem iniquitatum, mysterium iniquitatis, quoniam vere arcanum est, & soli Deo cognitum, quantum iniquitatis implendum est ad hoc, ut Romanum imperium de medio tollatur*.

XVII. Quid hoc autem dico? Paulum debui primum & potissimum sui interpretum dare. Is manifeste opponit τὸ μυστήριον τὸ δὲ ἀποκρυφισθήσεται: & quidē bis in breui periodo: *eis τὸ δὲ ἀποκρυφισθήσεται αὐτῶν, ut is retegatur suo tempore: iam enim peragitur mysterium iniquitatis: tantum qui nunc obstat, obstat usque dum in medio sublatus fuerit, & τότε ἀποκρυφισθήσεται* ἢ ἀνομοῦς: *Et tunc retegatur impius ille*. Sic ad Romanos sexto, *ἀποκρυφισθήσεται τὸ μυστήριον τοῦ αἰώνιου αἰῶνος*: reuelationem mysterij, quod a temporibus secularibus tacitum fuerat.

XVIII. Mysterium ergo apud Apostolum nominatum, non a ratione signi, quæ nostra notio nunc est: sed a ratione arcani, secreti, absconditi: quæ nostra nunc esse nequit. Nam Sacramenta Christiana, nihil habent secreti: reuelata enim sunt, sciuntur, cognoscuntur, intelliguntur ab omnibus Christianis: denique reuēta, reuelata sunt. Itaque quomodo Antichristus ille, quia mysterium dicebatur ab occultando, tandiu mysterium futurum erat, quandiu occultum: tum desitutum dici mysterium, quum apparuerit: ita Sacramenta nostra mysteria dici nequeunt hac notione.

XIX. Habet denique illud ad Ephesios quinto: & quidem efficacissimum, sic enim & sperat, & loquitur. Tribui enim mysterij nomen non Christo & Ecclesie: sed coniunctioni viri & femine. Hoc probari, quia referatur ad id quod erat dictum, *Erunt duo in carne una*. Item, quia perit ratio Apostoli: cui probandum, vitis diligendas esse vxores: id autem sic; quia, *erunt duo in carne una*; sic magnum Sacramentum in Christo, & in Ecclesia. Hoc vero si ad coniugium nihil attinet, quid quæso Paulus probat.

XX. Nihil superioribus firmius. Primum, si concederem mysterium dici illam ipsam coniunctionem maris & femine, tamen non sequeretur, id quod est in questione. Nam Sacramentum non tantum oportet dici signum, sed etiam sensibile, hoc est, incurrens in sensus corporeos; vt postea constabit ex vtriusque concessis. Atqui ea vno, nullum sensum afficit externum: cum tota sit in voluntate, id est, animorum consensu: vnde dictum, *Nuptine consensus, non concubitus facit*. Alioquin, non scortatio tantum esset matrimonium, indeque Sacramentum, sed etiam bestiarum coitus, in quo reperitur quicquid corporale est in coniugio. Quare nondum a Paulo mysterium eo sensu nuncupatum esset, quo viurpatur in vsu vulgari Christianorum, quum, siue duo, siue septem Sacramenta dicuntur mysteria.

XXI. Sed enim, ipsam illam coniunctionem masculi & femine mysterium dici, non tam facile Bellarminus auferet quam sperauit. Non enim permittent, vt ante mouit, Erasmius, Caietanus, Valques. Non permittet Paulus, omnium locupletissimus testis. Is, tam persuadere vellet viris amandas esse vxores; probauit, quia Christus amet suam Ecclesiam: tum concludens: *Propterea, inquit, derelinquit homo patrem at matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & erunt duo in carne una. Mysterium hoc magnum est: loquitur autem de Christo & Ecclesia*. Hic primum: Ergo, inquam, vnitas Christi & Ecclesie signum esset potius vnitatis viri & mulieris. Nam hæc ab illa significatur, id est, concluditur: scilicet, sicut ab esu & potu concluditur incorporatio nostri cum Christo: non contra, ab incorporatione nostri cum Christo, aut significari, aut concludi solet esus potusve panis & vini.

XXII. Deinde illud, *Dico autem in Christo & Ecclesia*: correctio est Rhetorica, ambiguitati tollendæ. Re vera enim, si esset nihil dictum, quam, *mysterium hoc magnum est*; procliuus intellectus esset, ipsam illam vnitatem viri & vxoris dici mysterium. Sed quia duas vnitates proposuisset Apostolus, vnam illam viri & vxoris, alteram Christi & Ecclesie: ne anceps relatio: imo ne Papistarum ab hac ambiguitate fallacia, cuiquam imponeret, declarauit Paulus, quid haberet in mente: magnum se ergo mysterium dicere, vnitatem illam alteram Christi & Ecclesie. Neque aliter acceptum a Veteribus, quod suo loco sumus visuri.

XXIII. Verum, id mysterium (inquit Bellarminus) refertur ad illud, *erunt duo in carne una*. Esto, inquam: sed id ipsum mysterium dicitur, non in viro & muliere: sed in Christo & Ecclesia: id est, non quatenus declaratur virum & mulierem, vnum esse: sed Christum & Ecclesiam. Dicam clarius. Vtrumque dicimus, & manducari panem, & manducari carnem Christi: at illud non est mysterium, sed hoc: sic vtrumque dicendum, & virum vxoremque esse duos in carne vna: & Christum Ecclesiamque esse duos in carne vno. Illud nullam est mysterium: sed hoc denique a Paulo merito dicitur. Oecumenius *ὁν τῶν Χριστῶν ἔστιν ἰδίως διδόντες, ἡ ἑκείνων ἰσχυρῶς ἐκείνων ἰσχυρῶς*, *ἡ αὐτῶν ἰσχυρῶς ἐκείνων ἰσχυρῶς*. Quia cum diceret Christo permanere in propria gloria, humiliavit se homo factus, vt agglutinaretur Ecclesia: & facti sunt duo in vnum Spiritum. Anselmus, *Sacramentum hoc magnum est, de coniunctione Christi & Ecclesie*. Hoc si verum, ergo mysterium appellatum est res significata, non vero res significans. Quare non est mysterium signum, vt vult Bellarminus.

XXIV. Sed, si ad coniugium nihil pertinet, quid quæso, Paulus probat? Quid dicit, inquam? Illud hæc mysterij nomen: an illud potius, *Duo in carne vna*? Nam si hoc, quis negauit ad matrimonium pertinere? Sed tu tibi potius singis monstrare, quæ debelles. Otiose. Sin autem alterum: tum ego contemnit; si ad coniugium pertinet, quid quæso Paulus probat? Nam a signis, fa-

miliare est probare rem significatam; non contra; vt iam dixi, ab esu & potu concludi incorporationem nostri cum Christo; non vicissim ab hac incorporatione, esum & potum. Ratio magna: quia nihil demonstrandum per obscurius: signa autem oportet esse clariora rebus significatis: & hæc maxime, de quibus agimus: quandoquidem sensibilia sunt. Porro non erat Paulo propositum, demonstrare vnitatem Ecclesie & Christi, per vnionem viri & vxoris, per vnionem Christi & Ecclesie.

XXV. Verum, quid si hoc non pertinet ad probandum? Hoc, inquam, *mysterium hoc magnum est*. Et sane pertinet potius ad illustrandam probationem; in qua vnio illa Christi & Ecclesie significata erat per verba illa matrimonij. Vt sensus sit his verbis, quibus constat matrimonij natura, significari magnum mysterium, illud videlicet in Christo & Ecclesia; Sic enim Chrylostomus, *ἀναγωγῶς* interpretatur. Est autem aliud *ἀναγωγῶς*, aliud signum Sacramentale.

CAPVT V.

De nomine Sacramenti Latino.

I. Nihil Hebraicè, nihil Græcè promouit Bellarminus. Plusne Latine? Omnia, inquit, Sacramenti significata (& enumerata fuisse quinque meminimus) nostris Sacramentis conueniunt. Prima significatio, quæ Zuinglio placuit, quia per ea nos vere oppigneremus Deo. Secunda, quæ Caluino arrisit, quia eidem nos obstringamus ad obsequium; atque ille se nobis ad protectionem. Tertia, & quarta, quia sint Sacramenta nostra omnia sacra, & arcana, nec aliis facile prodenda. Quamquam has quatuor fatetur non esse proprias, sed communes aliis rebus plurimis. Quinta denique, quia Sacramentum sic ceremonia initians, consecratisque hominem Deo: siue, quod fere idem est, signum rei Sacre, sacrantis & initiantis hominem. Atque hanc esse propriissimam.

II. Ergo, inquam, *en* *seruatus* contra Zuinglium disputatur, & Caluinum. Nam si nunquam negarunt aliquam esse significandi rationem secundum quam viurpari possit Sacramenti vox non tantum de duobus Baptismo, & Eucharistia: sed etiam reliquis apud Papistas huic additis catalogo, aut etiam aliis pluribus. Imo fatente Bellarmino primam Zuinglius agnouit, Caluinus saltem secundam. Vnde igitur tanti clamores? tanta aculationis ab initio vehementia: vt nunc tandem desineret in scdam contradictionem? Nam hæc profecto contradictio est, Zuinglium, Caluinum improbare id vocabuli viurpari: & Zuinglium, Caluinum, aliqua saltem ratione admittere.

III. Denique fatetur Bellarminus in quatuor primis, nihil sibi esse præsidij: quandoquidem negare nequeat longe patere ultra hæc, siue duo, siue septem capita: de quibus nunc disputatur, seclusis reliquis omnibus. Addimus, illud de non facile prodendis, non haberi ex vllis Scripturis: imo esse contra Scripturas, vt paulo ante fuit annotatum. Enim vero, si mysterij vox ea notione Scripturis probaretur, tum Christi incarnatio non esset appellanda mysterium: quæ tamen & mysterium dicitur, & magnum mysterium ab Apostolo: & prædicatum in mundo. Quod si in magno illo mysterio, absurda illa significatio est; in quo tamen multo magis videbatur admittenda: nam, si omnia mysteria silentium postulent, certe maxima maximum: sequitur multo minus vrgendam, aut omnino vllam eius habendam rationem in reliquis.

IV. Sed quinta saltem, inquit, est propriissima. Quomodo? Adæ quætenne; vt & omnia quæ in huius nominis censum veniunt, ob eam causam sic dicantur: & contra quæcunque sic dicuntur, sint eiusdem cealus? Nam ea ratio eorum nominum, quæ propriissima sunt, vt omnibus, solis, & semper conueniant. Atqui hoc alienissimum a vero.

V. Nam primo, ea nulla est vocabuli aut etymologia, aut vis: sed aduentitia quædam, longeque perita ratiocinatio. Clarius dico. Non quia Sacramentum significaret signum, ideo dictum de his rebus est: sed contra, quia dictum de his rebus, ideo definitum est signum: etiam si propter aliam causam initio dici ceptum sit. Quomodo non quia Eucharistie nomen Sacramentum significet corporis & sanguinis, ideo nostra hæc ceremonia, appellata est Eucharistia; sed potius quia hæc ipsa ceremonia appellata est Eucharistia; & est Sacramentum corporis & sanguinis: ideo Eucharistia iam passim definitur Sacramentum corporis & sanguinis Christi. Neque quisquam sanus dixerit propterea bene appellari Eucharistiam; quia sit eiusmodi Sacramentum. Distat enim ratio rei, a ratione nominis: & ea ratio rei est alia autem quædam nominis.

VI. Secundo, quid sibi non permittat ille, qui pro eodem sumat, ceremoniam initiantem, consecrantemque; & signum rei consecrantis, initiantisque? Nam si ceremonia ipsa initiat, sacratque: ergo ceremonia est res sacrans, atque initians. Itaque si Sacramentum est signum rei sacrantis, initiantis: erit Sacramentum non ipsa ceremonia, sed signum ceremonie: quod ego quidem hactenus audieram nunquam: Rursus, si ipsa res per signum significata; ea est quæ sacrat, initiatque; & Sacramentum propterea dicitur a sacrando: hæc autem res sensibiles propterea Sacramentum; quia signa sint sacrantis rei: ergo Sacramenti nomen signis conueniet figurate, non autem proprie; & vt genus dicitur de sua specie, aut species de suis indiuiduis: quod ego rursus nunquam audieram.

VII. Tertio. Si Sacramenta dicantur: eo quod initiant, consecrantque: & eo quo Sacramenta sunt, etiam signa sint: ergo eas res oportet iis initiari consecrarique, quarum illa signa sunt. Quid ergo? Suntne Sacramenta signa hominum, qui iis initiantur, consecrantur? An vero initiant, & consecrant ea, quorum signa sunt, puta corpus & sanguinem Christi? Videbit Bellarminus.

VIII. Quare hoc tandem confectum est, nullo argumento hactenus probatum esse, ipsum hoc Sacramenti nomen, aut ab initio debuisse transferri in eum vsum, quem nunc habet ita peculiarem, vt ei videatur natum: aut etiam deinceps necessario retinendum: peccare ve quicquam in fident Christianam, inque pietatem, qui libere de eo suam sententiam pronuntiant: quod Zuinglius fecit: fecit Melancthon: Caluinus fecit: aut denique

eos non impii peccare contra charitatem, qui pios viros hoc nomine tam grauibz calumniis onerent huius libertatis causa.

de Valentia in Thomam, tom. 3. disp. 3. gener. quæst. 1. Vasques in 3. Thomæ disput. 12. 8. & 12. 9. item 13. 0. & 31. & aliis aliquot. Suares de Sacramentis disput. 1. & seqq. Contarenus de Sacramentis lib. 1.

CAP. VI.

De definiendo Sacramento.

I. Hactenus de Sacramenti nomine: deinceps de re ipsa. In qua prolixissima materia? adeo ut nullum sit Religionis caput, in quo sese magis exercuerit Sophistice: non tantum, ut oppositas suæ superstitioni sententias oppugnaret: sed etiam, ut intra seipsam multa inquireret superflua: ex media philosophia repetita; ideoque liberæ & inspectionis, & definitionis.

II. Sacramenta, non tantum numero multiplicantur: sed etiam specie, aut quasi specie distinguuntur in Vetera, & Noua. Nam, etsi hæc nomina desumpta sint à tempore, tamen in rebus ipsis longe plus habent discriminis, quam ut mera circumstantia sit. Illa sunt quæ ante Christum instituta fuere: Hæc vero quæ post eius aduentum Christianis solis tradita. Papistæ tamen in inquirenda Sacramenti definitione, vetera negligunt, solis nouis intenti; imo, si qua definitio vniuocè complectatur utraque: hoc vnum argumentum legitimum existimatur ei reicienda: sic enim apud Bellarminum, Augustini definitio summouetur, eo quod sacrificia sit complexa: Quod certe factum non oportuit. Nam, etsi vetera desierunt jam pridem: tamen Theologum necesse est ea quotidie manibus terere: itaque etiam cognitissima habere. Denique par stupiditas est, ac si quis primos homines illos omnes jam pridem nullos, nolit in homine definiendo villo aut loco esse aut numero.

III. Sed enim definitione Sacramenti, postremi, recentissimique Theologi magnis conatibus inquisierunt: qui Veteribus labor fuit vel persuatorius, vel superfluous. Nam ab his definitionem nullam habemus nisi ab Augustino: atque hanc ipsam minime gentium accuratam. Causam fuisse reor: quod nondum Sacramentum esset certo constitutum tanquam proprium huic generi, multo minus speciei nomen: etsi interdum non nihil obseruari queat, quod accedat. Nam erat alioquin Dialecticæ non imperitus Augustinus, nec indiligens tractator: imo interdum huiusmodi minutiarum affectator. Itaque ego certe non dubito, si tam distinctum illi separatamque nomen fuisset, quam fuit ex quo tyrannidem suam obtinuerit Scholastici; accuratorem ipsum etiam definitionem fuisse posteris relicturum.

IV. Scripsit igitur Augustinus, 10. de Ciuitate Dei cap. 5. *Sacrificium visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacram signum est.* Item Epist. 5. *Signa, quum ad res diuinas pertinent, Sacramenta appellantur.* Hinc Scholastici collegerunt, ut videre est apud Bellarminum & Gregorium de Valentia, & Suares, & alios, definitionem, *Sacramentum rei sacræ signum: quam aliter expresserunt, Inuisibilis gratia visibilis forma.*

V. Sed hanc definitionem negant hodie omnes Papistæ verbis esse exactam, nisi productis in eas notiones, quas pro arbitrio libuit affingere: & varie, prout se quisque putat arte valere, vel certe occupatum gerit animum præiudiciis. Bellarminus, *Hæc definitiones, si accipiuntur ut verba sonant, imperfecta sunt: tamen si accipiuntur, ut sonant secundum sensum & intentionem Ecclesiæ, & Doctorum, bona sunt, & legitima.* Gregorius de Valentia; *Ferendum est hanc definitionem, non propter solam naturam vim verborum, ex quibus illa constat, bonam, atque exactam esse: sed potius propter significationem ad quam intelligentia, & interpretatio Doctorum iam accommodauit ea verba.* Quomodo autem accommodauit: *Siquidem, inquit Bellarminus, per signum intelligunt, signum sensibile, institutum, practicum, rei signata similitudinem gerens. Per rem sacram intelligunt gratiam iustificantem.*

VI. Verum Catholicis iam pridem pro nihilo est, quod autotitate sua definiunt Doctores Papistici, siue eorum Ecclesiæ. Sed hic, ut omnia taceam reliqua, quorum prolixior disputatio est; tamen constat eam accommodatorem, ut loquitur Valentianus, siue intentionem, ut maluit Bellarminus, esse præter Augustini mentem, qui longe ultra Christiana Sacramenta, Sacramenti produxit & nomen, & rem: atque adeo hanc ipsam definitionem voluit esse communem Sacrificiis externis, quæ nulla sunt Christiana: quæ tamen obiectio fuit Bellarmini contra eam definitionem: *Non recte faciunt, inquit, qui pro hac definitione defendenda nimium altercantur: præsertim cum Sanctus Augustinus de Sacramento loquatur iam ampla significatione, ut etiam sacrificium comprehendat.*

VII. Post Augustinum, & longo quidem intervallo, ac tum maxime, cum vna cum rebus mutata fuit vocabuli significatio, Theologorum operas valde occupauit hic definiendi Sacramenti labor. Successus cuique fuit, proximi conceptu. Vnde factum, ut in tanto sententiarum æstu, nulla possit definitio tanquam certa, fixaque & rata, constitui. Itaque omnibus omisissis, tam iis, quæ Catholicorum sunt, quod à Papistis non approbentur: quam, quæ à Papistis concinnatæ, quod à Catholicis admitti nequeant; certum est disputare de re ipsa: ut singulis decursis capitibus tum concessis, tum controuersis, & pro fidei necessitate confirmatis, infirmatisve, secure possit definitio constari.

VIII. Quos in eo versatos exercitio legimus, hi fuere. Caluinus Instit. lib. 4. c. 14. Melancthon in Locis Commun. titulo de Sacramentis. Musculus in Locis, tit. de Sacramentalibus Signis in genere. Henricus Bullingerus Decad. 5. seim. 6. Theodorus Beza Quæst. & Responson. parte altera. Petrus Martyr. Locorum Communium classis 4. c. 7. siue in 4. caput ad Romanos. Zacharias Vrsinus in Thesibus de Sacramentis, & in vera doctrina de Sacra Cæna, c. 1. 6. Martinus Chemnitius Examini part. 2. Valentius Helopæus Zikzai libri de Sacramentis & tota re Sacramentaria tract. 1. Polanus in Syntagmate Theologico lib. 6. c. 49. & duobus proximis.

IX. Papistæ. Ioannes Gropperus in Enchiridio Colonienfi tit. de Sacramentis. Catechesis Concilij Tridentini ad Patochos titulo de Sacramentis. Lindanus Panopliæ lib. 4. c. 5. Dominicus Soto in 4. Sententiar. distinct. 1. q. 1. Franciscus Horantius Locor. Catholicor. lib. 7. c. 1. & 2. Bellarminus tom. 3. controu. 1. Ioannes Eckius de Sacramentis hom. 1. 2. 4. & 5. Gregorius

CAP. VII.

De Sacramentis ante peccatum.

I. Quidam quidem nulla nobis præ oculis esse potest definitione, qua verqueamur tanquam fundamento sequentium controuersiarum necesse est, vel inductione vti, vel hypothese communi; qui mos fuit omnium philosophorum. Imo omnium, qui vnquam amarunt in disputando non aerem verberare. Nam & cum habentur singula inditidua, non est difficile Synthetica methodo deuenire ad vniuersales conceptus: & quæ ex principiis communibus deducuntur conclusiones, vehementer sunt efficacitatis, nec facilem videri admittunt.

II. Sunt quidem nobis iam distincta Sacramenta in ea quæ ante Christum, & quæ post Christum. Sed ante Christum fuit geminum tempus, vni ante peccatum, quem statum appellant innocentie, cui alterum tempus successit: atque hoc ipsum geminum; vni quod appellant legis naturæ, alterum fœderis antiqui. Quæritur de statu innocentie; vtrum Sacramenta habuerit.

III. Habuisse, Caluinus posuit pro certo: *Sacramenti nomen, inquit 8. 18. omnia generaliter signa complectitur, quæ vnquam hominibus mandauit Deus, ut certiores, securosque de promissionem suarum veritate redderet. Ea vero in rebus naturalibus nonnunquam extare voluit, nonnunquam in miraculis exhibuit. Prioris generis exempla sunt, ut cum Ada & Heua arborem vitæ in arborum immortalitatis dedit. Et cum coelestem arcum Noe & eius posteritati in monumentum statuit, post hæc se diluuium non dissipaturum terram. Polanus; vir doctus, tamen dyabolus affectator nimius. Sacramenta distribuit, ut sint alia fœderis spiritualis; alia corporalis: isthæc ad confirmandam promissionem corporalem; vt Iridem, Vellus Gedeonis; Vmbram scioterici regressam, & si qua similia. Illa ad obfirmandam promissionem vitæ æternæ: hæc, alia fœderis operum, alia gratiæ. Illa in statu primæ integritatis; nempe vtramque arborem vitæ, & Scientiæ.*

IV. Ego, etsi non probem tam late proferri Sacramenti nomen, ut omnia complectatur signa à Deo data hominibus; ne pertinentia quidem ad res diuinas, quod Augustinus visus dicere: tamen non video, quid esse poterint arbores illæ, nisi Sacramenta fuerint. Neque enim ipsas propter seipsas constitutas crediderim: ac si hominem sua possent natura perficere; id est, vel immortalitatem dare, vel scientia, & quidem tanta, mentem illustrare. Nam si arbores: ergo infra non homines tantum, vt pote rationis profus expertes: sed etiam animalia, quia ne sensuum quidem capaces. Quod si neque propter se, neque ex sua natura: certe & propter aliud, & ex institutione. Quid ergo alienum habuerunt à natura Sacramentorum? Nam certe tum immortalitas, tum scientia, & hæc maxime in eo statu, non potuerunt non pertinere ad animæ, imo totius hominis beatitatem, quæ etsi nomine, nominisq; ratione differat à salute quam nunc dicimus, tamen re differre non potuit. Mitto alias Sacramentorum proprietates, quæ nondum sunt constitutæ. Certe Augustinus nobis præiit; 8. de Genesi ad lit. c. 4. *Erat ergo & lignum vitæ quomodo Petra Christus: nec sine mysteriis rerum spiritualium corporaliter presentatis, voluit hominem Deus in paradiso viuere. Erat ei ergo in ligno cæteris alimentum, in illo autem Sacramentum.*

V. Quid hic Papistæ? De iis arboribus, nihil illi quidem, quod viderim, quodq; huc referri queat. Sed de statu innocentie dupliciter disputant: primum de eo, qui fuit ab Adamo condito; ad Adamum lapsam. postea de eo qui futurus fuisset si non lapsus fuisset. Et Thomas quidem p. 3. q. 62. art. 2. *Dicendum, inquit, quid in statu innocentie ante peccatum Sacramenta necessaria non fuerunt.* Breuiter, ut solet, & impetuosè.

VI. Sed in iis paucis verbis acutiores posteri, & quibus vel in serpo nodus deprehenditur, geminam ambiguitatem explicarunt: priorem necessitatis; quo nimirum sensu dicta sit. Et consenserunt, dici, non pro necessario simpliciter, verba sunt Vasques, sed pro necessario congruentia tantum. Vnde sequitur doctoris Angelici (sic enim Thomam indigetant) hanc fuisse mentem, ut negaret congruere statui innocentie institutum onem Sacramentorum.

VII. Altera ambiguitas, quo sensu status innocentie nominatus fuerit. Et abeunt in diuersa, ut videre est apud Suares, & Vasquen in eum locum. Nam Caietanus interpretatur præcisè de statu qui fuit actu ante peccatum: at Dominicus à Soto, non de hoc tantum, sed etiam de eo qui futurus erat, si non cecidisset Adam. Nec ipsis Iesuitis non abitum in partes. Nam Caietani sententiam tuetur Vasques: Suares vero alterum sensum pronuntiat sine dubio, & simpliciorum, & veriorum.

VIII. Nobis primo ridiculum videretur inquirere in eum statum, qui neque futurus sit, neque vero etiam vnquam fuerit: Itaque laudabilis Thomam continuisse sese in terminis illis simplicioribus. Quamquam obtinere non potuit, suam admittamus sententiam. Nam, qui existimamus vtramque arborem fuisse Sacramentum, dare non possumus, aut fuisse ei statui Sacramentorum institutionem non congruam; aut omnino nullam fuisse: quo ipso præiudicatur in alterum etiam illum statum imaginarium: si quid cui quam sano vacaret in eum inquirere. Apud quos autem ad factum constet, necesse est oppositas rationes esse nugatorias; quod res ipsa docebit enumerationatione.

IX. Sed prius Vasques amouendus, negans indefinite quætionem intelligendam, vtrum aliqua omnino Sacramenta futura essent: sed contractus, vtrum hæc essent futura, quæ nunc hodie sunt in Ecclesiæ Christianæ. Quod commentum, quis sine cachinno audire queat? Nam neque cuiquam præterea venit in mentem: & argumenta quibus Thomas pugnavit, eiusque sequaces, vniuersaliter omnia Sacramenta oppugnant; aut certe nulla oppugnant. Tum autem, quid profuerit exclusisse Sacramenta Noui, potius quam Veteris Testamenti, ut hæc exempli gratia nominem? Enim vero, si hoc illi pertinaciter sedet animo, fruitor sane suo iudicio: nos in re ipsa ne sperato aduersarios prolixè concessuros, non posito peccato, non fuisse futuram necessariam eandem salutis œconomiam: quod

quod vel cæcus palpet. Sed omisso Vasque, non tam facile veniam daturum fuerit, qui vniuersaliter omnem excludunt rationem Sacramentorum. Thomas sic argumentabatur. Medicina non est necessaria nisi ægroti. At Sacramenta sunt quedam spirituales medicine, quæ adhibentur contra vulnera peccati. Ergo non fuerunt necessaria ante peccatum. Pergit. Ratio accipi potest ex rectitudine status illius, in quo superiora inferioribus dominabantur, & nullo modo dependebant ab eis. Contra hunc autem ordinem esset, si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, quod sit in Sacramentis. Et ideo in statu innocentie homo non indigebat Sacramentis.

XI. Sed vtrumque argumentum facile dissoluitur. Ægroti enim alij potentia, alij actu, in qui reapse morbo cuiusmodi in hoc argumento omnes homines post peccatum ingressum in mundum. Illi vero, quibus natura inest in morbum inclinans, siue in quorum natura principium est morbi, siue propinquum, siue remotum. His, qui neutro modo ægroti sunt, concedimus, nec medico opus esse, nec medicina. Sed iis solis opus esse, qui actu ægrotant, constanter negamus. Imo dicimus medicinam aliam esse quæ pellat morbos inductos; aliam quæ præueniat, impediaturque inducendos. Illam igitur iis necessariam, qui ægrotent, & quidem solis; sed hanc iis non incongruam, imo necessariam, qui potentia.

XII. Porro Adamum ante peccatum, non ægrotasse, concedimus; quia hoc, actum dicit, non potentiam, sed ægrotum fuisse potentia, ipse docuit euentus. Nam qui reapse incidit in peccatum, profecto negari non potest habuisse principium, saltem remotum, huius morbi. Et sane habuit arbitrium liberum, a quo nemo non fatetur ortum esse morbum. Rectum illud quidem, nec villo infectum peccato, sed mutabile, quod sufficit. Nec spero negaturos eos, qui disputent, Imo asserant ab ipsa creatione esse rebellionem carnis in homine. Qui quidem iam actus est, nepe potentia propinqua. Quod si potuit homo positus in statu innocentie, fieri nocens, i. e. incidere in morbum, cur non fuerit ei necessaria, id est, congrua medicina, quæ præseruationi prospiceret?

XIII. Sacramenta fateor posse in medicinis numerari, quamquam nulla sit necessitas nominis. Et ea quidem, quæ post Adamum lapsum instituta, omnia ad curam pertinere morbi iam actu grassantis. Sed nulla institui posse alia, quæ iussit? Vnde Thomas dicitur aut dicenti, si dicat, cur nos oportet in explorato assentire; aut assentari potius?

XIV. Sed in eo statu, superiora nullo modo pendebant ab inferioribus. Pendebant? Quo sensu? An, vt sensibus nullis opus haberet intellectus Adams ad suos villos motus? An vero, vt ne obediret ratio affectibus inferioribus, in consultando de rebus sibi ab iis sensibus propositis? Hoc posterius est sane. Nam, etsi videntur, ne sensus quidem externi non functi suo officio, vt res, quales essent, tales repræsentarent; vt eis tuto posset mens acquiescere, (atque adeo in ipsis peccati principijs, videtur non à sensibus externis delusa; non enim falsum, si uctum arboris fuisse pulchrum visu, sed in dulcissime ratiocinationibus suis nimium,) tamen res ipsa docet perfectionem humanæ naturæ in eo esse, vt ratio imperet inferioribus omnibus potentijs, atque etiam motibus, nec verum est, non creatam humanam naturam in sui perfectione. Verum non esse congrua, non esse vtilia Sacramenta, etiam tum, cum non subiiciantur superiori inferioribus, nondum demonstrat Thomas; aut pro Thoma quisquam. Imo non satis est non subiici, quin opus est insuper ne in posterum subiiciantur, huic autem rei possunt vtilia esse Sacramenta: nam & aduersarii ipsi, non alio titulo in Sacramentorum numerum suam inferunt confirmationem. Et sine dubio, sic vtilis erat vtraque arbor, quando quidem à Deo instituta, & his instituta verbis, saltem altera: *Quandocumque comederis ex ea, morte morieris*: quæ verba manifesto in futurum consulunt, & quidem sic, vt ne induceretur morbus, qui nondum esset.

XV. Quod si nullo modo opus habuisset externis sensibus intellectus: fateret inutilia fore Sacramenta: quæ nulla sunt, nisi moueant sensus externos. Sed Adamo: sed homini ante peccatum nulli vsui fuisse sensus externos, aperte falsum. Nam saltè auditus fuit vsui, cum alloqueretur eum Deus; ipse etiam responderet. Visum etiam, quis neget, qui legerit deductas ad eum fuisse cunctas animas, *וְלֹא יָדָעוּ מִן הַדָּבָר* Gen. 2. vt videret, quomodo nuncupaturus esset: & Euam primulum creatam, fuisse ei ex visu cognitam: tum autem vidisse Euam, pulchram esse, & oculis desiderabilem arborem; Gen. 3. Quod si editum est aliquid, profecto etiam gustus fuit aliquis vsus, Quod si auditus, visus, gustus, non fuerunt stupidi; cur reliqui? At si sensibus mens vtatur, mouebatur Adams, cur inutilia fuissent Sacramenta, aut incongrua?

XVI. Sic Thomas. Suares concedit non fuisse non congruens statui innocentie Sacramenta institui: sed vlla instituta fuisse ipse pronuntiat: quia neque reuelatum sit à Scriptura; neque traditione acceptum. Tantummodo verisimiliter negari, duplici argumento, tum quia nusquam mentio vlla institutorum: tum quia breuissimum fuerit tempus eius innocentie: vt vix potuerit locus esse Sacramentorum vsui: & Deus sciret instantè lapsum.

XVII. Mollis iste quidem, quam Thomas, & qui Thomam sequuti. Nos si de facto constaret nullum esse institutum; aut etiam non constaret vllum esse institutum, non anquireremus vtrum conueniret institui: cum in rebus tum omnibus, otiosæ; tum sacris, suspectæ fiat, & periculosæ videantur omnes curiosæ quæstiones; quibus tum vsus nullus, tum finis propositus, sapere supra quam scriptum sit. Sed, qui vtriusque arboris institutionem legimus, neque aliter possumus concipere, quam vtriusque generalè Sacramentorum doctrinam, non cunctamur dicere Sacramenta fuisse Adamo comæ data.

XVIII. Atque ita prior Suaris ratio refellitur. Non potest enim nulla mentio esse Sacramentorum, si vtraque arbor Sacramentum. Nisi forte in nomine lusus sit. Sed hic, cui bono? Sic enim nullum concludi posset institutum in Nouo Testamento; nullum in Veteri: cum in neutro vllum sit nomen Sacramenti. Sed sufficit res ipsa. Sicut, etsi nusquam dicta sint duo testamentum; tamen, quia aliud, & aliud, duo sint: & in Scripturis legamus testamentum aliud, & aliud, certo concludimus, in Scripturis esse duo testamenta.

XIX. Altera ratio à breuitate temporis, est etiam nihili. Concedimus sane tempus fuisse breuissimum: concedimus sciuisse Deum impendentem casum: sed non fuisse aut institutum, aut instituendum vllum Sacramentum, negamus. Etenim valet ea ratio in vtraque arbore, etiam si constaret non fuisse Sacramenta. Nam quantum id tempus fuit, vt experimento constaret vis vtriusque, aut si non vtriusque, saltem alterius ad æternam vi-

tam? Et tamen constat institutio: & quidem à Deo. An quiequam sit inutiliter à Deo?

XX. Hactenus refutatus esto Suares. Cæterum Archangelus Rubens in opere Sacramentorum, distinctè prima, statim initio, oppositam Thomæ sententiam ex diametro propugnat: & in statu innocentie, vt vtrius sensu sumpto, fuisse reapse Sacramentum, proluxa disputatione conficit, instans vestigijs sui Hugonis. Atque id Sacramentum indicat Matrimonium Papiæ. Sed hoc suo loco.

CAP. VIII.

De Sacramentis in lege natura.

I. De lege naturæ altera quæstio est, vtrum scilicet aliqua fuerint Sacramenta ab Adams lapsum, ad institutam vsque Circumcisionem. Caluianum audiuius indicantem Arcum cœlestem, rem naturalem; pro Sacramentum institutum.

II. Cui ego quidem nolim temere contradicere. Sed admoheb tamen latissima ei opus esse significatio: illa, inquam, quæ Augustino fuit, cum hotauit signa, quoties ad res diuinas pertinerent, appellari Sacramenta. Quia negare nemo potest, arcum fuisse signum: nemo item in rem sacram, rem diuinam fuisse, ad quam referretur. Nam vtrumque constat Genesios nono: *Hoc est signum fœderis; quod ego constituimus inter me & vos*. Certe *וְזֶה הַסֵּמֶן* signum est: & *וְזֶה הַסֵּמֶן דֵּי יְהוָה* fœdus Dei res diuina: Tum autem institutio non ab humana autoritate: Deus enim is erat, qui se constituere diceret. Denique eadem illa phrasia vsurpatur Genes. 17. *וְזֶה הַסֵּמֶן דֵּי יְהוָה*, *Et erit in signum fœderis inter me & vos*.

III. Sed dicam libere; paulo alienius videri, si minus à Sacramenti nomine, saltem ab instituto nostro. Nam hoc genus signi institutum est, primo, non in partem vllam religionis; aut vllam ceremoniam: sed tantum in promissionis. Cuiusmodi nulla Sacramenta dari possunt. Nam etiam in paradiso, vtraque arbor ceremoniam habebat, & vsus, altera edendi, altera abstinenti. Præterea, nunquam fuit peculiare Ecclesiæ, sed commune omnibus hominibus. Tertio, promissio addita, non est de re aliqua, quæ ad religionem proprie pertinet: sed tantum oblique; sicut Paulus dicit, pietati propolitas esse promissiones tum præsentis, tum futuræ vitæ.

IV. Tutius sacrificia putem posse in hunc casum venire; quibus vsus constat Abelem, post etiam Noachum, & Melchisedecum, & Iobum: Nam etsi horum nullo diserto loco legamus institutionem à Deo; tamen non videtur dubitandi locus, fuisse à Deo instituentem. Fuere enim solennes ceremoniæ: at fortasse solæ tum temporis fuisse autem legitimam summam religionis exercendæ ab institutione mere humana; reclamant, tum status innocentie, tum deinceps in quocumque statu legitima forma cultus diuini. Nam etsi non negem ab hominibus nonnullas esse institutas ceremonias, tamen res ipsa clamat fuisse potius appendices cultus sacri; & longe abfuisse à summa. Et vero quid obstat, quominus hic argumentum valeat, quo vsus Bellarminus in disputatione de Confirmatione, c. 2. Quemadmodum etiam hic in terris, cum famulus aliquid agit, quod non potest nisi iussu Domini, & non est stultus, omnes intelligunt eum habere mandatum, etiam si non dicat: sic concludendum confirmationem vsitam ab Apostolis fuisse institutam à Deo?

V. Non fuisse autem nudas ceremonias cultus diuini, sed habuisse rationem significandi; primum ab Augustino habemus, qui asseruit sacrificia eterna, esse signa interiorum. Deinde consumptio ipsa rerum oblatarum: & nominatim cedes animalium; videtur *וְזֶה הַסֵּמֶן* proclamare, id ipsum, quod obseruatur in sacrificijs legis Mosaicæ, videlicet propitiationem peccatorum: quam & historia Iobi diserte notat.

VI. Papiæ ne hic quidem affectatæ subtilitatis, id est, inanis curiositatis sunt obliui. Non enim quæsierunt vtrum ex verbo Dei constet aliqua fuisse: imo negant omnes: nam sacrificia non alio referunt, quam ad cultum religionis: sed verisimilitudines alias atque alias sectantur. Itaque etiam valde variant.

VII. Greg de Valentia punct. 2. q. 1. Dicit, inquit, post peccatum pro omnibus temporibus, atque etiam populus Gentilium fuisse aliqua Sacramenta proprie, primo quoniam vel omnes, vel præcipue rationes, pro conuenientia Sacramentorum, pertinent etiam ad illud tempus, & illos populos. Secundo, quoniam constat illo tempore legis naturæ, & in illis alijs populis fuisse sacerdotes, vt Melchisedec, & Iob, qui sacrificabat assidue pro peccatis filiorum. Apostolus autem generaliter affirmat, omnem Pontificem seu Sacerdotem constitui, vt offerat sacrificia pro peccatis. In semel & paucis res tota huic lesuitæ definita est perspicue.

VIII. Alij longe cauius, & quasi inter spinas distinguunt Sacramentum in remedium peccati originalis infantium, à reliquis Sacramentis, & Vasques in art. 3. q. 61. De signo instituto pro paruulis non est omnium concursus sententia. Scotus & Durandus asserunt ad iustificandos paruulos ante legem scriptam, & circumcissionem, non fuisse satis fidem parentum, & adultorum, sed etiam fuisse necessarium signum aliquod, sine quo fides illis non prodesset. Et iuxta horum opinionem necessario fatendum est, eo tempore fuisse proprie Sacramentum aliquod à Deo institutum. Communis tamen & vera opinio est, fidem solam, sine alio signo exteriori, satis fuisse ad iustificandos paruulos, tamen si credibile sit, parentes aliqua signa pro applicatione suæ fidei ex deuotionis tantum affectu, absque vlla institutione, & necessitate, adhibuisse. Huic autem sententiæ confirmanda, quæstionem dicauit integram 165. in Thomæ 3.

IX. At contra, Suares sect. 3. disp. 4. Dicendum est in lege naturæ fuisse quoddam Sacramentum ad iustificationem paruulorum, & remedium originale peccati institutum, quamuis ex diuina institutione non fuerit determinata ceremonia, seu actio sensibilis ad significandum imposta, sed ex hominum arbitrio ad certum actionum modum definireretur. Viden, vt contradicat Vasqui? Sed vide inconstantiam. Sacramentum aliquod institutum est à Deo: ceremonia nulla determinata à Deo. Quis capiat? Sacramentum institui, & ceremoniam non determinari? & que dixerit, loquutum esse Deum, & tamen vocem nullam protulisse. Nam & que Sacramenti genus est ceremonia, & vox loquutionis.

X. In reliquis Sacramentis par inconstantia. Diuisi sunt, inquit Suares sectione quarta, D. Thomæ discipuli. Cæno enim docet fuisse varia Sacramenta in lege naturæ. Aliorum vero opinio est, in ea lege nullum fuisse Sacramentum

proprie dictum, prater illud; videlicet contra peccatum originis. Dico ergo, quod in statu legis naturae, communi & ordinaria lege, non fuerunt aliqua ceremonia, qua haberent propriam rationem Sacramentorum, prater illud quod fuit in remedium paruulorum. Et aliquanto post, Dico tertio, ex singulari Dei beneficio, & reuelatione, interdū fuisse in lege natura in aliqua familia vel gente, vj sum alicuius Sacramenti proprie dicti, prater illud quod commune erat omnibus in remedium originali peccati. Hoc autem declarat ita dictum propter sacrificium Melchisedec, quod ausus negare non est fuisse Sacramentū.

XI. At Vasques; Recentiores aliqui Theologiae professores, inquit, non solum concedunt ante legem scriptam fuisse illud Sacramentum à Deo institutum pro paruulis, sed etiam ex singulari Dei beneficio in aliqua familia fuisse aliquod aliud Sacramentum, quamuis id de nulla alia familia asserere audeat, nisi de familia Melchisedec, cuius sacrificium ex pane & vino, dicunt fuisse vere & proprie Sacramentum, & non latiori solum significatione. Et paulo post recitat eorum rationes: Ego tamen valde miror viros doctos his rationibus conuictos fuisse, vt hoc assererent.

XII. Tum refutat: Nec absurde, quanquam melior illa sit sententia Sed nimirum ita accidit, vt Sophista percurrant, etiam quæ non male dicunt. E nimvero sacrificium Melchisedeci, esse Sacramentum, asserentibus causa fuit, quod significaret Eucharistiæ Sacramentum. Quæ omnino nulla causa est, tum quod sit in se falsa; vt suo loco sumus & disputatur, tum quia, si vera esset, non valeret. Non enim Sacramentorum typos, necesse est esse Sacramenta; vt patet in Manna & aqua ex petra, & Arca Noe. Vasques tamen refutationis causam expressit æque futilem; vt in vtroque mira vis appareat cerebri vitiati. Si sacrificium Melchisedec, Sacramentum esset, quia significauit aliquo modo gratiam Eucharistiæ, ergo matrimonium Adami, Sacramentum esset, quo significabatur mysterium incarnationis. Atqui non est simile. Nam matrimonium Adami, et si significauit incarnationem, tamen non significauit Sacramentum incarnationis, id est matrimonium Christianorum, cum contra sacrificium Melchisedec dicatur significasse Sacramentum Eucharistiæ.

XIII. Sed componunt Sophista, si possunt, absque nobis sua dissidia. Et nobis nostræ res sunt cordi. Disputat ergo Suares non fuisse vlla propria Sacramenta, prater illud, quod sibi finxit in remedium peccati originis in infantibus. Pugnatur duobus argumentis, tum sacrificia eius temporis, negat Sacramenta fuisse. Singula percurramus. Prius ergo argumentum sic habet. Omne proprie dictum Sacramentum gratiam significat, aut præsentem, aut futuram. At nullæ ceremoniæ, prater illud Sacramentum in gratiâ paruulorum, significabant gratiam. Ergo nullæ ceremoniæ tunc erant Sacramenta.

XIV. Respondeo, concedi maiorem, sed negari minorem. Nam sacrificia, vt antea notauimus, significabant remissionem peccatorum, quæ nullo modo negari potest esse gratia. Exprimunt autem in sacrificiis Iobi sacrificantis pro peccatis filiorum suorum. Sed & in aliis: Nam sacrificia Abelis dicuntur accepta fuisse Deo; quod non potuit esse absque remissis peccata. Et de sacrificio Noe, dicitur dictum Genes. 8. Et odoratus est Iehoua odorem quietis. Quæ eadem phrasi Moses vtitur in sacrificiis suis, quæ constat fuisse Sacramenta, vt post dicam. Et quandoquidē Sacramenta dici volunt à sacramento; nominatim in sacrificiis, quæ Exod. 29. iubentur fieri in consecrandis filiis Aaronis: Et adolebis totum hadum super altari, oblationem Iehoua, odorem quietis. Vbi Lyranus, Maxime quia tales oblationes & victimæ, erant quadam figura, & protestationes Christi immolandi pro salute mundi. Pererius in illum ex Genes. locum, Dicebatur fumus ad ipsi, seu odor qui cum fumo ascendebat, odor quietis, quod faceret Deum quietum ab indignatione, & placatū offerenti. Significat igitur indignationem diuinam, per quam diluuiū destructus fuerat orbis terrarū, sacrificio Noe fuisse mitigatā placatā, & vt ita loquar, quietatā.

XV. Minorem tamen, probat gemina ratiocinatione. Priorita est Specialis promissio gratiæ, in aliquo opere prater meritum operantis, per se loquendo, erat prater statutū & perfectionem illius temporis, & ideo solum propter extremam necessitatē paruulorum facta est illi operi, seu remedio, quod ad tollendum originale peccatum est institutum, de aliis vero, neque est necessitas, neque fundamentum ad id asserendum. Tum vero significatio futuræ gratiæ, non poterat esse nisi ex institutione diuina: nam debet practice continere, & exhibere diuinam promissionem. Nulla autem legitur huiusmodi institutio, neque vlla est sufficiens vt asseratur, neque est consentanea illi statui, quia non habebat positiuas leges & ceremonias.

XVI. Quid ergo, inquam? in eo tempore nullane hominū distinctio? vt neminem posterorū Adami Deus exciperet à sorte cōmuni, & omnes permitterentur legi naturæ, neque vilo peculiari auxilio iuuaret? Imo distinctum est genus humanum in filios Dei, & filios hominum: Genes. 6. filios nempe Dei, qui eius cultui legitimo insisterent, vt disputat in eum locum Pererius. Hos vero Dei filios, nulla positos Dei communionem, quis dicat; cum & Adamo audiret reuelatā futuram redemptionem generis humani, & Enochum ambulasse cum Deo: & Noe, postea etiam Abrahamo, tam familiaria fuisse colloquia diuina?

XVII. Chrylóstomus hom. I. in Matth. τῶν Ναῶν καὶ τῶν Αβραάμ, καὶ τοῦ Εὐνοὴ τοῦ καὶ τῶν Μωϋσέως, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμεῖς ἀλλὰ τῶν προφητῶν διαλέγομεθα. αὐτῶν δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν, ἀλλὰ τῶν προφητῶν διαλέγομεθα. Noe, Abraham, huiusq; posteris, & Iob, sed & Moysi, non per literas colloquutus est Deus, sed ipse per se; cum inueniret eorum puram mentem. Theophylactus in initio in Mattheum, Οἱ μὲν πατρὶς νόμος ἐπέκειντο τοῖς ἀσθενοῦσι, ὅτι καὶ ἡμεῖς τῶν βιβλίων ἐπιδοσκοντες ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων τῶν διδασκάλων, καὶ τῶν πατέρων πειθαρχοῦμεν ἰσχυρῶς, καὶ ἰσχυρῶς τῶν προφητῶν. αὐτῶν δὲ ἐκεῖνοι οὐκ ἔσμεν, ἀλλὰ τῶν προφητῶν διαλέγομεθα. Quis ante legem fuisse viros, non per literas, liberosq; docebantur, sed puram mentem gerentes, Sancti Spiritus lumine illustrabantur, & sic Dei voluntatem cognoscebant, ipso Deo colloquente cum eis ore ad os. Talis erat Noe, Abraham, Iob, Moysi.

XVIII. Ita que absurdum est, in eo tempore, quod vocatur legis naturæ, nihil prater eiusdem legis, naturæ vim agnoscere. Quis nescit fidem non inde esse? & fidem tamen in eodem illo tempore laudat Apostolus ad Heb. II. in Abel, Enocho, Noe. Et solam vim legis naturæ, quisquam vrgat? Næ Iesuitæ nesciunt quæ sit œconomia salutis, & quicumque legem ita dixerunt. Nam per eam salus nunquam cuiquam constitit. Quia hinc fide sit impossibile placere Deo. Et quanquam tempora legis naturæ, nunquam

scriptura nominatit, tamen si cōmode distincta sunt à reliquis; eo sensu oportuit factum, vt non omnes omnino permitterentur sibi, suæque naturæ vitibus, sed quod longe maxima pars: pauculis quibusdam exceptis, quibus sese Deus familiarem exhiberet.

XIX. Hinc manifesta est sophismatis absurditas. Gratia, inquit, significatio erat prater eius temporis statum. Recte, inquam; sed eatenus, quatenus maxima pars hominum legi naturæ permittebatur. Sed eorum si habeas rationē, quos peculiaritè priuilegio Deus excipiebat, manifeste falsum, alioquin ne fidem quidem quisquam habuisset, quæ multo magis est prater eius temporis statum, quam vlla Sacramenta, quæ fidei causa sunt instituta.

XX. Quid? quod ipse fatetur Sophista, Sacramentum aliquod institutum in gratiam infantum? Certe, ne hoc quidem oportuit, si omnia Sacramenta sunt prater statum eius temporis, & nihil admittendum, quod fuerit prater statum eius temporis. Sed enim, inquit, peculiaris necessitas vrgerebat. At hoc falsum. Nam Sacramentorum nulla necessitas, nisi ex institutione diuina: siue, vt ipsi loquuntur Sophista, ex congruentia. Et, vt Vasques disputat, in infantibus sufficiebat fides parentum: Et nos censemus, de eo tacendum nobis, quando quidem verbum Dei tacerit.

XXI. Sed dato tamen fuisse aliquod: & fuisse necessarium, necessitate congruentiæ, cur non de aliis Sacramentis idem dicimus? Aut cur contradicenti Suari concedamus, & nihil nisi præfractæ contradicenti? Non enim rationibus probat: sed tantum effatur, De aliis vero neque est necessitas, neque fundamentum ad id asserendum. Quasi hinc non dicit perperam. At nos fundamentum dicimus fidem, quæ in statu peccati, indiget tum aliis, tum his auxiliis: vnde & necessitas est.

XXII. Concedimus gratiæ significationem pendere ex institutione diuina, sed nullam tum fuisse institutionem diuinam, persuaderi non possumus. Et contra habemus timissimum argumentum. Quæcunque ceremoniæ significant gratiam, eas oportet esse institutas à Deo, ac sacrificio- rum tempore, & legis naturæ, Ceremoniæ significant gratiam, Ergo Sacramentorum ceremoniæ eiusdem temporis, erant institutæ à Deo. Maior in confesso, minor antea explicata. Ergo conclusio certa.

XXIII. Sed nulla legitur huiusmodi diuina institutio. Magnum, inquam, argumentum apud nos, qui à nobis quicquam faciendum Deo negamus, nisi quod scriptum. Sed meminisse debuit Suares: non esse in eorum gratiam, Scripturas conditas, qui ea sacrificia vniuersarum: sed nostri qui non vniuersarum Itaque non pertinere, hanc eius institutionis recitationem (quæ non potest nisi historiarum rationem habere) ad eas res quæ necessario debent esse scriptæ. Præterea, non ea tantum à scripturis constare censetur; quæ totidem literis leguntur, & syllabis, sed illa etiam, quæ à scriptis eruantur. At hoc eruitur à scriptis, necessario illo syllogismo, quem exhibuimus.

XXIV. Instat Si Deus institueret eiusmodi Sacramenta, institueret in particulari, de finiendo proprios ritus illorum, alioqui non posset fieri commode representatio cum debita proportione, & analogia.

XXV. Imo, tu ipse, Suares, concessisti Sacramenti illius pro infantibus, non fuisse ceremonias institutas à Deo in particulari: & tamen ipsum institutum. Cur tam varie? Non est, inquit, eadem ratio, propter eius necessitatem. Imo, inquam, est eadem ratio, quia necessitas non est ipsa institutio; si forte, causa institutionis. At tu hic non de causa disputas: sed de institutione. Constat autem eo exemplo, si tu tamen vere diceret, aliquam institutionem Sacramenti legitimam esse, id est à Deo, cuius tamen ceremonias in particulari Deus non instituerit.

XXVI. Sed nos primum negamus aliam vllam necessitatem in infantibus esse, quam in adultis. Deinde asserimus has ipsas ceremonias in particulari fuisse à Deo institutas, contra quam tu sentias.

Venio ad alterum argumentum. Sacramenta non erant necessaria in eo statu ad cultum Dei, neque ad aliquem alium finem; qui ex necessitate aliqua morali, sit coniunctus cum lege naturæ. Ergo non fuerunt. Patet consequentia. Quia in eo statu illa tantum fuisse, quæ sunt aliquo modo de lege naturæ, seu quæ vel ex parte Dei, vel ex parte hominis habent necessitatem aliquam, propter quam ex naturali ratione fide illustrata dicuntur, vel eligantur. Antecedens probatur, quia cum triplex sit necessitas Sacramentorum, remedium peccati, satisfactio colentium Deum, fidei professio, nulla harum competit ei statui. Non prima, quia peccata actualia per propriam dispositionem remitti poterant. Non secunda, quia huiusmodi satisfactio est, vel per gratiam, quæ supra imperfectionem eius status, vel externa & legalis, & hæc non necessaria; quia sufficiebat illa, quæ sit per externos actus pœnitentiæ, religionis, & aliarum virtutum, tum autem, si fuisset necessaria, illa satis fuisset, quæ per Sacramentum infantium. Ex tertia autem sola, non possunt colligi propria ac perfecta Sacramenta, quia potest fieri multis aliis modis.

XXVII. Sed hæc non sunt præcedentibus dissimilia. Primum conceditur sane consequentia, etsi turpissime probetur. Neque enim verum in eo statu, ea tantum fuisse, quæ sunt de lege naturæ. Nos enim contrarium docuimus, & ipse cogitur concedere, cum loquitur de naturali ratione fide illustrata. Nam fides non est ex vi legis naturæ. Cur non autem, sicut fides, sic & alia nonnulla esse potuerunt supra captum eius status? Quæ de re dictum.

XXVIII. At antecedens negamus, quia positum, necessitatem haud aliam hinc esse quam congruentiæ, at hanc eandem dicimus fuisse, quam in lege Moysi, & post in Euangelio; ex parte Dei instituentis, & miserentis suorum, ex parte etiam hominum maiorem, quia in pari infirmitate nature, minora erant reliqua adiumenta. Vt omnino absurdi sint, qui negent huiusmodi fuisse vllam necessitatem. Et vero si fuit aliqua necessitas, id est, congruentia firmandi fœderis initi cum Noe super diluuiū; cur nulla esset firmandi fœderis cum Adamo de venturo Messia?

XXIX. Et remedii contra peccatum, potuit quisquam necessitatem negare, qui sciuerit Iobum sacrificasse pro peccatis filiorum? Sed poterant remitti per propriam dispositionem. Riddle, inquam. Primum; si hinc potuerunt, cur non postea in Lege Mosaica, cur non etiam nunc in Euangelio? Atque adeo non contradicunt Papistæ. Sed si potuerunt; &

run; & fuit tamen non incongruum institui. Sacramentalia remedia, quid habet Suares, quo suam consequentiam stabiliat, non debuisse institui hæc, quia erant alia? Enimvero si verum esset per propriam dispositionem posse deleri peccata, tamen falsum esset, non esse necessaria Sacramenta. Ratio manifesta: quia, ne hæc quidem propria dispositio posset delere, nisi profundo haberet promissionem diuinam. Nam consentiunt etiam apostolus, nullum posse esse meritum, nisi ex pacto. Atqui huic pacto confirmando, necessaria erant Sacramenta. Denique negamus vnquam vlllo statu, siue naturæ, siue legis, siue Euangelij, potuisse vlla peccata, siue originalia, siue actualia deleri, per propriam dispositionem: quod in Iustificationis controuersia confectum est.

XXX. In sanctificatione non ineptia est tantum, sed etiam blasphemia. Nam quid illud est, sanctificationem per gratiam, fuisse supra imperfectionem eius status? Aut ego nihil allequor, aut id significat, non debuisse quenquam omni illo tempore sanctificari per gratiam. Et hoc patitur quiquam Theologus? Apelem, Enochum, Noachum sanctos fuisse, absque vlla Dei gratia? Quorsum ergo illud ad Galat. 3. *Conclusit Scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus?* Ad Rom. 11. *Conclusit Deus omnes in contumacia, ut omnium miseretur?* De sanctificatione legali, tacemus.

XXXI. Professionem fidei posse aliis multis fieri modis præter Sacramenta, nemo negat. Sed hoc ad rem nihil. Quæritur enim, & ita proposuerat sophista: vtrum hæc causa nihil pertineat ad statum illum, vel potius ad fideles, qui in eius status tempore. Itaque iudicatur; quum negat hoc solum sufficere ad colligenda Sacramenta. Id enim significat, non esse verum, Quæcunque instituta sunt proficenda fidei, ea esse Sacramenta: quod neque in lege Mosis, neque adeo in Euangelio, quiquam fuit tam stupide Theologus, vt diceret. Sed videndum erat, vtrum sicut in lege, & Euangelio, sic ante legem ea aliqua esse potuerit causa instituendorum Sacramentorum. Quæ certe aut nulla vnquam fuit, aut tunc temporis esse potuit, esse debuit.

XXXII. Hactenus vtrumque argumentum. De Sacrificiis quomodo philosophatur? Obiectionem ita concipit. In lege naturæ fuerunt vera & propria sacrificia: cur ergo non admittimus fuisse etiam plura Sacramenta vera & propria? Respondet, non esse eandem rationem: cum de ratione sacrificij sit solum significatio moralis interioris cultus diuini: quam habere queat ex hominum impositione absque Dei institutione speciali: at Sacramentum proprie constituatur per significationem mysticam gratiæ sanctificantis, quam non potest habere certam, & infallibilem, nisi ex diuina institutione.

XXXIII. Sed hanc illi obiectionem, siue à se habuerit, siue ab aliquo oppositam acceperit; otiose disputationis fuit: quomodo Sophistæ plerumque ludunt, siue ipsi sibi larvas opponant; siue disputantes ex suis principiis, ad placitum positis, obiciant aliis straminea argumenta. Quis larvas, quod ve stramen nullo labore conficiant. At nos ab iisdem sacrificijs longe potentius argumentamur. Omnia sacrificia quæ ab hominibus in remissionem peccatorum offeruntur, sunt Sacramenta: At in lege illa naturæ fuisse sacrificia in remissionem peccatorum: Ergo in eadem lege naturæ, fuisse Sacramenta vere & proprie dicta.

XXXIV. In responsione negamus solum significationem cultus interioris, esse rationem sacrificij: sed dantaxat eorum, quæ non fiunt in remissionem peccatorum; puta Eucharistica: si tamen hæc ipsa dici possunt nullam habere rationem remissionis, quod nunc quidem perinde esto. Sed hæc profecto remissio, longe abit altius, quam nuda professio fidei. Itaque non potuit sola humana institutione constare. Quamquam, ne professio quidem fidei: Nam attendendum non tantum quid velit qui proficitur; sed etiam, quid acceptum sit ei, apud quem oportet professionem fieri. Alioquin, omnium Idololatrarum professiones essent legitime: saltem eorum, qui non illa crassa laborant, quæ Deos falsos oggerit, sed altera subijiori, quæ vero Deo cultus instituit arbitrarios.

CAP. IX.

De Sacramentis Testamenti Veteris & Noui.

I. Superest de Sacramentis dicere legis Mosaicæ, & Euangelij, quorum status est, hac saltem parte, negotium. Nam ea constat esse, vnde celebris distinctio, tum inter Catholicos, tum inter omnes Papistas: vt Sacramenta alia sint Veteris, alia Noui Testamenti. Caluinus sectione 20. *Sacramenta diuersa fuerunt pro varia temporum ratione, secundum dispensationem, qua Domino visum est, his aut illis modis, sese hominibus exhibere. Abrahæ enim & eius posteris mandata est circumcisio: cui postea purificationes, & sacrificia, alique ritus, ex lege Mosaicæ additi sunt. Hæc Iudæorum fuerunt Sacramenta ad Christi vsque auentum: quo, abrogatis illis, Sacramenta duo instituta, quibus nunc Christiana Ecclesia vtitur. Catechismus Tridentinus. Atque hæc de Sacramentis nomine dicta sint: quod quidem veteris etiam legis Sacramentis conuenit.*

II. Sed vt in eo consentiant Papistæ: tamen rationem nominis non omnes eandem constituunt. Nam alij vtraque tam Veteris, quam Noui disputant vnioce dici: alij æquiuoce. Gregorius de Valentia puncto secundo questionis primæ. *Sacramenta Veteris Legis communiter à præcipuis doctoribus existimantur vera & proprie dicta Sacramenta fuisse: & proinde conueniunt in genere Sacramentis cum Sacramentis Nouæ Legis.* Et videtur Catechismus ad Parochos consentire. Nam quod iam iam recitauimus conuenientia ratione nominis tam Veteris quam Noui Testamenti Sacramentis; ea conclusio est præcedentium, in quibus fuit & hæc definitio, *Latini doctores signa quædam sensibus subiecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant, ac veluti ante oculos ponunt, Sacramenta a commode appellari posse existimant.* Denique Bellarmini propositio tertia est cap. 12. *Sacramentum est genus vnioce ad Sacramenta legis veteris & nouæ: proinde Sacramenta vetera erant simpliciter & absolute Sacramenta.*

III. Nec Vasques ab ea sententia recedit: sed recentiores quosdam

traducit. cap. 3. disp. 128. qui existimantes de ratione Sacramenti esse, vt sit, non solum signum, sed etiam causa rei sacræ sanctificationis homines: asseruerunt Vetera & Noua non vnioce, sed analogice nuncupari Sacramenta; Quos ille sic refutat: vt neget hanc causam esse de Sacramenti necessitate.

IV. At nos: similem efficientiam agnoscimus in vtriusque tum Veteribus, tum Nouis, quod attinet ad ipsam Sacramenti rationem: quæ controuersia est suo loco disputanda. Neque distinguimus sanctificationem aliam legis, aliam gratiæ: sed hanc communem. Nam profecto remissio peccatorum, non potest dici legalis sanctificatio: & huius tamen gratia instituta fuisse Sacramenta Vetera, non est obscurum, saltem Circuncisionem, & Sacrificia pro peccatis.

V. Atque hactenus decursa sunt nobis omnes Ecclesiæ ætates: & confitutum: nunquam defuisse Sacramenta, diuinæ bonitati, & misericordiæ testificanda in homines, quibus necessaria fuerunt auxilia fidei, vt acquiescerent promissionibus diuinis de certa salute, siue obtinenda, siue conferuanda. Fuisse igitur in statu innocentie vtramque arborem Vitæ, quæ vescendum: Scientiæ, à qua abstinendum esset. In lege naturæ (sic enim vocant, etsi valde æquiuoce) saltem Sacrificia: In Lege Mosaicæ, Circuncisionem, Agnum Paschalem, Sacrificia, & forte alia. In Euangelio saltem duo, Baptismum, & Cœnam Domini: nam de pluribus suo loco controuersia erit. Proderit hæc designatio ad inductionem, quæ sub inde necessaria erit constituendæ Sacramenti naturæ, definiendis que sequentibus controuersis.

CAP. X.

De proprietatibus Sacramenti, quæ ceremonia est.

I. Venio ad hypothesein communem; enumeraturus ea capita, quæ in re Sacramentalia sunt vtrinque in confesso, cum apud Catholicos, tum apud Papistas. Neque enim permittit Deus, vt in tanto dissensionum æstu, omnia æque reuocarentur in dubium; ne omnis in æternum præcideretur spes confessionis: cuius affulgebit lux saltem tantilla, quandiu erunt, non infirma capita communibus animis posita.

II. Primum omnium constat in Ceremoniarum albo esse Sacramenta, id est in externis ritibus, iisque stas, & solennibus. Bellarminus disertus: postremo tamen loco constituit quod ego primo, cap. 9. *Obstatum*, inquit, *ac postremum* (in iis scilicet quæ requiruntur ad Sacramentum constituendum) *est: vt sit ceremonia religionis statæ ac solennis.* Nec nos non libenter agnoscimus. Et sane vt admoneret nemo, sola inductio sufficiebat. Nam quæcunque obseruauimus Sacramenta, siue ante peccatum, siue postea; ea tam certo constat rebus externis, vt negari nequeat. Ita Caluinus negat Sacramenta constare simplicibus signis; sed ceremonijs: *aut, si manûs*, inquit, *signa quæ hic dantur ceremoniæ sunt.*

III. Ab illo capite certa nobis deducitur consequentia; Sacramenta non esse essentiam religionis; sed appendices tantum. Nam religio propria sua natura interna est. Etenim virtutibus accendenda: quæ omnes animum subiectum suum habent. Et vero toto illa animi affectu fertur in Deum: qui quidem affectus; etsi ostendat se in vsu rerum externarum, tamen per se ipsam distinguitur ab iis omnibus. Deinde; religio per se bona est, nec in abusus verti potest: at Sacramentis malos male abuti, & consentiunt omnes, & certa est experientia.

IV. Verum, quum ceremoniarum alia momentaneæ sint, alia perpetuæ, Bellarminus addidit. *Quia iuxta Augustinum sine Sacramentis religio esse non potest* (quamquam hoc Augustinus nunquam dixit) *proinde tam diu durare debent Sacramenta, quam diu religio durat.* Sed distinctius Gregorius de Valentia. *Neque etiam Sacramentum est signum institutum à Deo, vt semel, vel ad tempus significet; sed vt significet & vrsurpetur tam diu, quam diu durat vera sit ea religio ad cuius usum & ornamentum instituitur.*

V. Et hoc nos quidem non agnoscimus ab vlla efferatione hominis necesse: Et tamen non admittimus inuiti: qui meminimus non indefinite de omnibus agi quæ possunt vnus ambitu nominis contineri. Sed peculiariter de quibusdam *æxcluso* dictis Sacramentis, maxime in religione Christiana. Et consentimus, non Bellarmino dicenti nullam religionem esse posse, sed Augustino contra Faustum lib. 19. cap. 11. *In nullum nomen religionis esse verum, seu falsum coagulari homines possent, nisi aliquo signaculo vel Sacramentorum visibilium consortio colliguntur.*

VI. Confirmatur inductio. Nam vtriusque Arboris institutio viguit, quandiu ipse status innocentie: Sacrificia inde à peccato ad Christum; Circuncisio; Paschaque ab Abrahamo & Mose. Denique Baptismus & Eucharistia, quæ à Christo ad extremum seculi diem scimus duratura: quæ ob causam dictam Paulo prioris ad Corinthios vndecimo, *Quoruscunque manducaueritis panem hunc, & calicem biberitis, mortem Domini annuntiabit, donec veniat: quod apposite Bellarminus annotauit.* Nos addimus ex Matth. 28. *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti docentes eos seruare omnia, quæ mandauimus vobis: & ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Amen.*

VII. Sed enim ceremoniæ, siue ritus externi, alias tantum consistant in exhibenda Deo debita seruitute, protestandoque affectu animi in eius obsequium pio, promptoque. Cuiusmodi ceremoniæ sunt in precando, genuum flexus, manuum eleuatio, ciborum abstinentia, lacrymarum effusio: & si quæ sunt similia: quæ partim exiunguntur à Deo, partim præstantur ab hominibus motu proprio, & abundantia interni affectus.

VIII. Alias autem ascendunt altius, & pertinent ad testandam Dei erga homines voluntatem beneficam. Sic Vellus Gedeonis, quæ humidum, quæ siccum, testabatur veram esse & efficacem promissionem præcedentem, de auxilio diuino ad liberandum, Israel. Vnde Gedeonis postulatio Iudic. 6. *Si alius per manum meam Israel, quemadmodum loquutus es, ecce ego statuum vellus lana in arca: & quæ sequitur. Sic 2. Reg. 20 regressio vmbra in scioterio Achab, Ezechiam certum fecit prorogata vita: Nam, *Quod signum erit mihi, aiebat, quod sanaturus sit Iehoua me?**

IX. In Sacramentis agnoscunt sane Catholici priorum illum finem: neque dubitant in iis celebrandis, obseruandisque; fideles omnes profiteri suam pietatem. Quod adeo experimèto compertum in arbore Scientiæ.

Nam

Nam cum eius esus peccatum fuerit, profecto quamdiu abstinerunt eius fructu...

X. Hinc factum post peccatum, ut alius usus accesserit, nempe discrimen...

XI. Neque sane alia causa proficitur Calvinus Sacramenta esse nostrae erga Deum...

XII. Veruntamen hunc aut solum, aut praecipuum esse finem Sacramentorum...

XIII. Quid ergo? Nempe finem illum alterum praecipuum esse credimus, qui pertinet...

XIV. Nec dissentiant Papistae. Et si enim Calvini definitionem Bellarminus impugnet...

XV. Ab hoc autem primario siue, utrinque in confesso est Sacramenta esse signa...

XVI. Esse igitur signa, noscitur tenent. Nam Calvinus symboli vocem usurpavit...

XVII. Sed & ipsi Papistae proficentur idem. Catechismus Tridentinus; Latini doctores...

XVIII. Ab hac ratione, perpetua oppositio, signi & rei significatae: vbi solent...

affectu: utpote cuius causa sint instituta Sacramenta. Quam ob causam notavit Augustinus...

XIX. Estque ab huius occasione relationis homonymia, quam commode putavit Beza...

XX. Vtrique suas assignavit definitiones Beza, non inutiles notatus; quamvis nonnulla...

CAP. XI.

De proprietatibus Sacramentorum qua signa sunt.

I. Signorum longe maxima seges est, itaque interest attendi, quem in ordinem...

II. At nos, cum Naturalia dicimus, & Instituta, non ipsam rei existentiam; aut...

III. In vtro genere Sacramenta sunt, nulla dissensio est. Beza Quaest. 10. Augustinus...

IV. Contatehus examinaus Hugonis definitionem. Quoniam Sacramenta vim habent...

V. Et sane res est perspicua. Nam quaecumque naturaliter significant, ea & omnia...

VI. At in Sacramentis, eadem res non semper significat. Non omnia, inquam...

VII. Rursus, quae naturaliter significant, eadem pro sui quantitates significant...

τὴν ἰδίαν ἰσότητα τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἰσότητος αὐτῆς... Quandoque idem duabus partibus, hoc est, animo & corpore constat...

XXIV. Hæc cum ita sint, obseruatur tamen Bellarminus & Vasques, non defuisse scholasticos, qui subtilitatis, ut solent, affectantes gloriam...

XXV. Signorum significatio, alias est tantum ἡ πῶς ἴσται, alias ἡ πῶς ἀναλογίαν... Sicut in Grammatica tum plerique literarum characteres, tum vocabulorum etiam soni, ita sunt...

XXVI. Αναλογία dico in iis, à quorum proprietate aliqua ratio deduci potest significandi... Quæ perpetua in naturalibus: sed alias causalitatis, alias similitudinis...

XXVII. Analogia similitudinis, cum rei significatæ proprietates quædam inueniuntur similes quibusdam proprietatibus in suis signo... In quo ordine principem locum obtinent imagines, ac statua: unde hominis signum, est lignum...

XXVIII. Sed quædam signa sunt in quæ vtraque concurrunt tum ἡ πῶς ἴσται tum ἀναλογία, saltem similitudinis ratio... Ea nimirum quorum similitudo latior, laxiorque, quam ut particulariter dicatur hoc illudve designare...

XXIX. Sed vti ad sacramenta veniam; tertii huius ordinis esse, manifestum. Nam ἡ πῶς ἴσται habemus ex Institutione de qua iam dictum, quod satis sit... Similitudinis testem habemus locupletissimum Augustinum Epist. 23.

aquam, cum ablutione per sanguinem: & alimenti huius vita cum aterna vite alimento

XXX. Neque sunt ab hac veritate: licet Papiſtæ. Durandus quæst. 1. in prim. 4. Non omne elementum est materia cuiuslibet Sacramenti: sed illud quod ex natura sua habet aliquam similitudinem cum effectu Sacramenti...

XXXI. Bellarminus, Quartum est, nempe necessarium constituendo Sacramento, ut hoc signum habeat cum re, quam significat analogiam, & similitudinem aliquam... Et aliquanto post, Vnde Sanctus Augustinus, si Sacramenta, quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt...

XXXII. Hactenus Bellarminus: inconsideratius tamen paulo philosophatus de nomine ἀπὸ τῆς πύξης: tum contra experientiam, tum aduersus scripturam... Sane Paulus ad Hebr. 9. dixit ἀπὸ τῆς πύξης τὸ ἅγιον πνεῦμα...

XXXIII. Tum autem Bellarminus ipse tertium istud genus signorum describat, habentium aliquam analogiam cum re, sed tam indeterminatam & confusam, ut magis apta sint ad significandum, quam actu significant, nisi determinentur ab aliquo... quomodo imago hominis non facta ad alicuius particularis hominis similitudinem...

XXXIV. Abiit aliquantum ad læuam Suares; negans hanc analogiam esse necessariam, Priores definitiones, inquit paulo sunt longiores, quam exspectat, & particulas continent, vel obscuras, vel non omnino necessarias...

XXXV. Enimvero quod necessarium esse negat, & tamen in omnibus reperiri, quid sibi vult? Nam profecto qui σιωπητικῶς naturam rerum inuestigant, ii necesse habent ab experimento singulorum, vniuersalia, id est, necessaria axiomata colligere... Experimentum autem singulorum, inductio est...

XXXVI. Nam ad nomen quod attinet, ridicula occasio est. Quia notum claudis, aut nullas, aut pauca nomina totam complexi rei naturam: saltem quæ imponantur ex vi aliqua etymolog. Nam reliqua, quæ ex nuda impositione, ut fateor continere vniuersam naturam: sic nego vllum sufficere argumentum siue ad confirmandam, siue ad infirmandam definitionem... Exempli gratia. Quancunque tu lapidis definitionem daturus es, siue propriam, siue alienam, ad eam lapidis ipsum vocabulum erit alba linea...

CAP. XII.

De Sacramentis quantum ad rem significatam attinet.

Diximus in Sacramentis perpetuam esse relationem signi, rei que significatæ; & rem significatam esse gratiam diuinam. Nunc plenius inquirendum, & quænam sit hæc gratia; & quæ relationis ad eam natura.

II. Gratiam diuinam Bellarminus, atque alij earum partium, triplicem distinguunt: nempe Gratiam iustificantem præsentem; passionem Christi præteritam: vitam æternam futuram. Præcipue tamen gratiam iustificantem significari, quia scilicet Sacramenta legis nouæ, id efficiant, quod significant.

III. Nobis, etsi in re ipsa haud multum sit discriminis, tamen alia docendi ratio est: & ea quidem, nisi nos fallimur, tum iudiciorum, tum facilius. Nam hæc Bellarmini, non est generalis omnibus Sacramentis, sed accommodata specialiter iis, quæ sunt Noui Testamenti: nam & ille præfert; & res testatur ipsa, non tantum illa efficacia, rei præsentis, quam nullam possunt admittere in Sacramentis veteribus; & de qua suo loco controversia erit, sed etiam passionis Christi circumstantia. Non potuerunt enim Sacramenta vetera eam significare præteritam, quæ multis post seculis erat futura.

IV. Et significatur nihilominus. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 10. cap. 20. *Huius veri sacrificia multiplicia, variaque signa erant sacrificia præsantorum, cum ob hoc unum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res una diceretur, ut sine fastidio multum commendaretur.* Idem contra Faustulum lib. 9. cap. 6. & alias sæpe. Fulgentius de fide ad Petrum cap. 2. *In sacrificiis carnalium victimarum, quæ ipsa sibi sancta Trinitas, quæ unus est Deus Noui & Veteris Testamenti, à patribus nostris præcipiebatur offerri, illius sacrificii significabatur gratissimum munus, quod pro nobis seipsum solus Dei Filius secundum carnem esset misericorditer oblaturus.* Rursus Augustinus Epistola 5. Breuiter dici potest, alius Sacramentis præannunciari Christum cum venturus esset, alius cum venisset annuntiari oportuisse, sicut modo nos id ipsum loquentes diuersitas verum compulset etiam verba mutua.

V. Sed huius tamen obseruationis defectus, quisquis est, excusari facile potuit; etiam à nobis, qui quauisquam aduersarios profiteamur sophistarum, tamen non vsque adeo indulgemus hostis affectibus, ut non videamus, superfluum esse animose contendere de his Sacramentis, quæ sunt antiquata. Et quamquam Theologos ne hanc quidem oporteat partem non cognitam habere; tamen esset Ecclesiæ Christianæ tolleranda conditio, si nihil peccatum esset grauius.

VI. Secunda non placet, iustificationem præcipue significari, si non dicatur distinctus. Nam iustificationis varij gradus esse possunt: quorum alij propinquiores, remotiores alij. Exempli gratia: characteres in scribendo significant & sonum vocis, & rem aliquam, sed illum propinquius, hanc remotius. Nimirum, quia per se sunt *σημεία τῶν ἐν τῇ φωνῇ*. Sed quia *τὸ ἐν τῇ φωνῇ* sunt etiam *σημεία τῶν ἐν τῇ ψυχῇ*, ideo *τὸ ἐν τῇ ψυχῇ* *σημεία τῶν ἐν τῇ ψυχῇ*: sed remotius, quia primo & per se illorum: Astrologis constellationes quædam signa inundationum: qui pluiarum, à quibus inundationes. Physiologis insomnia quædam quorundam morborum, quia *νεύρα* à quibus morbi. Nautis ignes gemini salutem denuntiant, quia *νεύρα*, à qua salus.

VII. Cum igitur significatio alia proxima sit & immediata, alia remotior: si hanc dicas; tum vero significari iustificationem concedimus: nempe per Christi passionem, quæ eius causa existit. Sed præcipue significari, videtur taceri potuisse commodius. Nam in omnibus rebus fines remotissimi, sunt maxime præcipui, quia primi sunt in intentione: & eorum causa sunt omnes medij. Atqui non tantum passio Christi significatur propter iustificationem, sed etiam iustificatio propter vitam æternam. Itaque hæc potius videretur dicenda potissimum significari.

VIII. Nam quod ille dicit de efficacia, ridiculum est, *Sacramenta, inquit, noue legis efficiunt quod significant: at non efficiunt passionem Christi, nec vitam beatam; sed solam iustificationem.* Miram incogitantia? Nam cur conclusit præcipue significari iustificationem? Debit dilectissimè, solam significari: nihil, inquam, significari præter eam. Sic enim legitima syllogismi forma postulat. *Quicquid significant Sacramenta, hoc ipsum efficiunt.* At non efficiunt Christi passionem; non vitam æternam: Ergo ne significant quidem. *Quod si hæc conclusio est à vero remota; ergo maiorem oportuit emendatam, ut diceret, quædam significari, quæ tamen non efficiuntur, & ea efficiuntur, quæ præcipue significantur.* Sed hoc Bellarminus omisit, siue incogitanti, siue diffidenti, quod mihi creditu facilius.

IX. Præterea à Sacramentis non effici vitam æternam, negamus considerate dictum. Debuert enim distinguere rationes efficiendi variæ. Nam efficiuntur quædam ut media; quædam ut finis. Illa quidem in præsens, sed hic in futurum. Exempli causa: Medicamentum efficit purgationem; efficit etiam sanitatem, sed hanc per illam, & purgationem efficacia præsentis, sanitatem remotius, ideo nec præsentem, simili ratione Sacramenta, quæ & ipsa quasi medicamenta sunt quædam, testibus aduersariis, nihil obstat, quominus dicamus efficere etiam vitam æternam, quauis ea in futurum expectetur, videlicet, quia efficiant iustificationem, quæ est propter eam.

X. Quod si iustificationem dicas propinquam; tum confidenter dicam præcipue passionem Christi significari. Nam si gradus esse possunt propinquitatis; dubium esse non potest, quin ille sit præcipuus, qui proximus. Quare si primum significetur passio, & per passionem iustificatio, & per iustificationem vita, omnino necesse est passionem præcipue significari. Quomodo sine dubio medicamentum præcipue operatur purgationem.

XI. Præterea id præcipue significari dicendum; quod semper. Atqui passio Christi semper significatur, at non reliqua: nam iustificationem non semper, ipsa docet hypothesis Bellarmini. Non enim semper efficitur, saltem si recipiens ponat obicem, quod si non efficiat, ergo non significat, si Bellarminus non male vidit. At passio Christi semper significatur, quia ex institutione; & similitudine, quartum neutra pendet ab accipiente.

XII. Ad hæc, significatio non potest aut dici aut intelligi, nisi ratione signorum. Signa autem sunt elementa, resque sensibiles. Itaque significatio referri debet ad res sensibiles. At hæc non possunt præcipue, id est, proxime significare iustificationem. Ratio est, quia ex communi consensu significatio est per similitudinem; similitudo autem in proportione. Exempli gratia, sicut aqua lauans corpus abstergit maculas, ita id quod per aquam significatur aufert peccata. Atqui iustificatio est ipsa ablatio peccatorum, ideoque postremus proportionis terminus; qui respondet secundum, id est, absterioni macularum, non potest igitur respondere primo, id est aquæ. Multo melius passio Christi, quæ non est ipsa ablatio peccati, sed id per quod fit. Unde nos solemus dicere, rem quæ per aquam significatur esse sanguinem Christi, quia dictum primæ Ioannis primo, *Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni peccato.* Ut similis analogia sit in Baptismo, quæ in Eucharistia. Nam hic; quemadmodum panis & vinum alunt corpora in hanc vitam; sic caro & sanguis Christi animas nostras in æternam. Unde panis & vinum signa sunt, non primo & immediate vitæ æternæ, sed carnis & sanguinis Christi.

XIII. Fateor tamen ista magis pertinere ad modum docendi, quam ad rei veritatem. Itaque non repugnamus, quominus & hic consensus sit utrinque, in Sacramentis significari passionem Christi præteritam, iustificationem hostis præsentem, vitam æternam futuram. Et protestamur nihil habere commune, cum eo genere hæreticorum nostri temporis, quos Suares sectione secunda disputationis primæ accusat, Sacramenta negantes esse signa nostræ sanctificationis.

XIV. At Bellarminus, ut dixi, videtur in hoc sermone nullam rationem habere veterum Sacramentorum; sed tantum nouorum, quod nobis probari non potest. Quid nobis dico? Ne Suares quidem, ex professo disputanti eadem illa sectione, tria hæc axiomata. Primum, *Quauis non sit de ratione Sacramenti, ut conferat interiori animi sanctitatem, tamen ex parte materiae, seu rei impositæ ad significandum, de ratione illius esse, ut sit ceremonia instituta ad conferendam homini aliquam sanctitatem.* Secundum, *De ratione Sacramenti esse, ut conferat aliquam sanctificationem saltem imperfectam.* Tertium, *De ratione Sacramenti esse, ut conferendo sanctitatem aliquam, significet veram animæ sanctitatem.* Hæc Suares, omnia de vtroque Sacramentorum genere & quidem vniuerse, nobis sane non aduersantibus. Atque ea esto relatio ipsa, primum caput hic nobis propositum.

XV. Alterum caput est de relationis natura, in qua præter significationem, consideratur etiam efficientia: ut quæstio sit, an signa Sacramentalia significant duntaxat, id est, nihil nisi significant, an etiam aliquid efficiant. Et Papistæ quidem pronuntiant efficere quod significant, sicut mox audiuimus à Bellarmino, tum etiam à Suares, conferre aliquam sanctificationem. Denique omnes in Sacramentis Noui Testamenti, illam vrgent efficaciam, quam appellant operis operari, de qua paulo post disputandum erit.

XVI. At Catholici, primum etiam ipsi absurdum putant, nullam maiorem efficaciam Sacramentis adscribi, quam vulgaribus, & quotidianis signis: puta effigie Cæsaris, quam intruente etiam hodie, non possumus non induci in cogitationem eius, qui Romanam Democratiam mutauit in Monarchiam: nam hæc ratio est tantum significandi. Itaque Confessionis Gallicæ hic articulus est tricesimus quintus. *Credimus adiuncta esse verbo Sacramenta, amplioris confirmationis causa, gratia Detrimendum pignora et tesseræ, quibus infirma & rudi fidei nostra subueniatur. Et omni etiam talia esse signa hæc exteriora, ut Deus per illa, Sancti sui Spiritus virtute, operetur, ne quicquam ibi frustra nobis significetur. Arbitramur tamen omnem illorum substantiam & veritatem esse in Christo Iesu, à quo si separentur, nihil sint, quam inanes vmbra & fumi.*

XVII. Ex his patet præter significationem illam budam, in Sacramentis agnosci geminam efficaciam; nempe pignorum & instrumentorum. Unde Beza tria signorum distinxit genera, in altera parte Questionum & Responsum, ut alia sint duntaxat *μνησθησύνεσι*, præteritarum rerum monumenta, alia *σημειώματα*, rem præsentem, futuram ve designantia, alia denique ita instituta, ut præterquam quod aliquid præteritum in memoriam reuocent, essentur etiam id cui significando adhibentur vere & re ipsa dari. Tum respondet in hoc tertio esse Sacramenta.

XVIII. Dicimus ergo Sacramenta esse, non tantum signa, sed etiam tum pignora; tum instrumenta. Et pignora sunt ipsa quidem genus quoddam signorum, sed longe potentissimum, quia significant rem, in quam ius sit ei cui id signum datur. Sic funiculus coccineus, & signum erat salutis, & arhabo, quia certam reddebat Rahab futuram ipsi salutem. cuncta tora vrbis Iericho diriperetur. Inde Paulus Circumcisionem appellatur *σημειώμα*, id est signaculum, sigillum iustitiæ fidei. Eadem ratione Genes. 17. dicitur signum fœderis.

XIX. Et tamen, quia quidam arhabones siue pignora: nihil agunt peculiariter; nisi efficiunt mentem, tum dantis, tum accipientis, addimus Sacramenta esse instrumenta, per quæ id fiat, quod tanquam signo designatur; & tanquam arhabone pignatur, id est firmatur; sicut (aiebat Beza) Christus dum insufflabat in Apostolos, flatu illo significabat Spiritum Sanctum, quem eadem opera dabat. Et Bellarminus capite quarto agnoscit Calvinum in Antidoto Concilii session. 7. canone 4. affirmare Sacramenta esse causas gratiæ conferendæ instrumentales.

XX. Efficere autem concedimus sanctificationem, sed hanc geminam; externam aliâ, aliâ internam. Illam quam Suares maluit legalem appellare, quæ pertinet ad externam vocationem in Eccl. siam; quomodo Paulus dicebat ramos, id est, omnes sui temporis Iudæos, esse sanctos, quod eorum truncus, id est Abraham sanctus fuisset, ad Romanos vnde decimo, & filios fidelium sanctos, prioris ad Corinthios septimo. Hanc sanctitatem concedimus semper conferri per Sacramenta: nimirum quia utrinque in confesso est, esse tesseras professionis Christianæ; vnde sequitur, quicunque Sacramentorum sit particeps, hunc pertinere ad eum populum qui profiteatur religionem veram.

XXI. Internam sanctificationem esse credimus efficaci in Spiritu Sancti in animam accipientis Sacramentum: à qua efficacia sit etiam a cana mutatio intellectus & voluntatis. Cuius respectu rursus agnoscimus Sa-

cramenta esse instrumenta quædam: non tamen sic, ut nunquam non agant: nam & ipsi Papistæ admittunt posse impediri: non etiam, ut non sit tota à Spiritu Sancto, sed ut non frustra adhibeantur exterius Sacramenta. Quia in re fatemur nobis non bene convenire cum Papistis omnibus: quod postmodum sumus disputaturi: sed interea consensus est, esse instrumenta; per quæ nos Deus iustificet: quæ verba sunt Bellarmini, c. 1. lib. 2.

C A P. XIII.

De celebratione Sacramentorum.

I. His expeditis, quæ Sacramentum constituunt: non omittenda celebratio est: quæ illi hæret, ex eo quod in ceremoniis sit. Habent enim id omnes ceremoniæ, ut celebrentur: alioquin nullæ sint. Huius celebrationis hoc axioma est uniuersale, ut sit secundum institutionem primam. Sed deinceps distincte consideranda persona: tum etiam res agenda.

II. In Sacramentorum celebratione personæ duæ sunt generum: alia agens, alia recipiens: quarum perpetuam esse relationem vtrique constat. Agens ea est, quæ sustinet personam instituentis Sacramentum, ut id & conficiat, & conferat: & quia hæc nihil agit suo nomine, sed alieno, hinc factum ut vsus obtinuerit appellari Ministrum Sacramenti. Duo sunt consensus capita.

III. Prius legitimum & ordinarium Sacramentorum ministrum, non esse quemcumque hominem, ne Christianum quidem: sed inter Christianos, si quis sit legitime ad id vocatus, & publico in eam rem fungatur munerere. Consensus testem habeo Bellarminum, citantem ex Caluini Antidoto ad canonem decimum sessionis septimæ, Nemo sanus Christianos omnes in verbis Sacramentorumque administratione pares facit: non solum quia decenter & ordine geri omnia in Ecclesia decet; sed etiam quod singulari Christi mandato ad eam rem ordinantur ministri. Itaque, addit Bellarminus, cum Caluino nulla nobis hoc loco controversia est. Quamquam in Baptismo non nihil rixæ agnoscat: quod in alium locum differe malit, & nos cum eo.

IV. Alterum axioma? Non pendere vim & efficaciam à pietate, fide, aut sinceritate ministri, quominus plenum & integrum suum effectum producat Sacramentum in persona recipiente. Quæ olim maxima quæstio fuit Catholicis inter & Donatistas: imò etiam inter ipsos Catholicos prius, saltem Cyprini ævo. Sed controuersia, inquit Bellarminus, de hac re nulla, aut pene nulla hoc tempore esse videtur. Certe Caluinus cap. 15. lib. 4. Instit. ita scripsit de Baptismo. Porro si verum est, quod constitutum Sacramentum, non ex eius manu estimandum esse à quo administratur, sed velut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubie profectum est: inde colligere licet nihil illi afferri, vel auferri eius dignitate per cuius manum traditur. Ac perinde atque inter homines si qua missa epistola fuerit: modo facta & manus & signum agnoscat, minime refert quis aut qualis tabellarius fuerit: ita nobis sufficere debet, manum & signum Domini nostri in Sacramentis suis agnoscere, à quocumque tandem tabellario ferantur.

V. Personam recipientem eam appello cui Sacramentum administratur. Quia in parte, non video controuersiam esse. Olim ingesta fuit moris in os Eucharistia: nunc certum apud omnes nullis administranda vlla Sacramenta nisi viuente bus. Baptismum infantibus communicandum negant Anabaptistæ: sed omnem ætatem esse capacem timentur Catholicis, & cum iis Papistæ. Eucharistia vna cum Baptismo infantibus olim distributam, constat à quibusdam, etiam Catholicis. Et multo tempore ita fuisse factitatum, etiam Augustino non improbatum: sed præter rationem factum, conferunt Catholicis Papistæ.

VI. Restant res agenda. Vbi quæritur, vtrum aliqua sit adeo præcisa agendi forma, ut nihil prorsus mutare liceat. Sed res distinguuntur in substantialia, & accidentales. In substantialibus dicunt Catholicis prorsus hærendum Institutioni primæ, tum quia in religionem nihil admittendum contra verbum Dei: tum, quia eius solius sit instituire Sacramenta, cuius dare significatam per Sacramenta gratiam. Institutio autem nulla sit, si quæ substantialia sunt, permittantur arbitrio cuiusque. Nec Papistæ dissentiunt. Nam apud Bellarminum hæc sunt propositiones diserte, Res certæ, & determinatæ ab ipso Deo in Sacramentis esse debent. Non solum res, sed etiam verba in Sacramentis noua legis à Deo determinata sunt, ut non liceat quicquam immutare.

VII. Accidentia autem distinguimus alia expressa in Institutione, alia minime. Si quæ sunt primi ordinis, ut si forte in Eucharistia fractio panis, & distributio calicis: ea etiam negamus arbitrio cuiusquam permissa: ut mutantur, omittantur. Nolinus tamen eodem hæc peccata gradu censeferi cum essentialibus. Nam si non comedatur panis, negamus vllum esse Eucharistia Sacramentum: sed si non frangatur, non propterea nullum. Sic si nullum aqua tingat, negamus esse Baptismum: at immersionem, eamque vel trianam, in medijs habemus.

VIII. In posterioris ordinis accidentibus, magnam agnosimus Ecclesiæ libertatem, ut sibi ipsa provideat. Sed ex hoc axioma, prior ad Corinth. 14. Omnia decens, & ordine fiant. Nimirum ut ne cuius liceat proprio suo motu, & priuato quicquam immutare: sed communi consensu constitutus ordo tenetur in singulis Ecclesijs. Quasi tamen omnes, aut certe quamplurimas censemus, vel posse, vel debere vtiliter in eundem ordinem conspirare. Quod si non fiat, nihilominus pacem colendam. Ita enim factum pridem; cum alie essent Ecclesiarum Orientalium, & Occidentalium, pro varijs linguis, liturgiæ, imò etiam pro varijs locis: quarum nonnullæ etiam hodie superstant.

C A P. XIV.

Quomodo signa sunt sensibilia.

I. Hæcenus capita fuere consensus. Deinceps crebriores controuersia. Primo de rebus & verbis. Tum de administratione. Tertio de Efficacia. Quarto de comparatione Veterum & Nouorum. Quinto de numero Nouorum. Dictum, Sacramenta constare rebus, & verbis: vtrunque quomodo intelligendum, videamus. Et primo, quia res diximus esse signa sensibilia: sunt autem varij sensus, quæritur ad quos sint referenda.

II. Papistis hodiernis persuaserunt Papistæ Scholastici, sensibilia dicuntur signa, etiam quæ visum non afficiant, sed auditum tantum. Id colligas ex Bellarmino, cap. 9. 14. & 18. Ex Suarez disp. 1. sect. 3. Ex Vasque disp. 12. sect. 4. In eo hoc momentum est; quod reliqui sensus, nempe olfactus, gustus, tactus, concurrere cum visu possunt: nam eadem sacrificia videbantur comburi, & in comburendo nares afficiebant. Eadem Manna & visibiliter comedebatur, & interim palato sapiebat. Denique quæ tanguntur eadem videntur. At quæ auditum afficiunt, alterius sunt cuiusdam generis. Nam sonus, in quo genere verba sunt, nullo modo mouet alios sensus: certe videri non potest: non gustari: non olferi. Quare quibus persuasum est quædam signa Sacramentalia esse verba; iisdem simul certum eadem esse inuisibilia.

III. At contra Catholicis arcte tenent accurateque defendunt, omnia signa Sacramentalia, sic esse sensibilia; ut sint etiam visibilia: nullum autem inuisibile, ac proinde neque audibile. Reliquos sensus varie vsuipari. Aliquando olfactum: nam in Sacrificiis non negligebatur odor; vnde מן מן מן מן מן in historia Noe; & alia. Interdum gustum, ut in Paschate, & Cæna Domini. Nonnunquam tactum, ut in Circuncisione & Baptismo.

IV. Sæpe assertionis habent argumenta Papistæ nulla. Prorsus inquam; nulla: non ab autoritate Veterum: non à ratione. Quid ergo? Profertur exemplum. Quæ quidem potentissima foret demonstratio; si nihil in exemplis controuersum. Sed hoc maximum peccatum est eorum; quod quæ illi sumunt exempla, ficticia sunt. Nominant enim Pœnitentiam; Matrimonium nominant; quæ & verbis tantum constare ponunt; & esse Sacramenta deierant. Quorum posterius constantes negant Catholicis: & nos suo loco disputaturi sumus. Itaque facilis nunc refutatio est: & vno verbo. Εως δεσφεντος ατιπε ποδ δ αυμδαρει. Vno posito absurdo, multa sequi necesse est. Profecto si æque vicisset Ockam, cum dixit posse dari Sacramenta, non ac vicit Lombardus, qui primus omnium septem dixit: tum æque commentis essent subtiles Scholastici, nouam sensibilibus notionem, quæ non excluderet nisi vniuersum.

V. At nos habemus tum veterum Theologorum testimonia: tum etiam rationum pondera. Veteres Theologi cum inquirerent in Sacramentorum naturam: tum signa dixerunt non esse duntaxat, & sensibilia; quo generali nomine abuti Papistæ posse, sed etiam esse, visibilia, longe a ceteris Nazianzenus oratio 40. quem locum cap. præced. annotauimus. Quandoquidem dualis partibus, hoc est animo & corpore: quarum altera in aspectum cadit, altera oculorum sensum fugit: duabus quoque rebus constat Baptismus, aqua scilicet & Spiritu: illa visibili & corporeo modo accepta: hæc vero incorporea & inconspicibili concurrente. Vbi fateor quidem agi de Baptismo, non de omnibus Sacramentis. Sed nihilo infirmius argumentum est, quia ratio petita à compositione hominis, est generalis. Cyprianus ter. de Baptismo Christi, Verborum solemnitas, & sacri inuocatio nominis, & signa Apostolicis institutionibus, & Sacerdotum in ministeriis attributa visibilia celebrant Sacramentum.

VI. Damascenus in Theatro lib. 4. c. 5. Τα ηδ ορατα συμβολα των νοητων. Nam visibilia intelligibilium signa sunt. Augustinus 19. contra Faust. cap. 11. In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coagulati homines possunt, nisi aliquo signaculo, vel Sacramentorum visibilibus consortio colligantur. Et iterum cap. 16. Quid sunt aliud quæque corporalia Sacramenta, nisi quadam quasi verba visibilia: sacrosancta quidem, verum mutabilia, & temporalia? In Ioannem tract. 80. Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum. De catechizandis rudibus cap. 28. De Sacramento sane quod accepit, cum ei bene commendat am fuerit, signacula quidem rerum diuinarum esse visibilia: sed res ipsas inuisibiles in eo honorari: nec se habendam esse illam speciem benedictione sanctificationem, quem admodum habetur in usu quolibet: dicendum etiam quid significet, & sermo ille quem audiuit, quid in illo condatur, cuius res illa similitudinem gerit. In Leuiticum quæst. 87. Moyses sanctificabat visibilibus Sacramentis per ministerium suum? Dominus autem inuisibili gratia per Spiritum Sanctum, ubi est totus fructus etiam visibilibus Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione inuisibilis gratia, visibilia Sacramenta quid prosunt? Merito autem quæritur vtrum etiam ista inuisibilis sanctificatio sine visibilibus Sacramentis, quibus visibilibus iter homo sanctificatur, pariter nihil proficit: quod vtrique absurdum est. Et post, Colligitur inuisibilem sanctificationem quibusdam affuisse, atque profuisse sine visibilibus Sacramentis: visibilem vero sanctificationem, quæ fieret per visibilia Sacramenta, sine ista inuisibili posse adesse, non posse prodesse. Nec tamen ideo Sacramentum visibile contemnendum est.

VII. Ex eiusdem Augustini libro quodam de corpore Christi; Lombardus recitat, Sacramentum est per quod sub tegumento verum visibilibus diuina virtus secretius salutem operatur. Quod Corneus apud Altenstag suis verbis exprimens, Sacramentum est, inquit, in quo sub operculo rerum spectaculum, à diuinitate incolumitas nostra iuuatur. Lombardi ipsius definitio est, Inuisibilis gratia visibilis forma. Et Corneio referente, apud eundem Altenstag. Magister Sacramentum in aspectibus gratia aspectabilem formam esse voluit.

VIII. Addo Papistas. Stephanus Eduensis initio tractatus de Sacramento altaris, Dei Filius, exspecta dispensatione à Patre sibi credita, volens nobis relinquere omnia salutis necessaria, visibili materia ordinauit, & fieri præcepit in visibilia Sacramenta. Quomodo enim posset homo intelligere dona spiritualia, nisi aliquo visibili moueretur ad ea percipienda? Recentior Edmundus Augerius Iesuita Catechismi cap. 4. sectio 1. Μυστηριον η εραλας: Το συμβολον το εσθη οφειλει η καταληπτικον. Quid vero Sacramentum vocas? Signum quod sit sacrum, & oculis subiectum.

IX. Hæc tamen veterum testimonia, facili conatu summoturos se sperarunt aduersarij. Nam Bellarminus capite decimo quarto; Visibile distinguit, vel pro qualibet re sensibili: vel pro re quæ sensu videndi percipiatur. Nam capite præcedenti, Visibili, inquebat, ad omnia sensibilia, & sensus ipse videndi vsitate ad omnem sensum transfertur. Vt enim docet Augustinus, libri decimi Confessionum capite tricesimo quinto, recte dicimus, Vide quomodo luceat, quomodo oleat, quomodo sapiat, quæ sit durum, quæ bene sonet, non tamen contra dicimus, audi quomodo luceat, gusta quomodo splendeat, olfac quæ niteat, palpa quæ fulgeat. Admittit ergo Bellarm. Sacramenta dici

si signa visibilia, pro notione, id est, quatenus videre est pro quolibet...

X. Sed contra certissimum, signa sacramentalia, dici visibilia, quia...

XI. Et vero in eum sensum ea dem phrasia Augustino usurpatur, secundo...

XII. Præterea, valde interest non perfunctorie oppositionem obseruari...

XIII. Concedimus Augustino, videndi verbum transferri non raro ad reliquos sensus...

XIV. Quid corporalia? Suntne ex eo rerum genere visibilia, quæ solo auditu percipi queant...

XV. Non habet Scriptura. Imo facile negotium. Haberi in Scriptura dicitur aliquid...

XVI. Sono ergo consentimus in Scripturis nusquam haberi, sacramenta non esse nisi rem visibilem...

XVII. At nos contendimus hoc ipsum sensu, id est, reapse contineri in Scripturis...

XVIII. His Patrum testimoniis addimus rationes, quibus conficitur non posse...

XIX. Prima ratio. Omne signum sacramentale constaretur, tanquam materia, & verbis...

XX. Bellarminus capite decimo tertio respondet, Verba quoque elementa dici posse...

XXI. Nimirum hoc illud est, quod subinde conqueri cogimur. Sophistas sibi imaginatum regnum constituisse...

XXII. Atqui Sebastianus Michaelis, capite decimo quarto responsionis secundæ, ita scripsit...

XXIII. Quid quod se sponte prodit absurditas? Elementum, quicquid ex se indeterminatum...

XXIV. Sed esto tamen. Atqui hinc sequitur nulla verba posse elementa dici, sacramentalia...

XXV. Instandum est. Capite enim præcedenti ponebat Bellarminus, non simpliciter indeterminata signa...

XXVI. Secunda ratio. Omnia signa sacramentalia accidens significant: At nulla verba per accidens significant...

XXVII. Minor autem patet ex natura verborum; quæ tota in significando. Augustinus primi de doctrina...

XXVIII. Habent quidem etiam, fateor, verba accidentariam quandam significationem...

XXIX. Tertia ratio. Signa sacramentalia significant ex institutione diuina: at nulla verba significant ex institutione diuina...

XXX. Minor patet: quia nulla verba sunt, quibus vsus sit Deus apud homines...

homines, non humana, & ex institutione, vsuue humano significantia: & significanti cas ipsas res. Atque adeo non poterunt ipsi aduersarii, quantumvis Sophista, quantumuis audaces, vlla exempla proferre.

XXXI. Altenslag docet particulam illam, ex Institutione diuina, addidit finitioni Sacramentorum, vt excludantur signa pure naturalia: & aqua, inquit, benedicta, quae non est Sacramentum: quia non à Deo, sed ab Ecclesia instituta. Certe si Sacramenta non sunt, quae ab Ecclesia instituta, multo minus verba, quae ne ac Ecclesia quidem, sed à mere humana consuetudine.

XXXII. Quarta ratio. Si verba essent sacramentalia signa: ergo vel qua sonant, vel qua signant. At vtrumque falsum. Ergo non sunt signa sacramentalia. Probatu assumpti pars posterior. Omnia signa sacramentalia, sunt sensibilia: At verba quatenus signant non sunt sensibilia: Ergo neque signa sacramentalia. Maior constat ex antepositis. Minor non est obfcura: quia significatio non sensum afficit, sed mentem. Augustinus Dial. c. 5. Signum est, quod seipsum sensui, & prater se aliquid animo ostendit. Et cap. 1. lib. 2. de doctrina, Signum est res prater speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire.

XXXIII. Probatu pars altera. Sacramentalia signa significant per similitudinem cum re significata: At verba qua sonant nullam habent similitudinem cum re significata. Ergo non sunt signa sacramentalia. Maior est vtriusque concessa capite praecedenti. Et illustratur apud Gabrielem Biel in 4 q. 1. dist. 1. Ad hoc quod aliquid sit Sacramentum, tria requiruntur. Primum, quod sit res sensibilis habens naturalem similitudinem ad gratiam suam effectum Dei grauitum, quam vel quem representat. Naturalem similitudinem dico, non per participationem eiusdem qualitatis: sic enim corporalia sensibilia non sunt similia spiritualibus: cum nulla eadem qualitas secundum speciem in sit vtriusque: sed similitudinem per proportionabilitatem: quae est similitudo proportionatorum, vsuue se habet hoc ad illud ita hoc ad illud: exempli causa: sicut se habet aqua ad diluendas maculas corporales, ita se habet gratia ad abluendas maculas spirituales.

XXXIV. Minor patet: quia nulla potest eiusmodi dari naturalis analogia verborum vltorum ad rem significandam in Sacramentis. Etenim in verbis gemina duntaxat proprietates, sonus & sensus. A sono nihil ego quidem video quod defurni queat, quacunque ratione. A sensu quid? Nisi fortasse, sicut haec verba aliquid significant: ita alia quaedam gratiam. Sed hoc quam ridiculum? Etenim non gratia esset res significata per ea verba, sed alia illa, quae gratiam significarent: quomodo in analogia, quam, exempli gratia, Biel habuit, non spirituales maculae significantur ab aqua, sed gratia. Quod si hinc discedas, quo ibis? An forte, sicut haec verba significant aliquid, ita gratia quid aliud? Atqui gratia non adhibetur ad significandum.

XXXV. Concludo quaestionem, mutuo sumptis Panigarollz verbis ex lectione 10. Signa in Sacramentis semper esse sensilia: atque uti formae horum signorum semper audiri potest, quoniam semper verba sunt: ita eorum omnium materia semper est visibilia, quia semper est vel res, vel actio, quae etiam extrinsecus conspici possit.

CAP. XV.

Calumnia de verbo Consecratorio & Concionatorio.

I. Haecenus de elemento: nunc de verbo, à quo illud dicitur fieri Sacramentum. Hoc, cuiusmodi sit, disputatur à Bellarmino cap. 14. 19. & 20. item à Suarez sectio. 3. disput. 2. Lorinus breuiter in 10. Actorum, verbum 17.

II. Quarunt vtrum id verbum sit Concionatorium, an vero Consecratorium & illud negant; hoc affirmant. Suarez, Secundo sequitur in Sacramentis noua legis non esse simpliciter necessarium verbum concionatorium, sed consecratorium. Contra vero nos inducunt; negantes consecratorium, affirmantes concionatorium.

III. Sed hic lusus verborum quid sit, Bellarminus explicabit: recitans ex Caluini Instit lib. 4. cap. 14. sectio. 4. hunc locum, Hoc est quod vulgo dicunt constare Sacramentum verbo, & externo signo. Verbum enim intelligere debemus, non quod sine sensu & fide insurratum, solo strepitu veluti magica incantatione consecrandi elementi vim habeat: sed quod praedicatum intelligere nos faciat, quid visibile signum sibi velit: Quod ergo sub Papa tyrannide factitatum est, non caruit ingenti mysteriorum profanatione: putant enim facis esse, si sacerdos populo sine intelligentia obstupente, consecrationis formam demurmuret. Et infra, Ergo et in de verbo sacramentali fieri mentionem audimus, promissionem intelligamus, quae clara voce à ministro praedicata plebem eo manu ducat, quo signum tendit ac nos dirigit. Haec quidem ex Caluino sunt & alia. Sed fabulam adornatam curiosus oportuit: quia Sophistis inde non commoda satis nugandi occasio.

IV. Primum ergo obseruari iubet, aliter nos sentire de Baptismo, aliter de Eucharistia. In illo duo verborum genera requirere, primo Concionale, quo proponatur à Ministro, expliceturque promissio diuina: deinde dum aspergitur aqua, vt dicatur, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Sed in ista duntaxat vnum, nimirum instructionis: cum recitatur primum institutio, deinde explicatur; ac demum distribuitur panis & vinum.

V. Caterum, Verbum sacramentale esse concionem, dupliciter dici: vel vt concio sit pars essentialis; vt sine ea non sit Sacramentum: vel tantum requiratur, vt Sacramentum fructuose percipiatur. Hic autem Caluini perplexo loqui. Interdum vt de re distincta à Sacramento: vt quum dicit, Sacramenta esse appendicem verbi. Sed saepius tamen, vt de parte essentiali: sic enim, Sacramentum constare duabus rebus, signo & verbo. Et vero si verbum concionale non esset de essentia; nullum omnino futurum: quandoquidem nullum admittat aliud. Et addit Caluini verba ex cap. 5. ad Ephes. Apparet nullam in Papatu legitimam esse signorum obseruationem: nam verbum quidem se habere iactat, sed quod sit incantationis vice: quia illud lingua incognita demurmurat: & ita, quasi mortuo elemento potius, quam hominibus destinatum foret. Nulla mysterii explicatio ad populum, quae sola facit vt mortuum elementum excipiat esse Sacramentum.

VI. Haecenus nugatus Bellarminus. Vbi primum, quid illud est, nos aliter & sentire & loqui de Baptismo, quam de Eucharistia? Vnde illi sumptus? A quo nostrorum dictum? Aut si à nemine: quo iure sumit ille sibi, vt nobis non sua tantum tribuat verba; sed etiam sua rerum somnia adscribat? Erit vero nos eodem modo & loquimur, & sentimus de vtroque Sacramento; Papistisq; Sophistis relinquimus, vt totidem ferme naturas Sacramentorum distinguant, quot habuerunt Sacramentorum nomina. Neque enim illis eadem ratio Baptismi & Eucharistiae: cum ille in vsu tantum sit; ista etiam extra vsu: non eadem illorum, & Poenitentiae Matrimonii que: cum illa signa habeant visibilia, haec vero nulla: vt alia mittam.

VII. Sed calumniam possunt ipsi loci ex Caluino descripti potentissime refutare. Etenim prior ex Institutione vniuersalis est omnibus Sacramentis, non peculiaris Eucharistiae: sicut & hoc ex Bezae summa de re sacramentaria, Quae est causa formalis Sacramentorum? Ordinatio Dei ipsius verbo comprehensa, & ab ipsius Ministro explicata secundum eius mandatum: non autem pronuntiatio ipsa illorum verborum, neque vlla vis in vocabulis latens. Alter autem Caluini locus ex ad Ephesios nominatim de Baptismo agit. Quid manifestius? Nam si idem docemus de omnibus Sacramentis, ergo non aliter de Baptismo quam de Eucharistia.

VIII. De nostra autem Sacramentorum celebratione, quam puerile nugamentum in Baptismo, inquit, primo institutione recitantur, tum adhibent formulam illam solennem: Ergo agnoscunt duo genera verborum in Baptismo. In Eucharistia vero recitant institutionem & explicant; tum in distributione nulla verborum concepta formula vtuntur: ergo vnum tantum genus verborum admittunt. Atqui prior consequentia est inepta. Non enim illa duo sunt verborum genera, sed vnum idemq; repetitum, & quidem nullo discrimine, praeter solam applicationem. Nam in Institutione generaliter Sacramentum ordinatur; quod postea sigillatim singulis dispensetur. Quae differentia, si qua est, tantum est accidentaria, vt quum Christus dixit generaliter, Qui crederit & baptizatus fuerit, seruetur, Marci 16. non id aliud verbum est, quam quod Petrus dixit, Act. 2. Respicite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum: quum illud indefinitum sit; hic vero determinatum certis personis, certisq; temporibus.

IX. Praeterea, quid illud est. Verbum concionatorium, verbum consecratorium? Nam nos quidem nunquam ita distinximus, imò videmus distinguentes, quasi non possit & concionatorium esse consecratorium, & consecratorium esse concionatorium. Itaque audito semel Bellarmino, & aliquando definito nugari. Agnosceimus esse quaedam verba consecratoria; per quae scilicet Elementaria sunt Sacramenta, sed eadem consecratoria dicimus esse concionatoria. Distinctius loquar; illa ipsa verba, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; quae iam iam ille disparabat à verbis Institutionis, vt duo genera nobis verborum imputaret: ea, inquam ipsa, sunt concionatoria: Denique inter Consecratorium & Concionatorium ita distinguimus, si quid distinguendum; vt omne Consecratorium sit Concionatorium: at non omne Concionatorium itidem Consecratorium.

X. Quid igitur illi veniebat in mentem, cum quaereret, vt cum concio sit essentialis, an non? Aut concionem potius quid appellat? cur mutat verbum Concionatorium in concionem? Nam nos quidem solemus concionem appellare, pastoris orationem, explicantis applicantisque locum aliquem ex Scripturis. Hanc cur suspicaretur essentialē diei Sacramentis, nihil est profusus causa. Nam ea est eiusmodi plerumque, vt de Baptismo peculiariter nihil agat de Coena etiam, duntaxat nihil, nisi seriam adhortationem ad eius vsuue legitimum fateor praere concionem vtriusque Sacramento: sed id nos scimus fieri non propter essentialiam Sacramenti: sed propter ordinem Ecclesiae: in quo seruare dignitatem Sacramentorum satagimus, adhibita totius plebis adstantis reuerentia, vt neque mercenaria sit Baptismi administratio; neque Eucharistia mueretur in priuatas Missas, quem vtrumque abusum merito culpamus in Papatu.

XI. Mitte ergo concionem, à qua profusus distinctae sunt liturgiae; in quibus vere continetur verbum illud consecratorium simul & concionatorium, proprie pertinens ad Sacramenta, quod nos quidem tam essentialē statuimus, vt sine eo nulla omnino esse, aut esse posse Sacramenta certissimū simus.

XII. Enimvero, quod ait Caluinus, Sacramentum esse quasi appendicē verbi: quid habet illis contrarium? Nam id verbum, vniuersaliter comprehendit promissiones praerites Sacramentis; illas, inquam; de salute gratuita; illas de iustificatione, & sanctificatione, quae proponuntur etiam sine Sacramentis vllis: sed postmodum confirmantur Sacramentis: tūc verbum istud consecratorium, peculiariter id sit verbum, quo instituitur, atque vt ita dicam, formatur Sacramentū. Loquutus erat Caluinus admodū diserte, ne quis allucinandi occasione haberet. Sed Iesuitae nolunt nō posse calumniari.

XIII. Omittamus calumnias: rem ipsam videamus. Negat Caluinus verbum sacramentale, id est, id vnde dicitur Sacramentum constare signo & verbo, ita intelligendum, vt in Papatu. Et eadem opera explicat quomodo in Papatu soleat sumi, his articulis. Primo, quod sit mortuo elemento destinatum potius quam hominibus. Secundo, quod sine sensu & fide demurmuret. Tertio, quod solo strepitu veluti magica incantatione consecrandi elementi vim habeat. Qui articuli desumpti ab ipsa aduersariorum & doctrina & praxi; nusquam à Bellarmino calumniae accusantur. Hic reiectis, Caluinus tandem ponit verbum sacramentale esse promissionem, quae clara voce à ministro praedicata, plebem eo manu ducat, quo signum tendit ac nos dirigit. Et quia hinc distinguendi occasio fuit Consecratorium, & Concionatorium; in aperto iam est, per Consecratorium id significari, quod vim nullam habeat in hominum mentes; sed in ipsa elemento: Concionatorium contra, quod in eas mentes vim suam exerens, qui vsus est naturalis verborum omnium; non nisi inde vim habeat in elementa.

XIV. Hoc sensu poteramus sua vocabula Sophistae permittere: nam etsi in alienum deriuentur, tamen definitionibus suis explicantur. Sed nos nihilominus, tum quia homonymias vitari censemus oportere: tum quia permittendum non putemus aduersario, vt pro arbitrio vocabulis abutatur in calumniam nostri; quasi negaremus vllam vim esse verbis sacramentalibus elementa consecrandi, verbi alia substituimus, eaque magis accedentia ad stylum Caluini, à quo status quaestionis est accessus. Pro consecratorio, demurmuratum dicemus: pro Concionatorio, praedicatum;

dicatum; id est, alia claraque voce populo intimatum; ita vt possit ab omnibus intelligi, aut sonus, aut sensus saltem.

XV. Porro tres Bellarminus propositiones numerat, ad quas reuertitur hoc quicquid est controuersum. Primam, *Non solum in Baptismo, sed etiam in ceteris Sacramentis requiri verba in ipsa celebratione mysterii.* Secundam, *Non requiri verbum concionale ad essentiam vllius Sacramenti.* Tertiam, *Requiri ad essentiam Sacramenti certam formam verborum, qua non tam instruat circumstantes, quam consecret & sanctificet elementum.* Quarum posteriores duas agnoscimus disputandas. Sed priorem ostendimus esse à malitiosa calumnia. Nos enim contra credere nullum Sacramentum posse legitime celebrari, absque verbis consecrationis, id est Institutionis. Itaque hic labor nobis superfluous est; Bellarmino etiam ridiculus.

CAP. XVI.

De verbo Sacramentali predicato.

DE secunda igitur & tertia agimus propositione, quæ statuit, non requiri verbum concionale, id est prædicatum, siue instruens, ad essentiam vllius Sacramenti, cum tamen nos contra dicamus, nullum Sacramentum constare posse absque verbo prædicato, id est, quod ij intelligant, quibus Sacramentum administrandum sit. Nostra affirmantium hæc sunt argumenta.

I. Primum à natura verborum. Omne verbum significans aliquid publice, est prædicatum: At omnia verba sacramentalia significant aliquid publice, ergo sunt prædicata. Probat minor, quia omne verbum id habet proprium, vt significet, teste Augustino i. de doctrina Christi. c. 2. *Sunt autem alia signa, quorum omnis usus in significando est, sicuti sunt verba. Nemo enim vitur verbum nisi aliquid significandi gratia.* Omnes vsus, inquit, ergo, inquam, non significantium verborum, nullus vsus. Nemo vitur, ergo ne Deus quidem. Augustino consentit Philosophi definitio, *ἡν δὲ ἐν πρῶτῳ ἐστὶ τῆ φωνῆ, τῶν ἐν τῇ ψυχῇ πρὸς ἄλλοις ὁμιλοῦντων ὁμιλοῦντων.* Quæ in voce sunt, signa sunt affectionum in mente. Tum de verbis Eucharisticis Euthymius lib. 6. & in 22. Leuit. *Sermo est, qui prolatus ab ipso Christo super dominicum mysterium. Ipse enim liberat nos ab ignorantia, remouet que nos additus, carnale qui piam & terrenum de sanctis arbitrarit, sed diuino ea & spiriti ualiter accipi sancti.*

III. Maior autem non est difficilis. Nam ex ipso statu quæstionis, opponuntur verbum prædicatum, siue vt Sophistæ maluerunt, concionatorium, & verbum incognitum; siue demurmuratum absque sensu & fide. Quomodo ergo nullum verbum potest esse sine sensu, id est, significatio, sic neque vllum verbum potest esse non prædicatum. Præterea, nullum incognitum significat, at omne non prædicatum, est incognitum. Ergo nullum non prædicatum significat: Atqui omne verbum sacramentale significat: Ergo nullum verbum sacramentale est non prædicatum, siue non concionatorium.

IV. Secundum. Nullum signum institutum consistere potest absque verbo prædicato: At omne Sacramentum est signum institutum: Ergo nullum Sacramentum consistere potest absque verbo prædicato. Minor assumitur ex vtriusque confessis c. 11.

V. Maior patet; quia, ex confessis in eodem capite, signa instituta sunt ex se indeterminata ad significandum, determinantur autem per verba, quibus instituntur. At verba non intellecta, nihil determinant. Cum igitur verba sacramentalia determinent, & verba nihil significantia, nihil determinent: Ergo non possunt verba sacramentalia esse non intellecta, id est non prædicata.

VI. Idipsum confirmatur inductione. Nam Sacramenta in Paradiso instituta, habuerunt verba non futurata, aut sine sensu demurmurata, sed rege prædicata Adamo & Eua, vt ex arbore Vitæ comederent, ab arbore Scientiæ abstinerent. Quæ verba ab illis intellecta fuisse patet ex eo, quod Eua obiecit ea serpenti tentanti. Longe post; Abrahamus, non tantum iussus est circumcidi, sed eadem opera audit fore signum fœderis. Sic Paschatis vim Moses audit à Deo, & tradidit populo suo. Sic in Nouo Testamento habemus institutionem Baptismi, & Eucharistiæ. Et, vt à Sacramentis transeam ad alia signa instituta, Noe audiuit à Domino claram, perspicuam determinationem Iridis ad significandum fœdus tum recens constitutum à Deo. Et lapides duodecim in Iordane; & altare postea ædificatum à parte Israhelitarum; tumulus ille inter Iacobum & Labanum; habuerunt verba non demurmurata sed clara, & perspicua; nec potest vllum omnino exemplum dari signi alicuius instituti per verba ignorata ei, in cuius gratiam instituebatur.

VII. Tertium: Omne verbum in Scriptura, est verbum prædicatum, non demurmuratum. At verbum sacramentale, est in Scriptura, ergo verbum sacramentale est prædicatum, non demurmuratum. Patet minor, tum de Sacramentis veteribus, tum de nouis. Maior autem facilis. Quia omne verbum omnibus propositum, est verbum prædicatum; non vero sine sensu demurmuratum: At omne verbum in Scripturis propositum, est omnibus propositum; quod peculiari controuersia est olim disputatum: Ergo omne verbum in Scripturis, est prædicatum.

VIII. Quartum. Omne verbum ab Apostolis auditum à Christo, est verbum prædicatum: At verbum sacramentale est ab Apostolis auditum à Christo: Ergo idem prædicatum. Minor per se est in confesso; Maior probatur, Matth. 10. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditum, prædicato supra domos.* Inde Paulus 1. ad Corinth. 11. Verbum sacramentale Eucharistiæ recitatur, præfatur, *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* Quomodo postea cap. 13. *Tradidi vobis in primis quod & acceperam, cum resurrectionis verbum intimaturus esset, & perspicue traditurus, siue predicaturus.* Vnde facilis conclusio. Quemadmodum resurrectionis verbum, sic traditum ab Apostolo, non fuit demurmuratum sine sensu, & incantationis in motem, sic neque verbum sacramentale Eucharistiæ.

IX. Quintum. Habemus in Baptismo peculiariter mandatum Christi c. 28. Matthæi. *Profecti docete omnes gentes: baptizantes eos in nomine Patris, & filii, & Spiritus Sancti: docentes eos seruare omnia, quæ mandauimus vobis.* Vbi

Tom. IV.

manifestum est, adultos instruendos vt baptizentur: atqui id fieri nequit per verbum demurmuratum sine sensu: sed verbum prædicatum.

X. Bellarminus respondet, iuberi quidem vt instructio præcedat baptismum: sed non præscribi concionem tanquam partem essentialem Sacramenti: imo distingui potius, teste Hieronymo ad eum locum, *Ordo præcipuus, inquit, iussit Apostolis, vt primum docerent omnes gentes: deinde fidei intingerent Sacramentum: & post fidem, ac Baptisma, quæ essent obseruanda præcipuerunt.*

XI. Sed ego insto. Et concedo distingui instructionem, ab ipso actu baptizandi; qui sequi debet. Sed addo, verbum sacramenti, esse partem eius instructionis. Atque ita verbum additum aquæ in actu baptizandi esse verbum prædicatum, non demurmuratum. Porro esse partem instructionis, & præcedere actum, probo exemplo Petri, Act. 2. vbi hæc distinctio manifeste exprimitur, *Petrus ait ad eos; Respicite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus Sancti.* Hæc expositio est, explicatio est, prædicatio est verbi Sacramentis in Baptismo. Postea sequitur actus baptizandi. *Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt.* Nimirum non eodem momento, cum dicebat Petrus, *baptizetur vnusquisque vestrum:* sed postquam dixisset; & ex dictis persuasi essent adstantes baptizari.

XII. Sextum. Omne verbum cui creditur, est prædicatum: At verbum sacramentale, est verbum cui creditur: Est igitur verbum prædicatum. Probat maior. Nam in quocunque verbo, duo sunt tantum, sonus, & sensus: At sonus non creditur; nam credere pertinet ad intellectum, vt est alias asseritum; non contradicentibus Papistis, sed auditoribus id est, aures solas ferit: Ergo sensus solus creditur: si creditur, ergo intelligitur: si intelligitur, ergo oportet esse non demurmuratum, sed prædicatum. Tum autem manifestum est Pauli axioma 10. ad Rom. *Quomodo credent ei de quo non audierint? quomodo ergo audient absque prædicante?* Et post, *Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei.* Cum ergo audiri non possit absque prædicante: nec credi nisi audiat, ergo credi non potest absque prædicante: Quare verbum cui creditur, idem oportet esse prædicatum.

XIII. Minor probatur ex Augustino in Ioannem tract. 80. *Detrahe verbum, & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum; etiam ipsum tanquam visibile verbum. Nam & hoc vtique dixerat, quando pedes discipulis lauit: Qui lotus est non indiget, nisi vti pedes laueti. Sed est mundus totus. Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Nam & in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei quod prædicamus, ait Apostolus: quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Iesus, & credideris in corde tuo quia Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim credimus ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vnde in Actibus Apostolorum legimus; fide mundatis corda eorum. Et in Epistola sua beatus Petrus, Sic & vos, inquit, baptisma saluos facit: non carnis depositio sordium, sed conscientia bona interrogatio. Hoc est verbum fidei, quod prædicamus: quo sine dubio, vt mundare possit, consecratur & baptismus.*

XIV. Laudabilis locus, & dignus attentæ consideratione. Primum: Quæstio est, quomodo elementum fiat Sacramentum. Et fieri Sacramentum explicatur statim; eam habere vim, vt corpus tangat, & cor abluat: hic enim finis est propter quem Sacramentum fit. Respondetur autem fieri Sacramentum, accedente verbo. Et ab hoc verbo eam rem esse, non quia dicitur, id est demurmuratur; sed quia creditur, id est prædicato & intellecto fides adhibetur. Vnde subiicitur; *Hoc est verbum, quod prædicamus:* quod tanquam à Paulo dictum, non peculiariter de institutione vllius Sacramenti: sed generaliter de Verbo Dei in Ecclesia prædicato: tamen applicatur ab Augustino de verbo Sacramentali. Vnde in fine, *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus, quo sine dubio consecratur & baptismus:* nempe vt definit, non aliam esse naturam verbi Sacramentalis, quam totius verbi fidei. Clarius: omne verbum fidei prædicatur: at verbum sacramentale est verbum fidei: Ergo verbum sacramentale prædicatur.

XV. In hoc loco expediendo vehementer sudat Bellarminus: & prolixè disputat: sed partim aduersus Caluinum: partim aduersus suos, quibus non tantum putauit esse subtilitatis acumen, vt nobis obiciuntibus satis facerent. Viderit ille sane quid cum suis sit acturus: dum nobis res potius nostra erit cordi.

XVI. Caluinum supponit contendere totum huic locum de concione intelligendum. Hoc ipsum impugnat argumentis quinque. Primo: quia Augustinus: *detrahe verbum, quid est aqua nisi aqua?* At detracto verbo concionis; aqua Baptismi non est pura aqua; sed sacramentalis: hoc probat; quia apud Papistas nulla fiat concio: & tamen baptismus fit verus. Secundo: quia Augustinus ait, *accedit verbum ad elementum:* at qui concio non accedit, sed præcedit. Tertio: quia fatetur Augustinus ipsam aquam habere vim mundandi: sed non ex se, verum à verbo. At concio nihil aquæ tribuit; quia tota refertur ad instruendos auditores. Quarto: quia dicat Augustinus hoc verbo consecrari baptismum: qui tamen alibi doceat verbum; quo baptismus consecratur, esse inuocationem, *In nomine Patris, & filii, & Spiritus Sancti,* tertij contra Donatistas cap. 15. Postremo, quia dicat Augustinus, ea aqua mundat infantem, quauis nondum valentem credere. At verbum concionale nihil proficit, nisi actu credatur.

XVII. At hæc nulla Caluini refutatio est, verum impostura. Nam concionem Caluinus nusquam nominauit, sed verbum prædicatum, declaratumque vt antea monuimus. Itaque obiectiones sunt inutiles. Nam apud Papistas verbum est prædicatum ipsum illud sacramentale, quod celebrando baptismum debet adhiberi: Ignoro quidem illud idiomate, sed peccato sacerdotum. Interea tamen prædicatum, quia alias explicari solitum, vt non sit prolixis incognitum. Tum autem iis tandem cognitum, quibus sit vile. Nam apud hæreticos notum est, ita verum esse baptismum, vt tamen non sit vile, nisi quando transit ad Catholicam, vbi docetur, quid illud sit verbum, vt fiat prædicatum, quod hominum malicia demurmurabat.

XVIII. Falsum est itidem in secunda obiectione hoc verbum præcedere, reuera enim accedit, quia tum prædicatur, & publicatur, cum ipsa solennitas impletur Sacramenti. Quanquam si maxime concionem dicere quis;

b 3

creatus;

ceremus; negaremus tamen præcedere elementum: sed tantum elementi applicationem: sicut in Eucharistia: in qua apparet, ne Christum quidem singulis portionibus distribuendis addidisse verba illa solemnia: sed semel, & vel in prima distributione, vel etiam ante hæc. Quia scilicet legamus Luca 22. *Accipite hoc, & partimini inter vos.*

XIX. In tertio, negatur, si concio, (id est, verbum concionatorum; siue prædicatum, ut nos loquimur,) tota sit in instruendis auditoribus, ideo nihil conferre aquæ. Imo potius ideo instruere auditores, ut aliquid conferratur aqua: quam sane Augustinus dixit habere vim à verbo, *faciente*; inquit, *non quia dicitur, sed quia creditur.*

XX. Quantum vero, quorsum? an ut ipsum sibi contradicere eumcat Augustinum? An ut inuocationem Trinitatis doceat esse verbum Sacramentale? Prius absurdum: non enim non conueniunt inuocatio Trinitatis & verbum prædicatum: quasi omnem inuocationem oporteat esse obscure demurmuratum, & non prædicatum, non explicatam auditoribus. Alterum inutile: Nemo enim negat hæc inuocationem baptismum consecrari: sed hoc constat ex Augustino hæc inuocationem esse verbum prædicatum: constat, inquam, hæc inuocationem dare vim aquæ, non quia dicitur, sed quia creditur.

XXI. In quinto: quid est, actu credi? An ab eo cui proficit, an ab Ecclesia? Nam hoc conceditur: & discrete affirmatur ab Augustino: mundari infantem, quia Ecclesia credit verbum Sacramentale. Nam quia infans fidem non habet, ideo baptizatur in fide Ecclesie: ad quam idem pertinet. Itaque obiectio hoc sensu nihil est: An ab ipso cui proficit debet? Negatur semper actu credi oportere. Nam hoc, inquam, verbum dans vim aquæ ad purgandum, actu non creditur ab infante, qui tamen purgatur, non creditur ab hypocritis, quibus tamen non inutile esse patet, quia non repetatur. Nempè quia causæ morales plurimæ effectum suum produunt, etiam cum nondum sunt actu: sed tantum potentia. At quæ neque est actu, neque potentia, nullum potest effectum producere: vnde necesse est verba Sacramentalia esse prædicata. Nam quæ sunt absque sensu demurmurata, neque actu neque potentia creduntur: ut Paulus, *Quomodo credent, si non audierint? Quomodo audient absque prædicante?*

XXII. Sed enim, quam ille igitur Augustino mentem affingat, audiamus: & admitemur Sophisticen. Dico, inquit, *Augustinum hoc loco non semper loqui de eodem verbo: sed nunc de Sacramentali, nunc de concionali. Quando igitur ait, Vnde tanta vis aquæ, nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur, tum loquitur tantum de verbo Sacramentali: quod quidem vim mundandi habet, non quia est simpliciter sonus transiens, id est, metâ res naturalis, sed in quantum in eo est virtus manens, id est, contingit inuocationem Trinitatis: Et quia creditur, id est, quia est obiectum fidei: nec enim illud, quia creditur, potest significare, quia creditur actu: aliâ sequeretur infantem baptizatum à Turca, quia nullum eliceret fidei actum, vere baptizatum non esse: quod est falsum. Quando vero ait, *Fide mundans corda eorum*: Item, *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quod si confitearis*; loquitur de verbo extra Sacramentum. Prohibent hæc disputationem ita contraxit breuiator Bellarmini Baptistæ Desbois.*

XXIII. Ast ego primum dico, etiam si non loqueretur semper de eodem verbo: tamen sufficere, quod agnoscit Bellarminus, hæc verba, *vnde tanta vis aquæ*, & quæ sequuntur, esse tantum de verbo Sacramentali. Nam etiam Calvinus hæc sola describat: et si nos plenius simus prosequuti. Ex quo ergo constat hoc verbum Sacramentale efficax esse, non quia dicitur, siue ut Bellarminus explicat, est aer percussus; sed quatenus est obiectum fidei, ac proinde intellectus, ut paulo ante notauimus. Nam eo ipso nostrum dogma necessario stabilitur.

XXIV. Quomodo autem credatur actu: iam explicatum est. Exemplum de Turca, prout descriptum à Baptista, alienissimum est à veritate. Nullum enim Sacramentum administrari potest à Turca. Atque adeo aliis verbis erat à Bellarmino propositum, *Si per impossibile, aiebat, tota periret Ecclesia, & tamen Turca quispian, qui nosset res nostras, infantem baptizaret, cum intentione faciendi, quod Christus instituit, & Ecclesia faciebat, certe ille esset baptizatus. Quæ forma penitus nugatoria est; supponens id futurum, quod tamen fateatur esse impossibile. Quis quis iam latageret prouidere cibum hippocentauris & trag. laphis, si voquam vlli futurum essent. Certe si per impossibile Sophistæ nulli essent, longe melius ageretur cum Ecclesia. Cæterum de Ministro Baptismi suo loco disputatum imus.*

XXV. Secundo, dico Augustinum in ea disquisitione semper loqui de eodem verbo, sed, ut solet specialis doctrina illustrari, confirmarique, à generali. Quomodo si quis de hominis natura disputans, ascendat ad naturam animalis. Omnino enim Augustinus probat verbum Sacramentale mundare, quia nimirum sit verbum Dei: Scriptura autem doceat verbum Dei mundare: Quod quia noluit assequi Bellarminus, ideo nonnullis finxit sibi obiectantes perpetuam æquiuocationem: cuius ne vmbra quidem vlla esse potest; nisi apud eos, qui siue ignorantia, siue industria, reliquis imputant somnia sua.

XXVI. Vnum breuiator omisit; quod nos non debemus. Non est fides, quæ dat virtutem mundandi elemento: non enim ideo aqua habet vim mundandi, quia ego credo, sed quia est Sacramentum à Deo institutum. Item alterum. Non negari ab Augustino, verbum ipsum, ut dicitur, & ut est res sensibilis, habere virtutem. Nam si aqua ipsa habet virtutem mundandi, quanto magis verbum ut sensibile: sed negari virtutem illam esse à verbo, ut est res sensibilis. Itaque totum Sacramentum habet virtutem: sed habet à verbo, ut verbum est res spiritualis, & sola fide cognoscibilis.

XXVII. Ad primum respondéo: concedi fidem non dare vim elemento: neque id Augustinum dixisse: aut quenquam nostrum dicere. Nam quis negat hanc vim esse ab institutione? & hanc institutionem esse Dei penitus, & solius? Sed esse dixit Augustinus & nos asserimus, aquæ à verbo, non quia auditur, sed quia creditur. Nimirum, ut fides constitutur, non causa efficiens vim in aqua mundandi: nam id verbo diferte tribuitur: sed ut sit causa, sine qua verbum non facit eam virtutem: nimirum, quia causa moralis agit in intellectum & voluntatem: aqua autem non potest in intellectu, multo minus in voluntatem quicquam agere non sibi natura-

le; nisi mediante verbo: quo persuadetur & intellectus & voluntas.

XXVIII. In altero manifestam imposturam esse dico: cum ponitur, quod est contra Augustini verba. Non negatur, inquit, verbum ipsum habere vim, quatenus est sensibile. Quid ergo? estne verbum sensibile, aliter quam audibile? Quod si non est, profecto si vim habet, quatenus sensibile, habet quatenus auditur. Atqui hoc est, quod Augustinus negat, *Faciente*; inquit, *non quia auditur*. Itaque illud, *Si aqua ipsa habet virtutem emundandi, quanto magis verbum, ut sensibile?* si audisset Augustinus, sibilis excepisset; ut profectum ab homine mentis emotæ. Nam dicendum erat, si aqua, quanto magis verbum. Vel, si aqua, quia sentitur, quanto magis verbum quia sentitur. Et non inepta conclusio esset: quia per quod quid tale est, ipsum est magis tale. Sed Sophista neutrum dixit: & dixit, si aqua, quanto magis verbum sensibile, id est, quatenus sentitur: quod est ineptum.

CAP. XVII.

Contra verbum Sacramentale prædicatum Argumenta Suaris.

I. Svarès & Bellarminus contra disputant. Primum argumentum sic constituitur à Suare. Verbum concionatorum, vel est necessarium ad conficienda Sacramenta, vel non est. Si prius; ergo nullum verbum esset necessarium: Nam si necessarium aliquid; ergo vel concionatorum, vel consecratorum. At non consecratorum: nam ab aduersariis profus reicitur. Si ergo non concionatorum, sequitur nullum. At si concionatorum dicant necessarium: ostendant vbi Christus id instituerit, aut præceperit. Nobis enim, inquit, traditum non est; neque etiam in Scriptura legimus, sed potius contrarium.

II. Huius argumenti posteriorem partem Bellarminus urget; à Scripturis negatur. Et confirmat; quia Ioannis tertio, *Nisi quis renatus fuerit*. Et 4. cum. Dominus baptizaret pet discipulos: Et Marci ultimo, *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*. Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum*: Et Petri; *Vos saluos facit Baptisma*. His, inquam, locis, nulla mentio verbi, nedum concionis.

III. Sed Svarès adeo est inepte argumentatus; ut ostenderit se argumentandi leges ignorare. Quis enim à disparatis ita est vnquam argumentatus, ut disparationis omnes partes tolleret? Quæ potest inde conclusio elici? Necessarium est verbum concionale, aut non est. At neque est, neque non est. Ergo quid perficiant noui ex Iaponia Logici, quibus credo Aristoteles organum nunquam composuit; suo tempore non cognitis. Imo doceant, quomodo idem neque sit necessarium, neque non sit. Ex illo scilicet principio, in singulis alterutrum necesse, vel esse, vel non esse. Tam sunt mirabilia Iesuitarum ingenia. An nouum genus est miraculorum: quod non stupidos reddat auditores, sed à stupidis autoribus fiat? Mitto calumniam de consecratorio reiecto: neque enim iterato refutari digna.

IV. Magis Theologo digna pars illa de auctoritate Scripturæ. Sano si nusquam locorum tradiderit illa quicquam de verbo, quod illi concionatorum dicunt; nos prædicatum malumus: in nobis nulla mora est quominus triumphantes Papistæ in capitolium albis equis inuehantur. Et si poteramus æquo iure in eadem scriptura querere verbum demurmuratum: nisi nollet aduersarij eodem iure nos vti in se: quo illi nunc volunt in nos. Vtrumque est; nos qui demurmuratum, decantatum, incantatum nullum verbum volumus: quia nullum in Scriptura comperimus; eosdem eodem iure ne prædicatum quidem velle æquum est, si iudem nullum in Scriptura.

V. Sed quid mentis Bellarmino concludenti. Nullum est vno, altero, tertio, quarto loco, ergo nusquam? Næ Arrius similiter; non est in scripturis, vno, altero, tertio, quarto loco, ergo nusquam. Nam quis nescit potuisse eisdem deligere, non quos oportuit, sed quos libuit? Sic memini puer videre pueros ludere quæri vbi vis gentium, potius quam vbi essent. Quid denique si nos vigeamus, in eisdem illis locis nullum esse verbum consecratorum? Ergone tolleret concludentes, nusquam esse? & se speret ille tutorem fore aduersum nos? Scilicet nos lolio victimamus: illi datum non nisi pascier ambrosia.

VI. Duo, inquit, tantum loca sunt, vbi sit mentio verborum, At Ephesios 5; *Mundauit enim lauacro aqua in verbo*, Matthæi ultimo, *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. Sed prior debet per posteriorem explicari. Et ita sit apud Chrysostomum, Theodoretum, Theophylactum, Anselmum, alios: excepto vno Hieronymo, qui non literaliter exposuit, sed tropologice. In posteriore, negat concionem nominari tanquam partem essentialem Sacramenti: sed instructionem adultorum præcedentem Baptismum.

VII. Nos negamus his solis locis constare verbum Sacramentis adhibendum. Nam quotquot loci sunt in quibus instituuntur, aut instituta recitantur Sacramenta, ij omnes huc pertinent: quia nulla institutio aut est, aut fuit vnquam absque verbo, & quidem prædicato; ut docuimus superiori capite.

VIII. Consentimus locum ex ad Ephesios intelligendum per alterum ex Matthæo: nec negamus verbum esse inuocationem illam Trinitatis: sed esse hanc inuocationem Trinitatis, verbum demurmuratum negamus: dicimus esse potius prædicatum, explicatum, denique si velint, concionatorum: ita enim probatur superiori capite.

IX. Secundum argumentum Suaris. Si concio est necessaria, ergo vel propter eum qui suscipit Sacramentum; vel propter circumstantes, vel propter suscipientem: nam si sine non est eapax; ut infantes, & phrenetici: neque non indiget; quia est sufficienter instructus & dispositus. Non propter circumstantes: tum propter easdem rationes, tum quia adsunt per accidens. Non propter conferentem: quia aliud est baptizare, aliud euangelizare, prioris ad Corinthios primo: vbi Anselmus notauit, non quicumque idoneus est ad Sacramentum administrandum, esse etiam ad docendum.

X. Huius argumenti posteriorem partem Bellarminus adsumpsit; & ita for-

manic. Si ita esset, non distinguerentur officia concionandi & baptizandi. Quicumque enim concionaretur; hoc ipso baptizaret: quandoquidem ministraret formam Baptismi: & contra, qui baptizaret concionaretur, cum Baptismus formaliter nihil aliud sit nisi concio. At contradicit huic sententia Beatus Paulus r. prior. ad Corinth. ubi notat Ambrosio adscriptus Commentarius, minus esse baptizare, quam concionari: eo quod qui baptizat, solum pronuntiet solennia quaedam verba, & aquam infundat: quod facillimum est.

XI. Respondeo ad argumentum negari assumptum. Et concionem, id est, verbum prædicatum esse Sacramentum necessarium, propter suscipientem, propter adstantes, propter conferentem. Nimirum Neque ille suscipiet Sacramentum: neque ista adstante Sacramento: neque hic denique conferet Sacramentum: quandoquidem ablato verbo prædicato, clementum nullum esse potest Sacramentum.

XII. At suscipiens plerumque non est capax. Respondeo, capacitatem dici, vel actu præsentem, vel facultate in futurum. Concedo non semper esse capacitatem actu; id est, eodem momento, quo suscipit Sacramentum, non capere, quid circa se agatur, aut dicatur. Sed dico neminem admittendum ad Sacramentum vllum, qui saltem altero modo non sit capax. Atque hoc genus capacitatis efficit, ut necessarium sit verbum; & verbum prædicatum; nemo omnino capax esse poterit vnquam. Non enim intelligi potest, quod vel non dictum; vel ita dictum, ut in solo murmure consistat: nam solum murmur nihil significat.

XIII. At plerumque suscipiens adeo est eruditus, & præparatus, ut non eget verbo: Sed hoc negamus. Non enim propterea necessarium verbum, ut tantum erudiat, sed ut instituat Sacramentum. Nec vnquam instituit, nisi prædicatum; id est, vel erudiens actu, vel potens erudire etiam aliquantulo post. Quare etiam qui eruditissimi sunt, opus habent hoc verbo, quum suscipiunt Sacramentum: quia absque eo Sacramentum nullum suscipiunt. Atque ita semper factum in Ecclesia vera. Nam hæc prius erudiebat diligentissime Catechumenos: post admittere ad Sacramenta: non nuda signa, sed vestita suis suis illis verbis, quæ jam edocti fuerant dum essent in Catechumenis.

XIV. Adstantes sunt per accidens. Fortasse, inquam: sed nego sequi: si adstant per accidens, ideo non necessarium iis verbum prædicatum. Quia adstantes intelligimus, non fabule, sed Sacramento: atqui si nullum sit verbum, nemo neque per se, neque per accidens adstante potest Sacramento: quod nullum est neque esse potest. Quamquam Eucharistia saltem nemo adesse debet per accidens; legitimus ille Canon apud Gratianum de Consecratione, distinctione secunda, *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus.* Tum autem Paulus in priore ad Corinthios negat vtendum sermone incognito, tum alias ob causas, tum propter superuenientes infideles: qui tamen negari non possunt adesse per accidens.

XV. Superest minister Sacramenti. Si aliud est, inquit Suares, euangelizare, aliud baptizare: ergo propter ministerium non est necessarium verbum prædicatum. Ast ego consequentiam nego. Quid enim obstat quominus sint eiusdem vnus rei partes suis differentis disparata? Et si possunt vnus aliquid componere quæ inter se disparata, cur qui eam rem vsurpat, non possit partes vsurpare nisi eas ut disparari? Hoc Suares oblitus est docere: quasi sola sua autoritate speraret futurum, ut nemo hisceceret contra.

XVI. Nec laudabilius Bellarminus. Si est, inquit, necessarium verbum prædicatum, ergo non distinguerentur officia concionandi, & baptizandi. Aque, inquam, absurda consequentia. Imo quia vtutrumque necessarium, & baptizare, id est, aqua intingere, & prædicare verbum Sacramentale: ergo ambo distincta sunt inter se: nam si indistincta: non essent duo necessaria, sed vnus tantum. Adeo inconsiderate Bellarminus argumentatur.

XVII. Sed enim, inquit, quicumque concionaretur, eo ipso baptizaret. Et hoc falsum, inquam. Atqui ministraret formam Baptismi. Iterum falsum. Nam, ut dixi, non recipiuntur baptizare & concionari: baptizare, inquam, id est, formam Baptismi prædicare. Nam verbum forma est Baptismi, non absolute, sed tum cum accedit aqua. Potest autem vsurpari alias, & cum nulla aqua est: exempli gratia, qui autor est Catechismi Tridentini, tum eum doctrinam explicat Baptismi; prædicat ille quidem verbum Baptismi: sed non baptizat tamen. Ne Bellarminus quidem tum baptizabat quoniam, quum capite tertio de Sacramento Baptismi, formam ipsam recitaret. Denique, etsi necessaria sit aqua ad celebrationem Baptismi, tamen non est quæcumque lotio idem cum Baptismo: sed lotio cum iis verbis; cur non eque verum: etsi necessarium sit verbum; tamen non quemcumque vsum verbi esse Sacramentum: sed verbum cum eo elemento.

XVIII. Tertium Suares argumentum. Interrogo: quid sit necessario docendum, ut Sacramentum conficiatur; nunquid tota doctrina fidei, an aliquod certum mysterium, aut fortasse institutio illius Sacramenti, quod tradendum est? At non primum: quia sic hereticus prædicans falsam doctrinam, non conficeret Sacramentum. Non secundum; quia nihil eo absurdius: tum autem oportet certa verborum formula, Sacramentum confici. Tertium nescio quo fato oblitus sit refutare. Credo aliud egisse, cum hoc egeret.

XIX. Respondeo, non esse necessarium, tum cum conficitur vnus Sacramentum, vniter tam reperti fidei doctrinam: omnia explicari symboli capita. Sed aliquod caput esse necessarium. Neque nos ille exterrere absurditate ficta: Pueris ista sunt mouendis apposita terribilissima, quæ viri constantes rident. Verum, inquit, certis verbis oportet concipi formam Sacramenti. Fateor, certam esse debere formam cuiusque Sacramenti. Sed quid tum? An propterea non sufficiet vnus verbi mysterium explicatum ad formam Sacramenti? Nemini sanò videbitur. Quærit quod sit illud mysterium? Breuiter respondeo; hæc ipsa forma Sacramenti:

Hanc, inquam, semper oportet prædicari, ut conficiatur Sacramentum: prædicari, inquam, non demurmurati.

CAP. XVIII.

Contra verbum Sacramentale prædicatum Argumenta Bellarmini.

I. Hætenus Suares: deinceps argumenta erunt propria Bellarmini. Primum, si forma Baptismi esset concio, varia essent baptismata, pro varietate concionum. Ratio consequentiæ: quia non omnes eodem modo concionantur. At vnus baptismata est, sicut vnus Deus: & vnus Dominus; ad Ephes. 4.

II. Respondeo negari consequentiam. Nec vero eius ratio vlla est, quia non omnes eodem modo concionentur, sed est potius repetitio consequentis: vel absurda petitio principij. Est enim idem, varietas concionum, & non eodem omnes modo concionari. Porro, varietas vel essentiam attingit verbi Sacramentalis, vel accidentia. Quam distinctionem ipsi coguntur admittere aduersarij: & fatent solam essentialem mutationem vitare Sacramenta; ut si quis baptizaret in nomine Patris solius Dei. Accidentariam vero minime: ut cum variis linguis pronuntiantur verba Sacramentalia; Hebræicè, Græcè, Latine; vel cum Græcus dicit, *baptizetur*: Latinus autem, *Ego baptizo te*. Cum ergo non sit omnis prædicandi varietas, essentialis: constat non propterea multiplicari baptismata, si quæ sit concionandi diuersitas.

III. Secundum. Si forma Baptismi esset concio, falsum baptismum haberent hæretici: Ratio consequentiæ. Quia non potest esse vera prædicatio hæreticorum. At Ecclesia approbat Baptisma quorumlibet hæreticorum, modo detur verbis præscriptis; *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti* etiam addant peruersissimam concionem & explicationem. Teste Augustino c. 15. tertij de Baptismo.

IV. Respondeo, argumentum esse simile præcedenti. Itaque negari consequentiam. Et rationem consequentiæ additam, rursus ineptam esse principij petitionem. Porro, non omnem doctrinam hæreticorum esse falsam: sed certa quædam capita vera. Possit ergo in alijs capitibus errare hæreticos, qui tamen formam Sacramenti retineant integram. Imo possunt etiam formam ipsam Sacramenti vitare praua sua intelligentia, siue expositione: ut tamen verum sit Sacramentum: nimirum, quia is errore interpretantis sit; quia non obstat, quominus forma ipsa sana sit: nimirum, quia recte intelligitur à percipiente: aut intelligi possit. Cuius rei ratio est, quia Sacramento vim addit verbum, non quia dicitur, sed quia creditur. Itaque quicquid ille putet dicere, qui Sacramenta confert, tamen Sacramentalia verba non aliter significant, quam instituit autor Sacramentorum. Qui ergo sic credit, id est, intelligit quomodo Christus instituit, is habet veram formam Baptismi: quantumvis deerrante eo qui confert.

V. Tertium. Baptismus apud Papistas datur absque vlla concione. Et tamen non iubentur rebaptizari Papistæ. Quomodo ista coherent, ut concio sit forma Baptismi, & tamen sine concione verus Baptismus dari possit?

VI. Imo apud Papistas non datur Baptismus absque vlla concione. Habent enim Papistæ verbum Sacramentale, sine quo non baptizant. Et verbum quidem muturatum: sed vitio conferentis: potest enim explicari: ita enim significat, ut est institutum: & re vera ab iisdem explicatur, qua in Concionibus, qua in Catechismis, qua in Controversiis: quæ varia sunt prædicandi genera, vnde sarcini potest defectus muturatis. Quare nihil est necesse iterari apud eos acceptum Baptisma.

VII. Quartum. Si forma Baptismi esset concio, infantes non essent baptizandi. Non enim fieri debet concio, ubi non est, qui audiat, & intelligat. Et Augustinus dixit, mundari infantes verbo Sacramentali, quoniam Ecclesia credit. Nimirum quia baptizantur in fide aliena; quæ in sua non possunt.

VIII. Negatur consequentia: si concio sufficit pro verbo prædicato, ut sumus protestati. Nullam autem concionem fieri debere, ubi non sit quæ non audiat, nego simpliciter concedendum: sed tantum ubi nemo sit: quæ audire possit. Quædam enim conciones fiunt ad instructionem præsentem: quædam ad futuram. At verba incognita neutri instructioni sunt apta: itaque eorum nullus vsus esse potest in Ecclesia, nedum ad Sacramentorum celebrationem: sed verba prædicata, contra, & præsentem adificationem habent, si sit qui attendat, & percipiat; ut quum adulti baptizantur: & futuram, si sint qui attendere & percipere apti nati sint, ut infantes.

IX. Deinde; falsum non esse qui audiat, & intelligat. Nam Ecclesia audit, & intelligit. Et Augustinus dixit, mundari infantes verbo Sacramentali, quoniam Ecclesia credit. Nimirum quia baptizantur in fide aliena; quæ in sua non possunt.

X. Bellarminus instat. Si verbi prædicatio est de essentia baptismi non minus quam aqua, certe debet percipi non minus quam aqua: alioqui non modo inutile, sed etiam nullum erit Sacramentum. Quod si aqua aspergeretur à Ministro, infantem vero non contingeret, nemo diceret illum esse baptizatum. Ergo si concio fiat, & non percipiatur ab infante, non potest dici esse baptizatus.

XI. Imo, inquam, non valet consequentia: propter rerum dissimilitudinem. Nam aqua præter præsentem tactum corporis nullam vim habet. Ast verbum, & auditum habet, & instructionem. Et auditus quidem præsens est: sed notentur Augustini verba, *Non quia dicitur* (& dictio pertinet ad auditum) *sed quia creditur*. Instructio autem non tantum præsens est, sed etiam futura. Quam autem virtus sit verbi Sacramentalis instructio, nihil mirum adhiberi verbum non inutiliter, etiam si præsens non sit instructio, sicut nonnulla vtiliter à Christo discipuli audierunt, quæ tamen aliquantulo post intellexerunt. Nec mirum inutiliter adhiberi aquam, sine præsentem tactu: quandoquidem eius proprietates sit, ut corpus tangat: id est, vsus nullus nisi præsens.

XII. Quintum. Verba à Domino præscripta in Baptismo, non habent formam instructionis, sed inuocationis, & benedictionis. Non enim d. etum. Docete omnes gentes nomen Patris, Filij, Spiritus Sancti: sed, *baptizantes eos in nomina Patris*: Quæ verba respiciunt actum baptizandi,

non actum docendi: proinde sonant inuocationem Trinitatis super aquæ asperisionem, non declarationem mysterij ad auditores. Et probatur ex collatione aliorum locorum, Marci ultimo, *in nomine meo demonia eiiciunt*. Actorum 3. *In nomine Iesu Christi, surge, & ambula*. Matthæi 7. *Nonne in nomine tuo demonia eiicimus?* & alibi passim. Deinde; si verba ista ad instructionem pertinerent, valde imperfecta essent: non enim solum instrui debent de Trinitate qui baptizantur, sed etiam de incarnatione, & passione Domini, & præcipue de promissione gratiæ, ob Christi meritum. Quarum rerum nulla in his verbis mentio.

XIII. Imo absurde disparantur instructio, & inuocatio, benedictioque. Nihil enim obstat quominus vnum idemque verbum vtramque vim habeat. Quia nulla inuocatio, nulla benedictio solo murmure debet constare. Vnde prioris ad Corinth. 14. *Si precor lingua, spiritus meus precatur, sed intelligentia mea est in fructuosa. Quid est igitur? Precabor spiritu: sed precabor etiam intelligentia.* Certe si preces habere possunt intelligentiam, ergo & instructionem. Nam hæc nihil est, quam intelligentia comunicata.

XIV. Sed verba Baptismi actum baptizandi respiciunt, non actum docendi. Hoc, inquam, rursus inepte: respiciunt enim vtrumque: nimirum actum baptizandi, docendo: & actum docendi, baptizando. Scilicet, vt simul constet & adhiberi lauacrum aquæ: & in quem finem. Nam absque hoc esset, nihil aliud posset quisquam factum dicere, quam quod vulgo solet: vt 1. Regum 22. *Et lauerunt currum eius in piscina Samariae.* Aut Matthæi 6. *Faciem tuam laua.* Neque interesset inter Nahamani lauacrum, 2. Regum 5. & Eunuchi, Actor. 8. Cum igitur verba Baptismi significent, quid agatur: ergo non tantum agunt, sed etiam instruunt contra quam Belarminus sperauit nobis persuasum iri.

XV. Sed aliis locis sonant inuocationem, non instructionem. Falsum, inquam: omnibus enim locis instructionem sonant. Et in iis ipsis quos Belarminus selegit. Certe in primum Franciscus Lucas sic habet, *Id est, inuocato nomine meo, & virtute potestateque mea: vide Matthæi septimo, versu vicefimo secundo.* Hoc autem ita citato loco, sic notauerat, *Hic in prima pro Christi Domini auctoritate & legatione accipiendum videtur nominari illa & celeberrima, qua in Ecclesia Catholica, iisque qui ab ea ad publicam munia deputantur, fulget.* Carthusianus in illa Marci, *id est, in mea potestate, & per inuocationem nominis mei.* Nec aliter Gorranus, nec etiam Emmanuel Sa. Eadem ratio verborum ex Actor. 3. Lyranus, *in nomine Iesu Christi: id est, in virtute eius.* Emmanuel Sa, *Nomine, id est, virtute.* Glossa interlinearis, *Gratus seruus non se, sed Dominum glorificat: vt credatur in eum cui resistebant.*

XVI. His igitur locis, hæc phrasis, *in nomine*, non tantum inuocatio est diuini auxiliij; sed etiam concio, qua faciendis miraculis adstantes erudiebantur fieri non humana virtute; sed diuina. Et sane, cum certum sit nulla miracula ab Apostolis edita, non in nomine Christi, tamen certum est edita, nonnulla absque inuocatione; vt quæ narrantur facta ex umbra Petri, Actorum quinto: & sudariis Pauli, Actor. 19.

XVII. Quid nunc obstat, quominus in Baptismo etiam simul inuocatio sit & concio? Nam sane Carthusianus in postremum Matthæi sic inuit, *Baptizantes eos, id est, regenerantes ex aqua & Spiritu Sancto: lauantes lauacro in verbo vita, videlicet in nomine inuocato, & in virtute Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Et Ferus in eundem locum, *Confertur Baptismus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, vt sciamus, non sacerdotem tantum illic operari, sed potius ipsam sanctam Trinitatem: idemque esse & eiusdem valoris ab homine baptizari, ac si Deus ipse nos baptizaret.* Anselmus, *In nomine, id est, in confessione Trinitatis.* Zacharias Chrysolopolitanus, *In professione Patris, & Filij, & Spiritus Sancti baptizato: vt quorum est vna Deitas, vna sit largitio.*

XVIII. Sed hæc imperfecta institutio. Nimirum, inquam, Baptismatum doctrina sic nominatur ad Hebr. 6. *pertinens ad initia Christiana religionis*, inquit Iustinianus. Fateor ergo instructionem, quæ habetur in verbis Sacramentalibus esse valde imperfectam. Sed inepte dico inde concludi, non esse instructionem. Et quam mihi dabunt, quæso, concionem, quæ contineat omnia capita religionis Christianæ? Debere autem in Sacramentis administrandis omnia tradi; negamus. Nam etiam Catechumenis omnia tradebantur, non in administrando Baptismo, sed prius. Vnde Hieronymi dictum in Matthæi ult. *Non potest fieri, vt corpus Baptismi recipiat Sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem.*

XIX. Sextum. Verba quæ dicuntur in mysterio Eucharistiæ, ab Apostolo dicuntur verba benedictionis: quod certe non instructionem, sed consecrationem sonat. Prioris ad Cor. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?*

XX. Nihil noui: sed vt prius inepte benedictio opponitur instructioni: cum tamen nihil benedicatur nisi instruendo cum cuius gratia fiat benedictio.

XXI. Postremus labor est à Concilijs & Patribus. Ab illis; quia Nicæno Concilio iubentur rebaptizari Paulianistæ: Laodiceno Cataphryges. At contra, Arelateni primo prohibentur Arianis; quia illi nec credebant Trinitatem, nec baptizabant cum eius inuocatione. At Ariani hæc ea non crederent; tamen eius nomine Baptismum celebrabant. Patres autem aliquot inducuntur, qui inuocatione, consecrationeque perfici dicunt Sacramentum, & verbis cælestibus.

XXII. Sed hæc iam ante confecta sunt: nec iterum repetenda. Paulinianorum, & Cataphrygum forma Baptismi, neque re neque verbis eadem fuit cum Christiana. Itaque non tantum idem sonus non audiebatur: sed ne quidem res eadem poterat significari: propterea non conficiebatur Sacramentum. Et id quidem non propter vitiosum sonum; sed propter vitiosam fidem. Vnde constat necessaria, verbum sacramentale debere esse significans, & instruens. Nam si tantum oporteret esse sonans; quodcunque verbum perinde esset. Quia nullum errorem aut contineret, aut doceret. De inuocatione & consecratione; non est quod addam plura.

CAP. XIX.

De intentione Ministri.

I. IN celebratione Sacramenti disputant serio Papistæ de intentione Ministri, Iodocus Rauestein Tiletanus Apologia Tridentinæ parte altera ad 11. canonem sessionis 6. Dominicus Soto in 4. Sententiarum, distinct. 1. quæst. 5. art. 8. Bellarminus libr. 1. cap. 27. & 28. Gregorius de Valentia disputat. 3. quæst. 5. punct. 3. Valques in 3. Thomæ, disput. 138. Saures de Sacramentis, disput. 13. lect. 2. In oppositum Chemnitius examinis part. 2. ad Canonem 11. session. 7. Ioannes Scharpius in cursu Theologico de Sacramentis.

II. Sententiam suam repetunt Papistæ ex Eugenij IV. decretis ad Armenos: in quibus hæc legas, *Omnia Sacramenta tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, & persona Ministri confertis Sacramentum, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia: quorum se aliquid desit, non perficitur Sacramentum.* Cuius Eugenij vestigijs insistentis Tridentinum Conciliabulum, canonem edidit 11. de Sacramentis, sessionis septima, *Si quis dixerit in Ministris dum Sacramentum conficiunt, & confertur, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit.*

III. Sunt ista quidem paucissima verba: sed illa eadem perplexissima: adeo vt iis explicandis vehementer sudetur: vt fieri amat in adinuationibus humanis, quæ vix vnquam omnibus eodem modo placeant: sed aliis aliter, atque aliter: siue nouis paraphrasibus explicentur: siue violentis distinctionibus castigentur: siue miris denique artibus vertantur, inuertantur. Quo in studio, vel maxima laus fuit Sophistarum è Schola, immaniter abundantium & suo nimio otio, & aliorum patientia: imo impotenter illudentium Ecclesiæ, in qua sibi non erudiendæ plebis partes, sed imperandi conscientijs sperantur impositas. Et vero siue ille Eugenius, siue hoc Concilium Tridentinum, de industria sunt ita generaliter loquuti, vt nihil certi definiendo, suam permitterent his nugacibus libertatem commentandi, disputandi, magno denique conatu nihil agendi. Nam etsi non ignorarent in hac ipsa definitione miras ambiguitates esse, variè assertas negatasve, tamen nihil earum dehibere sunt ausi. Magna scilicet religionis laude.

IV. Eugenius tamen ille concilio isto fuit hoc vno saltem diligentior, quod explicuit, quomodo requiri putauerit intentionem Sacerdotis: nempe vt absque ea non possit confici id Sacramentum, quod tamen sperabatur conficiendum; imo putabatur peragi. Adeo, vt quicquid tum solenniter gerebatur, hunc vnum ob defectum, in meras abeat præstigijs, siue somniationes; in quibus, quum multa fiant, & multo conatu, tamen nihil sit denique.

V. Sed Tridentinus feruor, adeo fuit intentus Anathematum furoribus, vt quam rem habebat præ manibus negligentius tractarit. Quid enim? Tantum definiit, in ministris requiri intentionem. Ingens scilicet operæ pretium: dignum tanto cœtu, tam magnifica pompa: dignum iis quorum arbitrium esset in vniuersam Christianitatem summum. Arqui possunt quædam in Ministro requiri, quæ tamen ad essentiam, perfectionemve Sacramenti non pertineant. Quis enim ea saltem neget requiri, quæ absque peccato abesse non possunt, & quidem mortali: vt Sophistis loqui mos est? Exempli gratia, Voculam dico illam enim. Quia Papistis iam pridem certum peccare mortaliter Sacerdotem, qui in celebrando dixerit, *Hæc est corpus meum.* Quid? quod etiam Sacras vestes, (ita appellant) omitti nolunt? Ergo hæc in Ministro requiruntur. Quid? vitam quidem probam; aut conscientiam sanam negabuntne Tridentini requiri? Vnde patet nimis fuisse in definiendo somnolentos bonos illos paterculos: nec plene, aut distincte suam fidem expressisse.

VI. Mirum, non fuisse hanc ansam multiplicandi Scholasticas quæstiones? Hactenus enim, qui se professi sunt arcanorum Tridentinorum interpretes idoneos, suppleuerunt ex Eugenio, quod Tridentini defuit: nec aliter hoc anathematis oraculum explicarunt, quam de intentione absolute necessaria; non in Ministro tantum, sed in Sacramento, videlicet conficiendo, perficiendoque. Summa est, in Ecclesia Papistica, Baptismum, Eucharistiamque nullam esse, sed meras agi duntaxat nugas, nisi succurrat intentio.

VII. Sed hoc iam quid est nominis? Omnia definitio ab Eugenio, à Tridentinis omissa. In Scholis diligentius inquisita, gemino capite: cuius obiecti: cuius gradus.

VIII. Obiectum definitur, *Facere id quod facit Ecclesia.* Sed inde, crex gemina. Quenam Ecclesia: & quid faciat. Nam Ecclesia Catholica, vel hæretica. Estne ergo intendendum id quod Ecclesia Catholica facit? Videbuntur ergo rebaptizandi, qui baptizati apud hæreticos? Itaque Bellarminus definit perinde esse, *Quid si quis intendat facere, quod facit aliqua Ecclesia particularis, & falsa: & intendat non facere, quod facit Ecclesia Romana? Respondet id etiam sufficere.* Non satis considerate. Nulli enim essent hæretici rebaptizandi: contra quam de Paulianistis sancitum Nicæni Concilij canonis penultimo Sed & Thomas art. 10. quæst. 64. part. 1. Ecclesiæ intentionem rectam dicit esse: & ministrum confortantem se huic intentioni, perficere Sacramentum.

IX. In eo quod facit Ecclesia, varius distinctionum lusus. Primo, distinctus est effectus à fine: vt scilicet aliud sit id quod facit Ecclesia, & finis propter quem id facit. Poss. est. Etus consideratus materialiter vel formaliter. Materialiter in nuda asperisione aquæ, nudaque pronuntiatione verborum. Formaliter, cum ita asperigitur aqua, & pronuntiantur verba, vt simul intendatur Sacramentum.

X. Fuere igitur, teste Suare, qui dicerent ad perficiendum Sacramentum, requiri quidem voluntatem faciendi actiones illas externas lauandi & proferendi verba: negarent tamen præter hanc voluntatem esse necessariam intentionem faciendi Sacramentum. Etsi minister velit debita verba proferre super debita materia, etiam si decipiendi, vel illudendi causa faciat, futurum validum Sacramentum. Et habuerunt iam olim exemplum Athanasij, à qu

CAP. XX.

Argumenta Papistica.

I. Primum aduersariis argumentum apud Thomam. Quæcunque præter intentionem fiunt, sunt casualia: Ast operatio sacramentorum, non est casualis: Ergo sacramenta requirunt intentionem Ministri. Hoc argumentum nescio quam ob causam a recentibus nostris sophistis pro neglecto sit habitum.

II. Mirus stupor Angelici doctoris: qui non viderit in seipsum redire hoc quicquid tibi est: Dic enim. Nulla operatio sacramentorum est casualis: At justificatio est operatio sacramentorum: Ergo justificatio non est casualis. Perge, quicquid præter intentionem fit, id est casuale: At justificatio in sacramentis, non est casualis: Ergo quid? Non vides Thomam, quid sequatur? an admonendus es? Ergo justificatio in sacramentis requirit intentionem Ministri. Atqui hoc ipsum non hodie tantum tui maximi ad miratores negant, distinguentes finem remotum a fine propinquo: sed tu ipse præiustis, art. 8. q. 64. Quid ergo? Nempe huc res redit, vt vel concedas aliquam operationem sacramentorum esse casualem, vel neges aut iustificationem esse operationem sacramentorum: aut certe quæ sunt præter intentionem esse casualia. Quæ tu tamen omnia posuisti tanquam vera. Rursus hæreticorum Baptismum ratum esse concedunt Papistæ: Ast inter hæreticos aliqui negant Baptismum quicquam conferre iustificationem. Ergo illi, cum baptizant, nullam habent in intentione iustificationem. Hæc igitur accidit præter eorum intentionem. Ergo est casualiter?

III. Sed nodus est facilis. Nihil est casuale absolute, sed tantum relate ad hanc illamve causam. Sic possunt remiges nihil aliud habere in animo, quam remos agitare: qui autem sedet ad clauum cursum moderatur. Itaque quod huc dirigitur cursus potius quam illuc, potest remigibus esse fortuitum: at non sedenti ad clauum. Quare in syllogismo vitium est, quo plus concluditur quam fuit propositum: nam intentio Ministri non fuit in antecedente: sed duntaxat intentio: quæ potest esse vel Ministri, vel suscipientis, vel offerentis: potest denique esse instituentis. Nondum autem probatum est, si fiat præter intentionem Ministri, esse fortuitum propterea.

IV. Neque verò fortuitum dici potest, id quod euenit secundum intentionem sui agentis. In sacramentorum autem effectibus, quæ in anima fiunt; agens est Deus: non autem Minister. Vnde Baptiste dicebat, se baptizare aqua; Christum autem Spiritu. Et in Canone Missæ Latine sic oratur, Quam oblationem, tu Deus, in omnibus, quas, benedixisti, adscriptam, variam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris, vt nobis corpus & sanguis filii dilectissimi filii Domini Dei nostri Iesu Christi. Adde, ne id quidem fortuitum dici posse, quod fit in anima sumentis, secundum intentionem ipsius sumentis. Cum ergo concurrunt & efficientis & patientis intentiones; absurdum est fortuitum id dicere propter defectum eius, qui neque agit quicquam, nec patitur.

V. Secundum argumentum, ab eodem est Thomam, non neglectum a Bellarmino. Sed apud Thomam dilutius. Quando aliquid se habet ad multa, id per aliquid determinandum ad vnum; si hoc effici debeat. Ea vero quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimode agi: nam ablutio, exempli gratia, ad munditiam; sanitatemque corporis, ad ludum; & multa alia. Ergo ea oportet determinari ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis. Quam intentionem significant verba, Ego te baptizo in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti.

VI. Sic Thomas sed peccans primo vt in præcedenti, plura concludens, quam erant proposita. In antecedente enim duntaxat dictum, determinari debere: In conclusione autem; determinari per intentionem Ministri. Deinde falso sumit, illa verba, Ego te baptizo; significare intentionem Ministri: cum significant potius operationem externam, quæ descripta est ab ipsis Papistis, tum applicatione elementis, tum nuncupatione verborum formalium. Nam profecto hæc verba sonant actum præsentem: non ergo intentionem siue habitualem Thomæ; siue virtualement Scoti; quarum neutra actus est.

VII. Bellarminus ergo sic maluit. Sicut certa forma verborum requiritur necessario, vt determinetur in differentia materiae: ita requiritur aliquid quo determinetur in differentia formæ. Nam illa verba, Ego te baptizo, & similia, possunt habere varias significationes: Nihil autem fingi potest, quo determinetur hæc indifferentia formæ, nisi intentio Ministri, qui illa verba profert, & cuius est tota actio.

VIII. Imo indifferentiam formæ quis vnquam audiuit. Quod portentum id est in rerum natura? Nam hætenus fuit persuasum, per formam vnum quodque esse id quod est: quod fieri nullo modo potest; si nihil ipsa sit determinatum. Nunc, nisi propitium sit numen, habebimus a Iesuistis formarum formas, & quæ formantur ab illis: ludicos; sed iucundo spectaculo. Sed in hoc ipso argumento, Augustini solenne est apothegma, & postestis Theologis probatissimum. Si accedat verbum ad elementum, fieri sacramentum. Nos autem disputamus de efficiendo sacramento. Nonne consentient, ab eo determinari sacramentum a quo fit sacramentum? Si ergo sit a verbis, etiam determinatur a verbis. Et proinde ipsa oportet verba esse determinata. Quare nego hæc verba? Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, esse indeterminata. Et sane aliter Thomas sensit. Nam cum intentione Ministri determinari diceret res alioquin indeterminatas: tum vero addidit eam intentionem significari his verbis: Quod certe fieri nequit, si hæc verba non sint determinata.

IX. Sed baptizo, inquit, varia significat, lauare sordes, refrigerare, sanare: ita est inquam; sed, id baptizandi verbum, non est forma sacramenti: verum tota oratio. At hæc oratio, Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, nunquam significant sordes eluere corporis, aut refrigerare, aut sanare; aut quicquam aliud præter hanc vnam sacramenti administrationem. Nisi forte in viuis redeat ille, qui niuem nigram malebat appellare.

X. Tertia ratio. Nullus actus voluntarius, & profusus humanus, est sine intentione relate ad effectum eius quod agitur: At administratio Sacra-

menti est actus voluntarius & profusus humanus: Ergo administratio sacramenti non est sine intentione relate ad effectum. Sumpsit ex Gregorio de Valentia: qui etsi partes non tam artificiose distinguat, tamen Bellarmino & Suare visus est clarior. Minorem prolixè probant; a præcepto: iussi enim sunt Ministri celebrare sacramenta: at non iubentur, nisi quatenus iudicium & voluntate humana facere possunt.

XI. Respondeo, prolixè concedi minorem. Sed maiorem non esse vniuersaliter veram. Nam agentes sunt in duplici discrimine: alij præcipui, alij instrumentales. Qui præcipui sunt, in iis concedi potest. Sed hi nihil ad disputationem nostram. Constat enim in sacramentis administrandis, non esse hominem vllum præcipuam causam: atque adeo Ministros appellari. Opponi autem præcipuam causam, & ministrantem, quis tandem ignorat? Qui verò instrumentales sunt agentes, in iis potest esse voluntarius profususque humanus actus; sine intentione relate ad finem eius quod agitur. Sic humanus erat & voluntarius actus Caiaphæ, cum dixit expedire vt vnus homo moreretur. Nam profecto loqui, actus est & humanus & voluntarius. Et tamen Caiaphæ ne cogitabat quidem se ambigua loqui: nondum putauit se loqui de redemptione generis humani. Sic Deus per Absalom incestum, actum vere humanum & voluntarium, vltus est adulterium Dauidis: quod tamen ne per somnum quidem veniebat in mentem Absalomo. Quid multa colligo? Ipsi Papistæ non negant per sacramenta effici iustificationem, etsi de iustificatione ne cogitauerit quidem vnquam Minister: quem tamen tunc volunt & voluntarium & profusus humanum opus operari.

XII. Sed huic solutioni ijt obuiam Bellarminus. Tribus modis possibile hominem esse instrumentum alicuius agentis: primo secundum sola membra, vt si vtatur eius manu ad aliquid capiendum; secundo, per membra, & potentias sensitivas; vt si iubeat legere literas: tertio, per membra, per sensus, per rationem: vt cum a rege constituuntur iudices, qui nomine eius ius dicant. In primis & secundis non requiritur intentionem: sed in tertijs. In tertijs esse Ministros; probat quia Matthæi 24. Quis est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Nam fidelitas & prudentia, significant arbitrium faciendi & non faciendi. Ad Roman. 12. Quis præest, in sollicitudine. Ad Hebr. 13. Obediite præpositis. Sunt ergo præpositi. Deique non determinauit Christus peculiare actiones: sed ait, Ioan. 20. cui remisistis peccata, remittuntur eis: adeo vt permissum sit eorum voluntati, soluere & ligare. Porro; hoc tertium genus instrumentorum, cum sit per voluntatem & intentionem; si hæc tollatur, desinunt esse instrumenta.

XIII. In his varia peccata sunt. Primum tria genera sunt instrumentorum humanorum, quæ re vera non sunt. Nam illud primum, cum adhibetur manus hominis absque sensibus, ad capiendum, vbi est? aut a quo vsu? Nam ipsum capere in manu, non est nisi a sensu: nisi forte vnum dicis, quem profusus inuitum vis maior adhibet: quo sensu hominem non puto instrumentum dici posse.

XIV. Secundum peccatum: quod in agendo per sensus, separatur voluntas a sensibus. In patiendo fieri potest: & fit quotidie; vt inuiti audiamus; inuiti videamus: sed in agendo, non potest exemplum dari posse. Itaque nec illud quod selectum legendi, aptum est. Nam legere literas omnino volentem impossibile est. Est enim is actus rationis, imò & rationationis. Et actus, non elicitus, sed imperatus. Non potest autem intellectus procedere ad vllum actum imperatum sine voluntate. Porro instrumentum non potest esse in patiendo, sed in agendo: sed hæc tamen peccata, primum, inquam, illud; & hoc secundum, fateor ad hanc controuersiam exigui esse momenti. Nam omnino siue hæc genera sint; siue non sint, fatendum est Ministros sacramentorum, in iis esse instrumentis, quæ voluntaria sint. Sed mones apud Chrysostomum, Homil. 85. in Ioannem, poni in iis, quæ membra duntaxat conferant, Pater & Filij, & Spiritus Sanctus omnia dispensat: & ἵ ἱερὸς τὸ ἰαυτὸ δαπέδον ἡλῆται, ἐγὶ τὸ ἰαυτὸ μαγὶξ ἔργει. At sacerdos suam commendat linguam, suam confert manum.

XV. Tertium ergo peccatum in eo est; quod instrumenta infinite nominantur; quæ debuerunt contractus. Nullum enim instrumentum est nisi huius, illiusve actionis. Et cum actiones sint aliæ alijs subordinatæ; non est necesse; quod instrumentum est actionis subordinatæ, idem agere in eam cui alia subordinetur. Exempli gratia; subordinatur in agricultura arationi; fatio messi. Non est tamen necesse idem esse messis instrumentum, quod fationis; aut fationis, quod arationis. Sic in Ecclesia. Actio externa, est aliquid subordinatum fini sacramentorum; & potest quod instrumentum erit eius actionis, non esse instrumentum eius finis: nisi quatenus ipsa actio refertur ad eum finem: quomodo arator instrumentum est fationis, instrumentum messis, etiam si in fatione, in messe, proprie nihil efficiat.

XVI. Quartum peccatum: quod voluntatem, & intentionem nominet indefinite. Enimvero quancunque voluntatem fatemur esse etiam intentionem: aut certe, si quid subtilioris discriminis sit admittendum: at nullam voluntatem esse absque intentione. Sed vt voluntas, ita intentio varia, prout fertur in varia obiecta. At nos non disputamus indefinite, vtum in Ministro aliqua debeat esse voluntas; aliqua intentio: sed vtum hæc intentio, hæc voluntas quæ feratur in finem actionis externæ; & quidem ita debeat adesse, vt si absit, nullum queat esse sacramentum. At nos dicimus prout instrumenta sunt, sic dicendam esse intentionem. Aratorem oportet habere voluntatem, intentionemque arandi: non itidem ferendi, aut metendi. Et vere arare, etsi arandi sibi finem proponat alium, puta, lucrum proprium.

XVII. Fatemur ergo, quæ instrumenta sunt potissimum per voluntatem & intentionem; si tollatur intentio & voluntas, non futura instrumenta: Sed intentionem voluntatemque hanc definimus ex proprio obiecto, cuius gratia, instrumenta sunt. Sic iudicem non esse iudicem, non esse instrumentum regis, si nullam habeat voluntatem iuris dicendi. Nimirum, quia hoc ipsum ius dicere, est illi opus impositum. Sed ab hac intentione, ad intentionem finis, non legitima consequentia est. Sic in hac vniuersali dicitur, qui pecunia multa, magistratus gradum sibi comparat, etsi proprium in iure dicendo: tamen eo ipso quod ius dicunt, instrumenta sunt regia; quamuis rex non ob lucrum illorum magistratus constituerit. Itaque, etsi

est Sacramentorum verus finis sit iustificatio, ut olim Circumcisionis, teste Apostolo: tamen aduersarij fatentur, non esse necessariam Ministro iustificationis intentionem, & nos assentimus: nimirum, quia non iustificationis, sed Sacramenti iustificationis ei sint partes committæ. Itaque dummodo illas peragat, hæc non possunt non in tuto esse; si cætera omnia adsint.

XVII. Suares aliter distinxit. Duobus modis intelligi posse negotium aliquod fieri per nuntium, vel ministrum: primo, quando minister tantum est nuntius referens alterius voluntatem: secundo, quando potestas datur huiusmodi Ministro, ut ipse vice alterius, suo tamen iudicio & arbitrio, negotium tractet & transigat, seu perficiat. Illo modo non requiritur voluntatem, seu intentionem internuntij; sed solum quasi materialiter concurrere: sed posteriori, omnino requiritur. Ministros autem Sacramentorum non esse prioris generis, sed posterioris.

XIX. Sed Suares perit principium. Nam esse Ministros Sacramentorum secundum illius generis negat ipsa thesis: nisi forte sic intelligas, ut eorum sit arbitrium, tradantur, an non tradant Sacramentum, quod nos sane non negamus. Sed quid id ad questionem hanc nostram? Supponimus enim Sacramentum celebrari, nimirum, quantum ad usurpationem attinet tum materiam tum formæ. Itaque intelligendum esset, sic factos Ministros Sacramentorum; ut permissum esset eorum arbitrio, utrum sint, an non sint Sacramenta, etiam tum cum celebrantur, vel potius, cum celebrata sunt. Quod nullus sophista probaturus est vquam. In administranda republica munus est, quod appellant Cancellarij: cuius arbitrium est, addatæ, an non addat sigillum regium oblati literis: sed nemo tamen ab eo pendere dixit, utrum addita sigilla efficiant ratas literas, an secus: nam id pendet potius ab autoritate regis instituentis: cuius iam interest, non frustra fieri, quod sit eius & nomine & mandato.

XX. Quarta ratio est apud Gregorium de Valentia. Ut Sacramentum sit ratum, necesse omnino est operationem Sacramentalem à Deo institutam, non tantum materialiter, sed prorsus formaliter, secundum illam rationem peculiarem qua diuinitus est instituta, differtque à simili operatione non Sacramentali, cadere in intentionem Ministri. Sed nisi Ministri intentio aliquo modo feratur ad effectum seu finem Sacramenti, non ita operatio Sacramentalis in illam cadet. Ergo. Maiorem confirmat; quia nullum sit Baptismum, si quis intendat tantum lauare, etiam prolatis verbis formæ. Probat maiorem. Quia ratio peculiaris, secundum quam est operatio instituta, quaque differt, à simili operatione non Sacramentali, in hoc plane consistit, quod ex institutione diuina ordinatur & valet ad significandum & efficiendum spirituale in anima effectum. Hic autem ordo & respectus Sacramentalis operationis ad talem effectum, non potest cadere in intentionem Ministri, quin aliquo etiam modo, in eam cadat ille effectus.

XXI. Non materialiter, inquit, sed prorsus formaliter. Quid hoc est? Non enim frustra puto, non dictum formaliter: sed disertius, prorsus formaliter: An igitur, ut comprehendatur quicquid cadit in formam Sacramenti secundum eius institutionem? Esto. Sed hoc posito; miret equidem, si queat quisquam sanus illud concoquere, Nisi Ministri intentio aliquo modo feratur ad effectum seu finem Sacramenti: non posse illud prorsus formaliter consistere. Hoc enim ponit, posse prorsus formaliter id cadere in intentionem Ministri; quod in eam intentionem aliquo modo tantum cadat secundum rationem institutionis. Atqui formalitas si putatur ab hac institutione: profecto non poterit prorsus formaliter cadere in intentionem, nisi quicquid eius institutionis est, cadat in intentionem: aut me quicquid est rationis fallit. Quid ergo? Nempe alterutrum necesse, vel totam formalitatem, non æquare rationem peculiarem, qua diuinitus institutum est Sacramentum, differtque à simili operatione non Sacramentali. Vel non esse omnino necesse operationem Sacramentalem prorsus formaliter cadere in intentionem Ministri. Vtrumuis sufficit ad refutationem argumenti: sed nos formalitatem non possumus aliunde sumere, quam ab institutione. Itaque alterum potius persuasimus esse falsum. Et vero consentiunt aduersarij: qui etsi doceant effectum siue finem Sacramenti, esse iustificationem: tamen Sacramentum volunt perfici, quanquam iustificatio nullo modo veniat in intentionem Ministri.

XXII. Sed negamus etiam maiorem, siue formaliter dicas, siue prorsus formaliter: repetita scilicet hac formalitate ex ratione finis: & dicimus posse esse Baptismum integrum: etiam si Minister actuale intentionem habeat directe oppositam fini Sacramentorum. Et hanc maiorem tamen ille ponit tanquam extra controuersiam. Quare? Quia, inquit, omnes etiam sectarij iudicarent, non esse ratum Baptismum, si quis tantum intenderet alterum lauare, atque etiam dicere verba formæ, illo duntaxat modo, quo potuisset id fieri, si nunquam institutum fuisset Sacramentum.

XXIII. In quibus verbis, quos sectarios nominet mea non interest. Ego me certe Catholicum profiteor. Sed primum illa absurda est hypothesis, quæ supponit, quæ nunquam facta sunt, nunquam futura, cuiusmodi hæc est. si quis lauaret, prolatis iis verbis, eo modo ac si nunquam Sacramentum esset institutum. Potuit certe plenius, eo modo dicere, quo pronuntiaripotuerat, si nunquam vllus homo creatus fuisset. Nos etsi scimus solemne hunc sophistis morem esse: tamen non amamus nodum in scirpo.

XXIV. Deinde hoc ipsum negamus; nullum esse ratum Baptismum, si eiusmodi ponatur intentio. Duo enim obseruamus, primo intentionem intelligendam Ministri ipsius: secundo intentionem internam, quam notauimus in statu questionis. Pronuntiamus ergo: Aliquando ratum esse Baptismum, cum Minister intendit sic lauare. Nimirum, si & nequitiam Ministri supponat perperam agentis, quod tamen vsurpet ex officio: & intentionem rectam accipientis Sacramentum. Tunc vero concedimus esse demum, non tam irritum, quam nullum, si æque ex officio Minister vsurpet, & accipientis nulla adsit intentio: ut cum Lacones in Eurota labant. Quare nimum sibi de nobis pollicitus est Gregorius.

XXV. Quinta ratio Bellarmini est. Nulla verba practica vim habent efficiendi, siue intentione eius à quo profertur. At Verba Sacramentalia sunt verba practica. Ergo non habent vim efficiendi siue intentione eius à quo profertur. Probat maiorem; quia cum verba per se & naturaliter non sint operatiua, necesse est, ut tunc solum sint efficacia, cum ab eo dicuntur qui habet potestatem. Itaque imperia regum, & iudicia, sunt efficacia;

non imperia priuatorum. Sed verba speculatiua, quia totam efficaciam suam habent in significando, à quocunque dicantur, eandem vim habent. Probat rursus experientia: quia si rex sine intentione, ut somnando, iubeat aliquem occidi, imperium non solet mandari executioni, quia non constat an velit, licet possit iubere.

XXVI. Respondeo, efficaciam dici vel significandi id quod efficitur: vel efficiendi id quod significatur: si à priore efficacia, practica dicas, negatur maior. Nam re vera, quædam verba sic practica, habent vim suam, etiam præter intentionem eius à quo dicuntur. Nimirum, quia distinguendæ sunt personæ. Dicit aliquis à se, ut Imperator: dicit alius ab alio, ut interpres. Si dicat Imperator ipse: tum fateatur necessariam esse intentionem. Sed, si dicat interpres, negamus: & negat ipse Bellarminus, qui agnoscit iisdem verbis eandem significandi vim esse, à quocunque dicantur, etiam à psitaco, vel ab aña Balaam.

XXVII. At si alteram dicas efficientiam, nimirum efficiendi quod significatur, Assumptio negatur. Et ratio negandi, quod nulla omnino verba sint sic efficiunt, siue practica. Docuit Augustinus; qui verba nominauit in iis signis, quæ tantum signa sunt: adeo ut nemo vtatur nisi ad significandum. Diserta verba; cap. 2. lib. 1. de doct. in Christ. *Sunt & alia signa quorum omnis usus in significando est, sicuti sunt verba: nemo enim vtitur verbis, nisi aliquid significandi gratia.* Itaque impostura est, non distinctio verborum in speculatiua, & practica: nunquam nata, nunquam audita, nisi ex quo veritas religionis mutata in superstitionis præstigijs.

XXVIII. Et vero, quæ imperia regum, exempla practicozum indicata sunt, quo iudicio sunt selecta? Nam illa profecto non efficiunt ipsa, id quod significant: sed tantum significant, quod efficiendum sit. Itaque sunt speculatiua: si speculatiua recte dicantur à significatione. Quare etiam dicta cum intentione eius penes quem est autoritas, aliquando tamen carent effectu. Sic in 1. Samuel. cap. 15. etsi imperauerit Deus Sauli, *Pertere Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum, atque lactantem, bouem, & ouem, camelum & asinum: tamen, Pepercit Saul & omnia populus, Agag & opimis gregibus ouium, & armentorum, & vestibus, & aruitibus, & vniuersis, quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea.*

XXIX. Propterea falsum est hæc ipsa imperia, à quocunque dicantur, exigere dicentis intentionem: sed tantum, cum dicuntur ab eo cuius prima est imperandi autoritas: nam si ab instrumento, quo is vtitur, tum nihil est necesse instrumentum intentionem accedere. Nonne enim deferri solent ab instrumentis, quorum nulla esse potest intentio? Testis Lacedæmoniorum *ἐπιτάχαι*: testes quotidiana Regum literæ: quæ prorsus inanimatæ, imperia referunt. Nunc autem verba Sacramentalia non ab eo dicuntur, cuius est primum imperandi, nimirum Deo; sed ab eo cui instrumenti natura est. Itaque etiam si practica verba essent, tamen vim suam habere possent, nulla addita intentione Ministri.

XXX. Sexta ratio Suares est, sed nomine congruentiæ cuiusdam, non vero necessitatis. Quia Sacramentum sit ceremonia sacra: pertinet in primis ad eius reuerentiam, ut non fiat ioco, sed ex animo; nec casu, sed ex intentione.

XXXI. Ita est sane, inquam: absit enim, ut quisquam pius aliter sentiat. Sed cum requiri intentionem dicunt aduersarij, necessitatem dicunt, non congruentiam: & talem necessitatem, ut absente ea intentione, non tantum non pro suo merito tractetur Sacramentum, sed omnino nullum sit. At qui nos simili argumento dicimus congruum esse in intentionem venire, quicquid est de ratione Sacramenti: quomodo non dubitem, & primum Apostolos, & post omnes fideles pastores, cum baptizant; non tantum spiritualiter, aut virtualiter; sed etiam actualiter cogitasse de iustificatione per Baptismum impartienda. Sic Act 2. *Baptizetur vnus, qui quis vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.* Et 22. *Baptizate, & ablute peccata tua.* Nec dubitamus nos similiter deb. re omnes: & qui non faciant, tantumdem peccare. Verum longe aliud est de officio Ministri agere, aliud de efficacia Baptismi disputare: Nos in hoc sumus.

XXXII. Septima ratio Bellarmini est à tribus absurdis. Primo, si patens filium duceret ad balnea, & mergendo diceret *In nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti, inuocans Deum, ut bene cederet lotio, tunc verus Baptismus esset.* Secundo, si in mensa legeret Sacerdos, *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus;* iam totus panis, & totum vinum esset consecratum. Tertio, si quis ancillæ diceret, *Accipio te in meam,* intelligens ancillam: & ancilla responderet, *Accipio te in meum,* scilicet herum: tum esset verum coniugium. Hæc omnia ponit ita futura: si non sit necessaria intentio.

XXXIII. Respondeo, nullam hanc esse consequentiam: neque vlla vel verisimili coniectura fulciri. Enimvero supposuimus in statu questionis externum actum legitimum; ut in ambiguo esset sola interna Ministri intentio. At in his absurdis, nullus est externus actus legitimus. In primo & postremo, nullus Minister, sed priuatus homo, priuatam actionem exercens, absque vlllo mandato, imperiove Dei. Quo quid ridiculum magis? In tertio etiam neque Minister, neque qui Ministri locum vllum teneat: sed tantum eæ personæ quæ Sacramentum accipient, si tamen Matrimonium esset Sacramentum. In secundo Sacerdotem audio nominatum: sed Sacerdotis video nihil præter nomen. Nam quid Sacerdos ad mensam? Non enim illam quam Paulus appellat mensam Domini: sed vulgarem, & quotidianam conuiuiorum, in quam ne quidem, si omnem intentionem conferat, tamen Sacramentum conficiat. Enimvero Paulus de similibus Sacerdotibus mensarijs, *Non est Dominicam Cænam edere:* quanquam etiam intentionem adferret. Et dicat quisquam in eo Sacramentum esse siue intentione; vbi nullum est, ne quidem cum intentione?

XXXIV. Octauam rationem Bellarminus & Valentianus exhibent ab Augustini autoritate, qui libr. 7. de Baptismo contra Donatistas c. 53. dixit eos habere Baptismum, qui absque sua simulatione, illum & cum aliqua fide, verbis Evangelicis consecratum accipiunt. Hic satis indicari, aliam aliquam intentionem requiri, præter eam quæ pertinet tantum ad ipsum actum. Quomodo? Quia hanc significauit Augustinus, quem dixit, *Verbis Evangelicis consecratum;* intelligens voluntarie, non autem ab inuito aut dormiente. Cum igitur præter huiusmodi consecrationem, aliquam etiam fidem requirat, peculiarem aliam intentionem intelligit, quia

verbum fidei in hac materia tum ab Augustino, tum ab aliis Patribus vsurpetur pro intentione necessaria, vt à Cypriano, sermone de Coena Domini. Ex quo Christus dixit, Hæc est caro mea; & hic meus est sanguis: quotiescunque his verbis, & hac fide idem sit, Sacramentum & holocaustum est.

XXXV. Respondeo, manifeste sophistas auditoribus illudere; abufos ambiguitate verborum. Quid enim concludunt? Nempe in celebratione Sacramenti necessariam esse aliam intentionem, quam facti solius. Atqui nostra fuit quæstio, non de intentione ad id idem, sed de intentione Ministeri conferentis Sacramentum. Et hæc non concludunt. Dico igitur si eorum omnium, quorum partes sunt in Sacramento, nulla sit alia intentio quam facti, irritum esse Sacramentum. Sed si Ministeri nulla sit, nego se qui omnino nullam esse. Nimirum quia accedentium ad Sacramentum adesse potest intentio, quantumcunque ille vel contrarium intendat.

XXXVI. Fidem esse intentionem; nolim equidem negare. Nam illa saltem absque ista esse non potest. Sed bis peccant sophistæ, primum quod nudam intentionem existimant: quæ in hac materia non tantum distinguitur, sed etiam separatur a fide: sic enim ab ipsis Papistis conceditur ad perfectionem Sacramenti non requiri fidem Ministeri: cum tamen intentionem contendunt necessariam. At non ita nudam intentionem fuisse Augustino in mente, patet, quod addat, eam fidem, si destituatur charitate, non prodesse, ex Paulo, Si habeam fidem vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Vbi profecto fides longe est aliquid vltra nudam intentionem.

XXXVII. Secundo peccant, cum ad id idem intentionem substituunt pro fide. Cum tamen Augustinus fidem non dicat Ministeri, sed ipsius accipientis Sacramentum à Ministro. Verba disertâ, Nequaquam dubitare habere eos Baptismum, qui vbiunque, & à quibuscunque illud verbis Evangelicis consecratum sine sua simulatione, & cum aliqua fide accipissent. Audin' loqui de accipientibus? accipientium, inquam, simulatione, accipientium fide? Et statim post. Vbi autem neque societas vlla esset ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet; sed totum ludicre, & mimice, & ioculariter ageretur. Quid superest, vt fiat frans manifesta improbe mutantium contextum verborum, & confundentium, quæ distinxerat Augustinus? Non enim huic dictum, & cum aliqua fide Verbis Evangelicis consecratum, vt mentitur Valentinianus. Sed dixit, Verbis Evangelicis consecratum, & cum aliqua fide acceptum. Enimvero, qui negamus internam necessariam esse Ministeri intentionem; tamen Augustino constantiores asserimus, nulla accedente accipientis fide, siue maius intentione, nullum esse Sacramentum perfectum: neque censemus aliam vllam expectandam reuelationem, præter dominicam institutionem.

C A P. XXI.

Argumenta Catholicorum.

I. Nobis non potest esse non breuior disputatio: haud temere assuetis quæstiones agitare tantum curiosas: cuiusmodi hæc sane est: non non necessaria, nisi quantum humani pruritus ingenij sibi ipsi non potest satisfacere, aut villos limites præscribere modestia.

II. Prima ratio est. Nullum personale peccatum Sacerdotis, obstaculum est efficaciam Sacramentorum, alioquin rite celebratorum. At defectus hic interioris intentionis, peccatum est personale Sacerdotis: Ergo idem defectus non potest obstate efficaciam Sacramenti alioquin rite celebrati. Maior in promptum: ex antiquis Catholicorum disputationibus aduersus Cyprianum & reliquos, quibus persuasum erat iterandum Baptisma acceptum apud hæreticos. Certe Valentiniani verba hæc sunt, Docere Augustinum, quod nulla vitia Ministeri obstat, quominus Sacramentum sit validum. Nam quod addit, modo tamen Minister adhibeat necessariam intentionem: id vero somnium est sophistæ, non vllum Augustini dictum.

III. Esse autem defectum illum, personalem, per se puto manifestum, siue ex destinata malitia, siue ex obrepente negligentia. Quomodo in aliis partibus ministerij sæpe peccant plurimi, ne omnes dicam. Sic Paulus, negat interesse, siue ficte, siue ex animo prædicetur Evangelium, dum tamen prædicetur. Nempe indicans peccata ista non esse imputanda ipsi Evangelio, quia sint personalia: id est, non ex defectu doctrinæ prædicatæ: supponitur enim prædicata esse legitima: sed circa eam. Quomodo hic præsupponimus dari Baptismum rite: sed circa id quo rite datur, peccati à Ministro, abducente animum ab officio suo.

IV. Denique hæc eandem ratiocinationem habes apud Bellarminum cap. 26. primi de Sacramentis, etsi ad aliam occasionem, Minister Sacramentorum operatur virtute, & autoritate diuina. Deus autem non auferit à Ministro datam ei potestatem, ob eius peccatum, aut infidelitatem. Ergo. Quæ certe aut pro nobis nunc valet, aut pro illis partibus non valet, quas Bellarminus tunc tuetur, & recte. Et probat minorem: sic enim appellat, quia autoritas conferendi Sacramenta, non sit gratia gratum faciens, sed gratis data: itaque non pugnet cum improbitate vitæ, vt simul cum ea esse non possit. Constat enim, inquit, eiusmodi gratias in peccatoribus esse posse, vt patet de Carpha, qui prophetauit, cum tamen esset pessimus: addo, nec vllam intentionem haberet prophetandi.

V. Secundum argumentum: Si penderet ab intentione Ministeri efficacia Baptismi: ergo ipse Minister haberet in se potestatem Baptismi: At non habet hanc potestatem: Ergo neque ab eius intentione pendet illa efficacia. Assumptum manifestum Lombardus cap. 2. distinet. 6. libr. 4. hinc probat Sacramentum Baptismi à bonis, & à malis æque dari, Quia ministerium tantum habet, non potestatem Baptismi. Quod nouit Ioannes cum vidit columbam descendentem super Christum. Vnde Augustinus. Quid nouerat Ioannes Baptista? Dominum. Quid non nouerat? Potestatem Domini Baptismi in nullum hominem à Domino transire: ministerium plane transire: potestatem à Domino in neminem: sed ministerium in bonos & malos. Chryostomus Homil. 5. & 80. in Ioannem, à τὴν κληρονομίαν ἡμῶν, ἢ τὴν χάριν ἐστὶν δωρεῶν, καὶ ὁὐκ ἐστὶν ἡ ἀποστολικὴ φιλία, ἢ ἡ ἀποστολικὴ πίστις, ἢ ἡ ἀποστολικὴ ἐπιτομή. Quicquid conceditur habet Sacerdos, solius Dei donum est:

& vbiunque prior occupauerit humana philosophia, inuenitur in fragrantiam Paulo post. Καὶ τὸ λόγος ἐστὶν: ἢ πᾶσι τοῖς ἱεροῦσιν ἐπιτίθεισιν, ἐπὶ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας θείας: ἀλλὰ πατὴρ καὶ υἱὸς, & ἅγιον πνεῦμα πάντες ἀγνοοῦσι: ὃ ἵεροῦσιν τὸ ἰαυτὸ δυνεῖν γλῶσσαι, καὶ τὴν αὐτὴν πᾶσι εἰσφέρει. Quid Sacerdotes dico? Ne Angelus quidem, quicquam in his que data sunt à Deo, efficere potest: sed Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus omnia dispensat. Sacerdos & linguam, & manum præbet.

VI. Consequentia autem non est difficilis. Nam potestas intelligitur, non dispensandi externa signa; hoc enim ministerium est, quod ab Augustino distinguitur à potestate Baptismi: sed dispensatio potius rei per ea signa representatæ, quæ certe non tantum in eo est, vt secundum plus minusve conferatur: sed etiam, vt vel conferatur, vel non. Imo, illa ipsa causa aduersus illos hæreticos definebat in hanc ipsam, quam habemus disputandam cum Papistis. Quæ enim à Ministro sancto dispensatum Baptismum sanctum esse dicebat; & contra, non aliter concipiebant, quam ab vtrisque dari quidem externa signa, sed rem signorum à sanctis solis non ab oppositis. Itaque potestas Baptismi, apud Augustinum, non potest aliud esse, quam conferendi rem vna cum signis, aut negandi.

VII. Tertium argumentum. Si penderet efficacia Baptismi ab interna Ministeri intentione, ergo nemo Christianus certus esse posset se esse baptizatum. At absurdissimum posterius: ergo falsum prius. Consequentia patet: quia nemo potest esse certus de ea intentione: quandoquidem nemini cognitum est cor Ministeri: cuius scrutatio soli Deo est reueruata. De consequentis absurditate, quousum dispertem? Nam profecto Baptismum instituit Deus, vt sit nobis ὁ φερεῖς τῆς δικαιοσύνης, saltem æquo iure cum circuncisione; quæ ei fuit ἀντίποσ. Quomodo autem poterit obsignare, si ipsum sit incertum? Imo, quia consentimus vtrique signa esse efficacia.

VIII. Simile incommodum in altero Sacramento. Sed præsentius, & indignius apud Papistas, propter additam adorationem. Etenim si nullum sit Sacramentum, manifestissima idololatria futura est, quia adorabitur id, quod nec Deus erit, nec habebit, quicquam diuini. Adde necessitatem, quam dicunt, viatici in articulo mortis.

IX. Respondent aduersarij, geminam esse certitudinem, aliam moralem, aliam infallibilem, sic enim Bellarminus appellat, & Gregorius de Valentia; Metaphysicam Suares appellauit. De Morali negant consequentiam. Nam, inquit, Bellarminus, cum habere intentionem sit facillimum, nulla est causa dubitandi, an Minister habuerit intentionem, nisi aliquo signo exteriori id prodatur. De Metaphysica, negant assumptum: quia, inquit, Suares, ad pacandas conscientias sufficit certitudo moralis. Bellarminus addit, cogi etiam nos huic acquiescere: nempe quia baptizemur adhuc infantes, itaque nos baptizatos esse oporteat parentibus credi, qui tamen ipsi decipere queant.

X. Sed nos actum externum distinguimus, ab interna secretaque efficaciam Sacramenti. Deinde certitudinem dicimus à notitia meriendam: hanc autem esse diuinam, vel Moralem. Diuinam, quæ sit ex reuelatione diuina: Moralem vero, quæ sit argumentis humanis: sed huius esse gradus varios: & præcipue aliam esse coniecturalem; aliam indubitam. Illam, quæ nititur solis coniecturis in vtramque partem disputandis; vt pote, quæ non magis in vnam partem inclinent quam in aliam. Hanc vero, quæ in vnam partem fertur duntaxat: vt quæ sensu nititur experientiaque: neque enim sensus & experientia possunt esse rei non existentis.

XI. His positis, facile dissipatur aduersariorum solutio. Dico igitur in Sacramentis distingui externum actum, ab arcana efficacia. Et istius notitiam oportere esse diuinam. Propterea enim institutionem esse, & prædicari omnibus: quæ nimirum & Verbum Dei reuelans eius voluntatem: vnde certus sit quisque his adhibitis ritibus externis, hos sequi effectus internos. Accedere etiam peculiarem efficaciam Spiritus, animum cuiusque fidelis persuadentis; vt fides & generetur, & foueatur. Hæc tamen certitudo ad hanc rem nostram non pertinet.

XII. Itaque concedo facti externi, de quo nunc proprie quæstio nulla est, certitudinem moralem sufficere. Sed hanc nego à coniecturali notitia esse, quia scilicet coniectura sunt in vtramque partem disputabiles. Quare opus esse illa altera notitia, quæ certa sit; & nixa argumentis moraliter certis. Nam oportet effectum interioris certitudinem esse diuinam: at hæc nulla potest esse, nisi posito eius fundamento, nimirum, actione externa: nam sicut nulla esse potest lux solis: non posito sole; nullus calor ignis, non posito igne: sic neque vllus effectus Baptismi, non posito Baptismo: vnde conficitur, si dubium sit Baptismum, nullam esse posse diuinam certitudinem effectus Baptismi.

XIII. Iam vero hæc doctrina de necessitate intentionis, hoc fundamentum pessundat: quia reuocat in dubium vtrum Baptismus vllus sit: quandoquidem ex professo supponat non esse semper Baptismum, etiam cum omnia externa legitime concurrunt. Quare nulla hæc dici potest certitudo moralis: cum ipsa porrigat argumentum in oppositam partem.

XIV. Non est autem similis illa instantia, à baptizatis infantibus. Nam etsi non possint à se ipsis scire adulti se baptizatos: tamen sciunt ea notitia morali, quæ certa dicitur: quia in rebus singularibus, testes etiam Dei mandato admittuntur in argumenta, quibus secute niti possit intellectus noster. Vnde etiam in capitalibus iudiciis statutum est à Deo, reum damnari, vel duobus conuictum testibus. Et in ipso salutis negotio, non aliter Christus acceptus est mundo, quam per testimonium hominum. Enimvero testimonium, argumentum est ab experientia; non ipsius quidem baptizatis, sed testium ipsorum.

XV. Sed hi testes, aiunt, possunt decipere. Ita est, inquam: sed si decipiunt, tum factum ipsum reuocant in dubium, hoc est, vtrum sit baptizatus: quo casu nemini dubium est nullam haberi posse certitudinem siue moralem: dicas, siue Metaphysicam: quia vt dixi nullus est effectus Baptismi, si nullus Baptismus: nullus autem certe Baptismus, si nullus actus externus. Itaque longe hoc est dissimile, & alienum à re nostra.

XVI. Facile haberi posse intentionem fateor: nec vero quisquam litem de ea mouisset, si tacuisset importuna scholasticorum garrulitas. Sed vt verratur in dubium, hæc effecit insolentia. Et tanto quidem sero pulo potentiori, quanto certius, nullo vnquam argumento morali de ea intentione posset

posse constare quicquam certi. Vnde necesse fuit ipsos Papistas in determi-
nanda quaestione, tam late producere intentionis notionem, vt iam vix vl-
les sit motus exterior circa externas Sacramentorum ceremonias, vt inten-
tio dici non queat: atque adeo dormientis, etsi nominatim excipiant. Do-
cent enim sic interpretandam vt in viatore eunte Hierosolymam; cui cum
in tam longo itinere crebro accidat, vt Hierosolyma ei ne in mentem qui-
dem veniant, tamen habere dicatur intentionem eundi Hierosolymam,
quod eam ob causam ei ab initio susceptum sit: quod profecto negari
non potest in dormientibus.

XVII. Sed haec tamen de Baptismo responsum duntaxat. Quid
ergo *quid tibi apud papistas?* Nemiem vidi, qui animum animaduertit. Et
tamen res est non exigui momenti, *Non sum dignus*, aiunt; *vt intres sub te-
stum meum?* Sic tu quasi certus adesse Christum: qui ipse tibi fingis hypo-
theses in oppositum? Saltem imitentur seipsos, *Si es baptizatus*, inquam,
Ego te non baptizo, sed si non es baptizatus ego te baptizo. Cur non in hoc nego-
tio. Si tu Christe non ades, tibi non dico: si ades, tibi dico; sed ridiculi sunt
idolatriae: quibus perinde est, sciant, at nesciant suum creatorem adesse: imo
adire, an abire.

LIBER SECVNDVS.

De

SACRAMENTIS IN GENERE.

Caput Primum.

DE EFFICACIA SACRAMENTORVM PAPISTARVM
OPINIONES.

VOCAT nos ordo ad Quaestionem de Efficacia Sa-
cramentorum. In qua tamen agunt Papistae de iis
quae pertinent ad Nouum Testamentum, & de Ve-
teribus separato capite: quos & nobis certum sequi.
In illis agunt tum in genere de efficacia: tum pecu-
liariter de impressione characteris. In priori capite
legimus Lindaum Panopliae libr. 4. initio: Petrum
Auratam Parad. 83. Fabricum Leodium, & Ioannem
Cochlaem, Ioann. Hofmeisterum in art. Confessio-
nis Augustanae 13. Alph. Viruesium Philippica 12. Iod. Tiletanum Defen-
sionis Tridentinae parte altera, quum agit de efficacia & vsu Sacramento-
rum, Rossensem ad artic. 1. Lutheri, Tapperum in Explicatione art. 1. Lou-
nensis, Klingium Locorum lib. 4. cap. 1. quatuor. Horantium Locorum Ca-
tholic. lib. 7. cap. 2. Dominicum Soto in 4. distinct. 1. quaest. 3. Archangelum
Rubeum dist. 1. in 4. Sentent. Thom. Bozum de signis Ecclesiae libri primi
capite vndecimo. Bellarminum de Sacramentis lib. 2. capitibus decem pri-
mis. Gregor. de Valentia in Thomam, p. 3. disp. 3. q. 3. Suaren de Sacramentis
disp. 7. 8. & 9. Vasquen in 3. Thomae, disp. 131.

II. Legimus & Catholicos, Caluini Institutionis lib. 4. c. 14. Melanch-
thonem Apologiae cap. de numero & vsu Sacramentorum. Martyrem Lo-
corum Communium classis 4. cap. 7. Vrsinum verae doctrinae de Sacrae
Cena cap. 1. Chemnitium Examinis p. 2. ad canones Tridentinos 5. 6. 7. & 8.
sest. 7. Sadeelem contra Burdegalenses art. 9. Andream Rinertum in Summa
controueriarum tract. 3. q. 1. Ioan. Scharpium in cursu Theologico de Sa-
cramentis.

III. Diximus alias, vtrinque concedi Sacramenta in signis, non illis vul-
gibus, quae praeter exillem nudamque significationem habent nihil: cuius-
modi imagines nobis sunt Caesarum, Sybillarum: & quaecunque olim in fo-
ro Romano. Sed efficacibus. Et efficaciam hanc in eo esse, vt gratia spiri-
tualis, quam significari nemo negat: etiam reapse exhibeatur. Ita opus est: quan-
do quidem signis externis addita promissio: & haec quidem diuina. Non pos-
sit autem promissio vera, & maxime diuina, non esse efficax. Itaque cum Ba-
ptismi promissio, remissionem peccatorum contineat; Bucharistia, commu-
nionem corporis & sanguinis Domini; non potest fieri, vt in Baptismo
in Eucharistia, si modo videntur secundum institutionem, non sit remis-
sio peccatorum, non sit communio corporis & sanguinis Domini.

IV. Sed hoc cuiusmodi sit efficacis genus, longa contentio est Synodus
Tridentina sic definiit anathematizans tribus, nempe 6. 7. 8. sest. 7. *Si quis
dixerit, Sacramenta Nouae Legis, non continere gratiam quam significant: aut
gratiam ipsam non ponentibus obicem, non conferre, quasi signa tantum externa
sint accepta per fidem gratia, vel iustitia: & nota quadam professione, quibus
apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit. Si quis dixerit,
non dari gratiam per huiusmodi Sacramenta semper & omnibus, quantum est
ex parte Dei, etiam si rite ea suscipiantur, sed aliquando & aliquibus, anathema
sit. Si quis dixerit, per ipsa Nouae Legis Sacramenta ex opere operato non conferri
gratiam, sed solum fidem diuinae promissionis ad gratiam assequendam sufficere,
anathema sit.*

V. Audistis Tridentinorum Decorum bruta fulmina. Summa est, Sacra-
menta Nouae Legis continere gratiam: dare gratiam: dare semper: dare om-
nibus non ponentibus obicem: dare ex opere operato. Laconice: vt pat-
uit tanto fastui. Chemnitius questus est, haec tanta breuitate artificiose oc-
cultatam immanem rerum molem, imo sententiarum varias pugnas, quibus
sefe mutuo conficiant Scholastici: quas non fuerit aut otium, aut libido
Concilij componere: vnde sic libranda fuerint verba, vt nulla pars sui pra-
iudicatum fuisse conqueri possit. Quae prudenti & pridem vsui fuit, cum
animosissime Dominicanum Franciscanice contendere de conceptione
Virginis: & nuac nuper in famosissima disputatione Dominicanorum Iesui-
tarumque: olim etiam Monothelitis prohibentibus aut vnan aut duas vo-
luntates dici. Tam molles in suos videlicet, quam in alienos crudeles. Sed
nos inquiramus, quid hoc sit mysterij, ne quid nobis imponat. Inquiramus
autem tanto diligentius, quanto vehementius de Lutero, Caluinoque
conqueruntur, quasi aliorum detorserit bonorum virorum verba.

VI. Sacramenta continere gratiam nunquam olim dicitur. Itaque Tho-
mas p. 3. q. 62. art. 3. non potuit altius arcescere, quam ab Hugone de S. Vi-
ctore. Sed tum Thomas, tum Archangelus Rubeus paulo plenius, & Domi-
nicus Soto, esse in alio distinguunt, vel vt in causa viuoca; vel vt in causa in-
Tom. I. V.

strumentali: vel vt in signo. Ex quibus modis duos tantum posteriore nu-
admittendos: primum vero reiiciendum; eo quod non sit in Sacramento
gratia secundum vllam formam propriam & permanentem proportionatam
ad talem effectum. Quae explicatio, qua pertinet ad signum, nihil habet,
quo reprehendi queat. Quo ad instrumentum vero; necessario differenda,
donec audiuerimus, quid de eo aut sentiant Papistae, aut teneant Catholici.

VII. Conferri gratiam ex opere operato, phrasin esse nouam & a solis
auctoribus Scholasticis in confesso est. Nam Tapperus fatetur eum sermo-
nem a Patribus non usurpatum. Et diserte Soto. *Autem Sacramenta noua legis
ex opere operato gratiam conferre: quod quidem verbum non modo in Sacra
Scriptura non extat, verum neque apud antiquos patres reperitur. Quare etsi
D. Thomas illis meminerit, quoniam tunc forte illud idioma serpere incipie-
bat, non tamen quasi ex sua opinione: sed ait, ipsum Sacramentum a quibusdam
opus operatum, hic vero in summa illud non usurpat: est enim verbum barba-
rum.* Scholasticis autem Vasques asserit esse concessum noua vocabula, no-
uofque loquendi modos inuenisse. Quamquam Bellarminus neget vllam no-
uitatem esse, nisi quod contra regulam Grammaticae, operatum passiuè acci-
piatur. quod tamen ipsum exulat, exemplo illo. 1. 3. ad Hebraeos, *Promeretur
Deus:* & auctoritate Augustini, qui, *Melius est*, inquit, *vt nos reprehendant
Grammatici, quam vt non intelligant populi.* Satis acute: nisi nullam nouita-
tem esse mendaciter diceret: & Grammaticum peccatum frustra excusaret,
quod nemo accusaret: nam etsi datum sit: tamen Theologi nostri memine-
runt, Aquilarum non esse captare muscas: *Quid?* quod non bene excusat?
Nam sunt sane contemnendae Grammaticorum leges in gratiam populi: ac
certe hoc phrasios monstrum, nunquam inductum est in gratiam populi:
sed eorum potius, qui tam alte populum dedignantur, vt porcis istis nolint
sua mysteria communicare. Itaque nullus populus est in vniuersa Christia-
nitate, qui magis norit illud opus operatum, quam illud haereticorum Abra-
xas, aut Hacamot, aut Caulaucan, Saulaucan, & similia.

VIII. Quae quod ne ipsis quidem doctoribus admodum expedita signi-
ficatio? Certe Vasques, *Scholastici nostri*, inquit, *vtuntur hoc modo loquendi,
quem apud neminem ex antiquis inueni explicatum.* Et paulo post, *Quare au-
tem hic modus iustificandi Sacramentorum dicitur ex opere operato, nullus ex-
plicat praeter recentiores aliquos.* Denique, *Et hic est legitimus sensus horum
verborum, & vera origo huiusmodi loquendi, quem haecenus fortasse non inue-
nisset exacte explicatum.* Nempe veteribus sophistis negligentior cura fuit:
nouissimis religiosior diligentia. Sed potuitne verisimile videri, nihil nouita-
tis fuisse, vt pronuntiauit Bellarminus, quando quidem paucis, ante hos no-
stros diebus factum, vt horum verborum mysteria exacte explicarentur? Et
in medio quidem aestu disputationum, non tantum Catholicorum aduersum
Papistas: sed etiam in Papistis Sophistarum inter se? Non enim omnium id est
sensus. Solent autem in conflictationibus, terminorum explicationes, in
quibus aliquid momenti: non in commune constituit, sed a quibusque in sua
prauidicia raptati. Et sic verisimile Vasquen inclinasse ad suum sensum: vel
hac coniectura, quod suae expositionis capita nulla villo fulcuerit testimo-
nio cuiusquam.

IX. Distinguit opus operatum, & opus operantis. Opus operatum de-
finiebat Altenstaig, *opus vel signum exterius exhibitum, quod fit ad significan-
dum aliquid, & valet ex institutione & pacto.* Hofmeisterus, *Nihil aliud est
opus operatum, nisi veritas verborum Christi: & huius infallibilis promissio,
adeoque eiusdem nunquam violanda ordinatio.* Bellarminus, *Est sola illa actio
externa, qua Sacramentum dicitur.* Alit opus operantis hodie dupliciter di-
cunt, nempe tum Ministri conferentis Sacramentum: tum personae accipi-
entis: sic enim diserte Gregorius de Valentia p. 1. *Non existere, inquit, ex nul-
lo opere, vel bono motu hominis operantis, dum vel administrat, vel suscipit Sa-
cramentum.* Vasques etiam, *Ex opere operantis, hoc est, ex opere ipsius qui insti-
tuitur.* Et post, *Non iustificat ratione meriti operis Ministri, qui Sacramen-
tum confert.* Bellarminus item, *Non ex merito agentis, vel suscipientis.* Et sic re-
centiores. Prolixius Altenstaig, *Conferunt gratiam ex opere operato, quis ad
consequendam gratiam per ea non requiritur secundum Scotum motus bonus
interior de congruo sufficiens ad gratia infusionem, sed sufficit, quod suscipiens ea
non ponat obicem infidelitatis contrariae voluntatis, aut consensus in mortale
peccatum commissum, vel committendum.* Idem docet de Orbilis in 4. dist. 1.
quaest. 3. §. 7.

X. Sed opus operantis videntur paulo vetustiores contractius intelle-
xisse, duntaxat Ministri. Altenstaig, *Opus operans est motus ipsius agentis inte-
rior.*